

BESEDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Vinjete

O M N I B U S

BESEDA

Ivan Cankar

VINJETE

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-509-1

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Vsebina

Tisti lepi večeri	5
O človeku, ki je izgubil prepričanje	16
»Mož pri oknu«	33
Gospod davkar se je zamislil	37
Na večer	41
Marta in Magdalena	61
Pismo	66
Poglavje o bradavici	75
Nina	83
A jaz pojdem	99
Dostavek poznejšega datuma	108
Glad	109
Mrtvi nočejo	115
Čudna povest	118
Brez prestanka	130
Matilda	134
O čebelnjaku	138
Ada	165
Literarno izobraženi ljudje	169
Ena sama noč	188
Julija	195

Signor Antonio	209
Iz samotne družine	216
Jadac	220
Ti sam si kriv	236
Človek	244
Original	248
Moja miznica	252
V pozni jeseni	257
Epilog	261

Tisti lepi večeri

I

Veter je podil po Ringu oblake prahú. Prijel sem se za klobuk ter stopil na trotoar. Oči so mi bile še nekoliko motne in izmučene od kavarnskega vzduha. Vrh tega sem bil slabe volje; čital sem neko učeno estetično razpravo, in take stvari delujejo name jako neprijetno . . . A sonce je sijalo in zlati valovi so se razlivali po poslopijih. Prišlo je mimo par krasnih žensk v svetlih pomladnih toaletah, smeh na obrazu in ogenj v očéh. Pozabil sem na estetiko in moje srce se je širilo od tihe radosti . . .

Nastopil sem svojo vsakdanjo pot: — brez namena križem po cestah, skozi šum in gnečo. Poleg mene govore ljudjé, prikaže se za trenotek dvoje ljubkih očesc, zadene se óbme suh filister s spodobno ostriženo brado, ob oglu zakričí nad mano rdeč plakat, — in moje sanje se zibljejo kot gondola na zelenih valovih . . . Ej, moje sanje! . . . Tam je izginil krasen obrazek, oči kot dve grlici, bradica fina, polt od mehkega žameta; — ali nisem božal ta krasni obrazek tam v skriti lopi, v samotnem grajskem parku? Oblečena je bila moja ljubica v

dolgo plavo krilo, prepasano s srebrnim pasom, na prsih izrezano; široki rokavi komaj do komolcev, okrašeni ob robu s srebrno vezenino. Bele šolne od svile je imela na drobnih nožicah; na njenih laséh je cvetela bela roža; in list te bele rože je pal na njeno ramo, stresel se od boječega poželenja ter zdrknil počasi globoko dol med njene skrite grudi . . . Noč je prihajala in krog naju je šumelo; moja kipeča ustna so se bližala njenim in stiskala se je k meni v nedolžnem trepetu . . . Ej, moje sanje! . . . Prišel je po cesti debel občinski svétnik z nizkim čelom, zalitimi očmí in mastnimi lici . . . Tudi jaz sem bil nekdam takov debel občinski svétnik. Sedel sem globoko v mračni kleti in temni sodovi so dremali naokrog. Pred mano je stala zelena čaša, do vrha polna čaša. In v čaši se je smejal zlató vino . . . ah, božanstveno vino . . . In z rokó po idealih hrepenečo sem prijel to zeleno, neizmerno, do vrha polno čašo in poljubil sem jo s poljubom sentimentalnim. Razlilo se je po moji nedolžni krvi to božanstveno vino in moje misli so se odpravile na čudovita pota . . .

Ej moje sanje! . . . Ali so to sanje? . . . Stopila je s tramvaja, v sivi obleki, s širokim klobukom . . . To so njene oči, to je njen smeh! . . . Ozrla se je . . . Ah, ti dušica . . . Helena! In poleg nje cilinder in dolg površnik. Jaz sovražim že od nekdam cilindre in dolge površnike . . .

Izginila sta v temno vežo in jaz sem stal na cesti kakor vkovan.

Pred mano se dviga visoka hiša, zidana v staronemškem slogu . . . ali naposled je vseeno, v katerem slogu je zidana. In visoka, ozka okna gledajo náme, — dolgočasne filistrske oči . . .

V mojem srcu so zaduhteli davno oveneli cvetovi . . . Ah, Helena, ti dušica! . . . Nevidna roka je razgrnila vsenaokrog sentimentalen pajčolan.

II

Na nočni mizici poleg moje postelje gori sveča; prižgal sem jo bil že vtretjič . . . Resnično, sramujem se, da bi opisoval to dolgočasno, v hrepenenju in lepih spominih prečuto noč. Vzdihoval samo na sebi ni smešno, ali smešno je, da bi človek govoril o njem . . . In vrh tega sem bil utrujen; nisem vedel, ali bi noge skrčil ali bi jih stegnil. Ves večer sem hodil pod njenimi okni gor in dol; čemu je bilo tega treba, to je vprašanje. Nebó se je stemnilo, pričelo je na lahko deževati, kraji mojega klobuka so se nagibali navzdol. Okna so se zasvetila, a nikjer se ni prikazala senca, iz katere bi mogel vsaj površno sklepati, kje stanuje moja lepa ljubica iz prejšnjih dni . . . O tisti prejšnji dnevi, tisti lepi večeri! . . . Gardine so pale. Na trotoár so bile težke kaplje in líti je začelo v curkih, še predno sem prišel do doma.

In takrat, ko je gorela sveča ob moji postelji, takrat so prišli k meni tisti lepi, polpozabljeni večeri. Ležali so dotlej v moji miznici, poleg starih verzov in zaprašeni pisem. Ležali so tiho v mojem srcu, nedotaknjeni in neopaženi. In nocoj so prišli k meni, z jasnimi očmi, v krilih sneženih, rdeče rože v laséh . . .

Dandanes so izgubili ljudje vsako spoštovanje do lune, do njenih sanjajočih žarkov, do slavčevih pesmi, do šumenja večernih gozdov, do sentimentalnega duha vijolic. Ali jaz sem ostal daleč za svojimi vrstniki, za vsem sodobnim svetom. Ob jasnih nočéh odgrnem gardino in sedem k oknu. In vsa težka skrb, vsa užaljenost in zavist, vsa umazanost vsakdanjega življenja odpade od moje duše kot neznosen železen oklep in osvobodjena se pogovarja s šepetajočim mrakom. Šepetajoči mrak mi pripoveduje pravljice iz davno minulih časov, o romantičnih srcih in bledih devojkah. Jaz sanjam v tistem obzoru njegovem in vijolice duhté in luna sije izza črnih topolov . . .

Luna je sijala izza črnih topolov in izprehajali smo se s tihimi, skoro boječimi koraki po samotni cesti, prepreženi z dolgimi sencami. Vsi drugi so ostali zadaj. Jaz in Helena sva čula komaj zdaj pa zdaj glasno besedo tam daleč izza ovinka. Naslanjala se je na mojo roko in moja levica se je igrala z njenimi prstki. To so bili dražestni prstki, beli in prozorni; kadar sem se jih dotaknil s svojimi ustnicami, čutil sem zanje nekaj sočutju podobnega . . .

Kaj sem govoril, — sam Bog to védi. Zeló mogoče je, da nisem govoril ničesar. Ali njen glasek, njen topli, tihi glasek se je spajal čudovito s šepetanjem tega krasnega večera, s srebrno mesečino in sencami topolov . . . Sa-

njala sva o stvareh, o katerih človek ne sanja ob glasnem dnevu; kdor jih opomni v pametni družbi, opazi pred sabo začudene obraze in velike oči . . . To so melodije, ki jih posluša srce samo v samotnih nočéh, da ne vidi nepoklicano okó teh otroških smehljajev krog polodprtih ustnic in blaženih solz v sanjajočih očéh . . .

Zdi se mi, da nisem ljubil pozneje nikdar več. Nikdar več od onih lepih večerov . . .

Čutil sem toploto njihove davno izginule sreče, kadar je zaduhtel kje v bližini slučajno vonj rdečih ciklamnov . . . Ležali smo kraj gozda; čaše so bile izpraznjene; spanec je legal na trepalnice. Na moje ne . . . Od visokih smrek so se plazile sence vedno bliže k nam; učiteljica Matova je pela z mehkim, poltihim glasom pesem o Terezinki in nekje zadaj jo je spremljal debel bas . . . Helena se je nasmehljala ter se ozrla name. Zaželela si je rdečih ciklamnov, — vse polno rdečih ciklamnov, da bi jo zakrili čez in čez, roké in obraz in vse teló, da bi zaspala sladko spanje v njihovem težkem duhu. In jaz sem vstal in sem ji natrgal ciklamnov, vse polno rdečih ciklamnov, da sem ji pokrtil roké in obraz in vse teló. Dvoje cvetov se je zamotalo v njene zlate laske.

O tisti lepi večeri! . . .

Sveča gorí na nočni mizici poleg postelje in neče se mi zadremati . . .

Ostali so v mojem srcu samó spomini. Drugo se je vse spremenilo. Neki prijatelj mi je pravil, — pred dvema letoma, če se ne motim, — da se je Helena omožila. Takrat me je obšlo nekaj kakor bolestna osuplost — a tudi to je minilo še tisto noč . . . Ostali so v mojem srcu samó spomini. In kakor se dvignejo časih v sanjah trepalnice spečih oči, — vzdramili so se kdaj nenadno ob poznem mraku. Komaj zavedno, lahko razkošno čustvo je zatrepetalo za trenotek v mojih prsih. Samo za trenotek, — in trepalnice so se zopet zatisnile.

III

Vse dolgo popoldne sem presedel v kavarni, nasproti one usodne hiše, zidane v staronemškem slogu. Kadil sem cigarete in gledal na cesto . . . To je trajalo nekaj dni; naposled se mi je zazdelo dolgočasno in nemumno. Prišel sem do prepričanja, da nima to brezposelno pričakovanje nikakega pomena. Okna so ostala tiha in nema; mimo kavarne so prihajali sami neznani obrazi . . . Spoznal sem, da na ta način ne dosežem ničesar, — niti pogleda ne iz njenih oči in da nisem drugega kot čisto navaden tepec . . .

Po tem rezultatu svojega razmišljanja sem ogrnil suknjo, plačal ter odšel iz kavarne . . . Sonce je stalo v tistem času že precej nizko; okna tretjih nadstropij so se lesketala v vroči svetlobi. Cesta je bila polna ljudi. Delavci so se vračali iz tovarn; sključena telesa, obrazi topi, nezadovoljni, prepreženi z globokimi brazdami . . .

Ko sem stopil v vežo, polastila se me je bojazen . . . Ona je omožena. Iz tega sledí, — ah, iz tega nikakor ne sledí, da bi ne bilo med nama nikakega razmerja več, da bi bil pretrgal sveti zakonski blagoslov ono skrivno vez, spleteno iz sončnih žarkov. Morda je ostalo tudi na dnu

njenega srca nekaj tihih spominov, lahko spečih, samo polpozabljenih . . . In tudi če se ne vzdramijo . . . Jaz ne zahtevam ničesar, kakor da me poboža po obrazu vonj onih lepih večerov, da me pozdravijo iz njenih oči tiste davno ovenile vijolice. Drugega ničesar. Kaj more biti drugega? . . .

Portir je stal na stopnicah in jaz sem dal svojemu obrazu malovažen in kolikor mogoče soliden izraz.

»Ali ne stanuje tukaj neki gospod Guštin?«

»»V drugem nadstropju, dvanajsta vrata.««

»Hvala! . . . Morda vam je znano, če je v tem trenutku doma ta gospod Guštin?«

»»Ni ga domá.««

»Hvala! . . . Gospod Guštin je seveda oženjen?«

Začutil sem nekako vročino v svojih licih. Vrh tega se mi je zazdelo, da je bilo moje vprašanje bedasto in neprimerno. Portir je komaj vidno stresel s trepalnicami.

»»Oženjen je.««

»Hvala . . .«

Stopal sem po stopnicah počasi in neodločno; v prvem nadstropju sem se ozrl; portir je gledal za menoj . . . Čemu vruga je bilo treba tega vprašanja? . . .

Vstajalo je v meni tisoč dvomov in bojazni. Ali ni brezmiselno moje upanje? Kakšen je namen tega upanja? . . . Če je ostal v njenem srcu še takó sladek spomin . . . ah, tedaj je to vendar samo spomin in nič več.

Samó duh vijolic še duhtí, samó lunini žarki še sijejo, drugo se je spremenilo. In če seževa z željnimi rokami še tako daleč v preteklost nazaj, — telesa živé v sedanjosti. Spodobne besede in ob slovesu hladen poklon . . . Vrh tega nosi njen mož cilinder in dolg površnik . . .

A čemu upanje? Čemu sploh spomini in sanje? Ali se ne spodobi, da posetim znanko iz prejšnjih let? Če se dobro premisli, je bilo celó nedostojno od mene, da nisem storil tega že prej. To je navada pri dobro vzgojenih ljudeh. Vsekakor je jasno, da opraviš s tem posetom samo neizogibno dolžnost, katere nikakor ne kaže odlašati . . .

Pozvonil sem in vsa hladnokrvnost me je minila v tistem hipu. Tenki glas električnega zvonca je odmeval po nadstropju nekako svečano in skrivnostno. Oglasili so se znotraj nagli koraki, duri so zaškripale in z začudenim, skoro boječim obrazom je stala Helena pred menoj, oblečena v svetlosinjo bluzo z belimi čipkami in kratkimi rokavi . . . Trudil sem se po svojih močeh, da bi spravil na ustna svoboden, vljuden smehljaj, toda lica so mi bila popolnoma trda.

»Oprostite mi, milostiva, da sem takó pdrzen . . . toda pred nekaterimi dnevi . . .«

Oči so se ji razširile; stopila je korak nazaj s pol pridržanim radostnim nasmehom.

»Ah . . . pridite vendar bliže . . . tega bi nikdar ne pričakovala . . .«

V njenem pogledu, v rdečici njenega obraza, v njenih kretnjah je bilo nekaj mehkega, toplega, razkošnega, — in moje telo je vztrepetal . . .

— — — — —
V sobi je mrak; na steni oknu nasproti je zadremal neopazno zadnji žarek; krog naju so se zgrnile tihe sence . . . Polglasno sva govorila nevažne, vsakdanje stvari; preteklosti se ni dotaknila ona in nisem se je dotaknil jaz; toda čutila sva obádvá, kakó je objemala najini duši z vedno tesnejšim objemom . . . Za hip sva umolknila; tisti čas so se zazibale gardine v lahnem vetru; skozi okno je zasijal tenek trak rožnate svetlobe ter vztrepetal v njenih zlatih laséh . . .

Njene besede so bile takó tihe, pol nezavedne, da je slišala njen glas samo moja duša.

»Ah . . . tisti lepi večeri . . .«

In takrat sem jo pritisnil k sebi; njene oči so bile vlažne in njena ustna so se smehljala . . .

O človeku, ki je izgubil prepričanje

Job Mrmolja je imel jako lepo, v zeleno usnje vezano in le na robih nekoliko obrabljeno prepričanje. Zgodilo pa se je nekega jutra, da se je Job Mrmolja vzbudil ter se v tistem trenutku neizmerno prestrašil. Imel je navado, da se je ozrl po svojem prepričanju, predno se je zadnjikrat obrnil na postelji. Doslej je ležalo zmerom deviško in nedotaknjeno na mizi, in Job je zatisnil oči ter se v polusanjnih zadovoljno potapljal po trebuhu. Danes ni bilo prepričanja nikjer. Planil je vznemirjen s postelje ter razbrskal in premetal vse knjige in listine, raztresene po mizi. Naposled je dvignil prt ter pogledal podenj. No, prepričanja tudi pod prtom ni bilo . . . »Na vsak način, — pozabil sem ga v suknji; a vrag vedi, kako je to prišlo . . .« Pretipal je suknjo. »Ne, v suknji ga ni . . .« Segel je po trikrat v vsak žep posebej, v spodnjega štirikrat. In žepi so bili prazni. V nervozni raztresenosti je iskal celo po hlačah in telovniku, par hipov pozneje pa je izprevidel sam brezmiselnost svojega početja. »Kako bi se taka stvar tako neumno izgubila? Saj ni nikaka igla. Prepričanje je dolgo najmanj triin-

dvajset centimetrov, — kako bi moglo zaiti v hlače ali v telovnik?»

Šel je na posteljo ter oprl brado ob dlan. Razmišljati je pričel natanko, kod je hodil prejšnji dan, kaj je počel, s kakimi ljudmi je občeval in kje in kedaj je imel zadnjikrat prepričanje v roki. Vedel je na tihem, da je prišel domu nekoliko pijan, a ker je bil obče spoštovan in soliden človek, ni hotel tega v svojih spominih še izrecno poudarjati . . .

Popoldne je sedel v kavarni ter se prepiral s Filémonom Sovo o tiskovni svobodi; vstal je potem in razgret stopil k svoji suknji ter izvlekel iz žepa prepričanje . . . Dobro! . . .

Do te ure se je dalo zasledovati vse popolnoma jasno in natanko . . . Iz kavarne je odšel nekako ob treh, — recimo ob polu štirih. Resnično, — na desni strani ga je tiščalo, ko je zapenjal zgornjo gumbo: prepričanje je bilo spravljeno v notranjem žepu. To je bilo torej ob polu štirih . . . In pozneje? Na trgu je srečal Sempronija Sljuko . . . Kaj se je godilo po tistem usodepolnem hipu, to se je izgubljalo v gosto meglo; samo tu pa tam je mogel dvigniti težki zastor, — a kar je ugledal, ni bilo ničesar važnega: tolsti, rdeči obrazi, z vinom polite mize, prevrnjeni kozarci . . . Zapeljal ga je bil Sempronij . . . Lahko tebi, Sempronij: ti nisi obče spoštovan in soliden človek in tvoje prepričanje je dolgo samo enajst

centimetrov; vrh tega je broširano in ne dela nikakih sitnosti ob prenašanju! . . . Job si je ubijal glavo, toda ni mu prišla nobena pametna misel. Res — некоč je bil udaril po mizi z neko stvarjo; a to je bilo kasno ponoči in ni se mogel spominjati, ali je udaril s kozarcem, s hišnim ključem ali s svojim prepričanjem. . . . Ne, — kaj bi s prepričanjem ob tako pozni uri? Skratka, — vse razmišljanje ga ni privedlo niti za korak na kak uvaževanja vreden sled . . .

Globoka žalost se je polastila njegove duše. Sprva je sklenil, da ne bo jedel ne grižljaja in pil ne kapljice, dokler ne najde svojega prepričanja. A ta sklep se mu je zdel pretiran, škodljiv in neprimeren za resnega človeka; zato ga je preklical . . . Nemiren in zamišljen se je oblekel, umil, ter počesal lasé pomotoma v troje paralelnih preč . . . »Ako se reč pretehta, kakor se spodobi, nima moje življenje nikake vrednosti več, nikakega pomena. Lahko bi hodil brez roke, brez očesa, da celo brez nosa bi se dalo živeti . . . A kadar človek nima prepričanja, tedaj je samo še senca brez telesa, knjiga brez vsebine . . . Za Boga, nekje je ostalo na vsak način!« . . .

Ko je stopil na ulico, se mu je zdelo, kakor da je izpostavljen z zvezanimi rokami vsakovrstnim nevarnostim. Prej je imel navado, da je pri vsaki stopinji krepko potrkal s petó ob tlak; zdaj si tega ni več upal. Celo brkov si ni pogladil, kadar je pogledal v kako izložbo.

Poleg tega mu je bilo v želodcu slabo in pod lasmi je čutil neprijetno brenčanje . . .

Sempronij je ležal na zofi ter kadil cigareto. Premišljal je ekspozicijo svoje najnovejše socialne drame. Vrhu nosa in pod očmi so se mu poznale rdeče proge od nosnika, ki je ležal strt poleg postelje. Sinoči se je bil vrnil Sempronij iz gostilne ob kakih treh in zjutraj je pil gorko limonado.

Job je bil v zadregi; iskal je prikladnih besed, da bi se dotaknil kočljivega predmeta kolikor mogoče rahlo in neprisiljeno. Da bi obdolžil Sempronija naravnost in brez opravičevanja, to bi bilo razžaljivo in celó nevarno. Vrh tega nikakor ni hotel vzbujati sumnje, kot da je bil sinoči docéla brez zavesti in da se ne spominja, kaj je počel s svojim prepričanjem. To bi osvetlilo z umazano lučjo njegov solidni značaj.

»Dragi Sempronij, z jako delikatnim vprašanjem prihajam k tebi. Pripetilo se mi je nekaj nenavadnega, skrajno neprijetnega. Vzbudim se danes zjutraj in ko se ozrem, ni mojega prepričanja nikjer . . .«

Sempronij je dvignil trepalnice ter stresel na lahko s spodnjim delom svojega nosa.

»To je sitno . . . res . . . jako sitno . . .«

»Kakor ti je znano, sem bil sinoči ves večer v tvoji družbi . . . Ali nisi morda slučajno . . . takole mimo-gredé . . .«

Glas mu je zastal in pogledal je svojega prijatelja z vprašujočimi očmi. A prijatelj se ni ganil; v iztegnjeni desnici je držal cigareto ter otresal z mezincem pepel.

»Lahko si ga bil vtaknil k sebi pomotoma, iz raztresečnosti . . .«

Sempronij se je razsrdil brez vsakega povoda. Vstal je nenadoma ter odgovoril z razgretim glasom:

»Če misliš, da sem ti odnesel tvoje neumno prepričanje, se jako motiš. Kaj mi bo tvoje prepričanje? Za vsakdanjo potrebo ga imam sam dovolj, četudi je broširano, nekoliko zamazano ter samo enajst centimetrov dolgo . . . Sploh pa tvoji pripovedki niti ne verjamem. Zdi se mi, da imaš kakršnekoli postranske namene. Poznam te, da si nenavaden kajón . . .«

Job je bil uničen.

»Ali dragi Sempronij, nisem te hotel obdolžiti, nikaikor ne. Iz vsega srca spoštujem tvoje prepričanje, četudi je samó broširano . . . Moje je bilo vezano, v lepo zeleno usnje . . . lahko razumeš, kakó mi je brez njega. Zvedeti sem hotel od tebe kako posebno okolnost . . . kake važne podatke . . .«

»Ne vem ničesar . . . In naposled, — vrag védi, če je bilo to res kako prepričanje; skoro gotovo renomiraš in tvoje prepričanje ni bilo drugega kot malovreden, ogóljen predsodek . . . Jaz za svojo osebo nisem opazil pri tebi nikdar nikakega prepričanja . . .«

Mrmolja je vzdihnil. Sempronij si je nažgal novo cigareto in nekaj trenutkov sta molčala obá. A polagoma je vstajalo sočutje v Sempronijevem srcu; pričel se je zavedati, da je delal Jobu krivico in to celó popolnoma na lepem, brez vsakega razžaljenja od prijateljeve strani. Ozrl se je postrani nanj ter iskal mehkočutnih izrazov.

»Utolaži se, dušica, — stvar ni tako resna, kakor si jo predstavljaš . . . Oglej se, prosim te: — koliko ljudi živi srečno in zadovoljno brez najmanjšega prepričanja. In kakšni ljudje so to, — ugledni in češčeni! . . . Svetnik Mrož, recimo, nima niti predsodkov, sploh ničesar ne; — o kakem prepričanju niti ne ve, da eksistira, — in vendar je svetnik; zdaj se celo brije . . .«

Mrmolja je zmajal z glavo ter pogledal v strop.

»Ako se reč pretehta, — kako vrednost ima takozvano prepričanje? Kadar bi ga rabil, takrat ti je v nepriliko, posebno če je trdo vezano in debelo; a kadar ga ne potrebuješ, pogrešaš ga brez vsake škode, — naravno! . . . Ne toguj; to ni zdravo; človek izgubi apetit . . . Pogledj mene: — tu je moje prepričanje . . .«

Izvlekel ga je iz žepa ter listal po njem; bilo je res že jako zamazano. Zdelo se je celo, da so nekateri listi iztrgani.

»Kaj mi je do njega? Palo mi je v blato enkrat — desetkrat; če mi pade enajstič, ne poberem ga več. Neumnost! . . . Po svetu hodijo različni lopovi in smrkavci, ki

nosijo s sabo eleganten zvezek javnega mnenja, namesto svojega prepričanja. In godi se jim dobro . . . Sploh je ta stvar že zastarela; svet napreduje neprestano in sčasoma bo vrgel v kot vse te smešne fosilije . . .«

Nekdo je potrkal, in v sobo je stopil filolog Mavricij Trska . . .

»Prepričanje izgubil? . . . Ah, prepričanje! . . . Kaj hočete s to nerodno skovanko? Prepričanje je skovanka in drugega nič . . . Pre—pričanje . . . Über—zeugung . . . Tujka! Dol s tujkami! Dol s prepričanjem! . . .«

Trska se je zavrtil, da so mu zaškripali podplati; njegov beli obraz se je svetil kakor z lojem namazan . . . Privlekel je na dan neko čudovito besedo, obrnil jo nekaterikrat po jeziku, izpustil jo nato na prosto polje ter jo zasledoval čez hribe in doline do zelenega sanskritskega morja . . .

Mrmolja ga je prekinil.

»Jaz ne vem, Sempronij, kako govoriš, — a vsekakor so tvoje besede pregrešne in nenaravne. Kdo drugi bi rekel, da se hliniš in da zakrivaš s plaščem malovažnosti kakršnokoli sleparijo . . . Bog vedi, če ga nisi odnesel . . .«

»Kaj pomeni to natolcevanje? Pojdi k vragu s svojim prepričanjem! Jaz ga ne potrebujem; — ne tebe, ne tvojega prepričanja! Ni vredno niti gnilega kvarglja, in ti si

vreden še manj . . . Taka jokavost, — in zaradi prepričanja!«

Job se je vzdignil ter odšel proti durim. Ko je stal vrh stopnic, pomolil je Sempronij glavo skozi vrata ter zaklical za njim:

»Tepec!«

Od znotraj se je čul tenek, kričeč glas:

»Pomislite: — skovanka! Skovanka in drugega nič!«

Mrmolja se ni ozrl, a po njegovih licih je zdrknilo dvoje solzá . . .

Namenil se je, da se oglasi na policiji. Pretehtaval je to vprašanje, obračal ga na vse strani in videlo se mu je zmerom bolj sitno in zamotano.

»Če dam vso stvar policiji v roke, ne opravim ničesar. Letanje na magistrat, izpraševanje, poizvedavanje, stroški . . . in rezultata bi ne bilo nikjer. In Bog vedi, kaj se lahko pripeti. Vrgli bi naposled sumnjo na mene samega, — iz kakršnegakoli vzroka. Tem ljudem prihajajo misli, ki so nam navadnim smrtnikom nerazumljive. Kaka malenkost, kaka neprevidna beseda, — in sedel bi v tinti . . .«

Stopal je čez trg globoko zamišljen, s sklonjenim vratom in napetimi ustnicami. Zvonilo je poludne in uradniki so prihajali iz pisarn. Nad mestom je sijalo sonce in strehe so se lesketale v vlažnem svitu.

Tisti čas je prišel iz stranske ulice visok človek v tesno zapetem sivem površniku, na glavi cilinder in z zlatom kovan nanosnik pred očmi. V desnici, oblečeni v oranžno barveno rokavico, je držal tenko črno palico, a iz širokega žepa so mu gledali popisani papirji.

Mrmolja se je zdrznil. Obšla ga je nejasna slutnja, ki se je jadrno razvijala, širila na vse strani ter se naposled popolnoma polastila njegovega srca, jasna in nepobitna.

»Čemu hodi ta človek tako krepko in samosvestno, čemu bije s peto ob tlak? Kadar gre mimo izložbe, zavoha si brke; vrh tega ima zlat nanosnik in eleganten površnik . . . Njegova prsa so na desni strani nenaravno vzbočena: — tam nosi svoje prepričanje. In to prepričanje je na vsak način jako debelo in trdno, drugače bi ne tolkel s peto ob tlak . . . Naposled je po obrazu do pičice podoben tistim ljudem, ki kradejo prepričanja: — kakšen zavihan nos, kakšne lokave oči! . . .«

Odpravil se je za njim. Hodila sta po različnih dolgih cestah; Mrmolji se je zdelo, da nekaterih še v svojem življenju ni videl. Opazil je marsikako zanimivost, na katero dotlej nikdar ni bil naletel. Tako na priliko je ugledal v izložbi nekega knjigotržca slovensko knjigo . . . Pred vratmi visoke temne hiše sta obstala in Mrmolja je stopil k dolgemu neznancu.

»Oprostite, velerodni gospod, da se vam predstavim: moje ime je Job Mrmolja. Rad bi govoril z vami par besed.«

»Pompilij Streha, državni poslanec . . . Izvolite . . .«
Preromala sta dolgo vrsto mračnih stopnic in hodnikov, naposled sta dospela do visokih duri. Pompilij je zavrtil ključ in po nekaterih komplimentih in opravičevanjih je sel na mehek fotelj. Ko se je nalahko zazibala pod njim žametna blazinica, pobožalo ga je prijetno čustvo in za trenotek se ga je lotil dvom . . .

»Odkod mi je čast, gospod Mrmolja, da me razveseljujete s svojim nepričakovanim posetom?«

»Gospod poslanec, jaz plačujem svoje davke pošteno in laskam si, da sem obče spoštovan in soliden človek . . . Zato me je toliko bolj vzžalostila in potrla grenka nezgoda, ki me je doletela današnje jutro. Ako se ta stvar kakorkoli ne reši, tedaj je moja eksistenca uničena, in moje življenje izgubljeno . . . Prosim vas, gospod poslanec, ne bodite trdosrčni . . . ostalo bo med nama, in niti kapljica blata ne bo pala na vaš značaj . . .«

»Oprostite, gospod Mrmolja, — zdi se mi, da se ne izražate popolnoma jasno. Vaše besede so nekako meglene, mistične . . . Časih je sicer dobro, če govori človek megleno in mistično; — to ga odene pred narodom z glorijo globokoumnosti . . . Toda v privatnem razgovoru to ne gre . . . oprostite . . .«

Mrmolja se je sklonil; podrsal je z nogami po preprogi ter zakašljajal.

»Dovolite, da vam odkrijem vso reč, — da jo razložim natanko in po vrsti . . . Imel sem prepričanje, vezano v zeleno usnje in še jako dobro ohranjeno; obdrgnjeno je bilo samo na robéh . . .«

Poslanec je pokimal z glavo.

»Razumem . . . razumem . . .«

»In pomislite, — davi, ko se prebudim, ni mojega prepričanja nikjer. Iskal sem ga med knjigami, pod prtom, pregledal sem svojo suknjo, pretaknil vso sobo. Prepričanja ni bilo nikjer, in ne spominjam se niti najmanj, kedaj bi ga bil izgubil . . . V tem hipu, gospod poslanec, ko sem vas ugledal na ulici, obšla me je neprijetna slutnja . . .«

Pompiliju se je zgrbil obraz v čudovite, skrajno hudomušne gube in nanosnik je vztrepetal.

»Ej, vi bratec pretkani . . . poznam jaz to stvar . . .«

Izza ustnic se mu je izvilo polglasno hahljanje, in dvignil je kazalec desne roke. Ta kazalec je bil izvanredno kratek in debel.

»Koliko zahtevate zanj . . . a? Da bi me naplahtali, tega vam ni treba misliti. Imam prakso . . . he, he . . . imam prakso!«

Job je širil oči v skrajnem začudenju. Opiral je dlani ob kolena in strmel gospodu poslancu v obraz.

»Ne razjezite se, gospod poslanec . . . a zdi se mi, da zdaj sami govorite nekako mistično in megleno . . . Vaš kazalec . . . ne, gospod poslanec, ne razumem vas . . .«

Tiho hahljanje Pompilijevo se je izpreminjalo polagoma v glasnejši smeh. Telo se mu je stresalo v enakomernem taktu, kakor bi ga suvala za hrbtom nevidna roka.

»Dražestni ste, gospod Mrmolja . . . Kakšna nedolžnost . . . kakšno čarobno hinavstvo! Vi ste ustvarjen minister! . . . A zdaj sva sama, — zdaj je to popolnoma nepotrebno. Pred menoj se ni treba skrivati. Jaz vem čisto natanko, kako se prepričanja kupujejo in prodajajo. Svoje na priliko sem menjal že štirikrat. To je jako dobro. Človek se čuti nekako prerojenega . . . Toda vrniva se k stvari . . . Koliko bi radi zanj? Odkrito vam povem, da nisem za zdaj v nikakih zadregah. Prepričanja so dandanes jako poceni. Dobé se celó za blagohoten smehljaj, podarjen na pravem mestu in o pravem trenutku. Sploh opažamo, da je prišlo to blago že precej iz mode . . .«

Mrmolja je skočil s fotelja.

»Ali za Boga, gospod poslanec, — jaz ne prodajam svojega prepričanja. Nikakor ne. Moje prepričanje ni nikak predsodek. Vrh tega je vezano v zeleno usnje . . . Prosim vas torej, da mi ga vrnete.«

Pompiljev obraz je postal hipoma resen in hladen.

»Kako to, da me spravljate v zvezo s svojim prepričanjem? . . . Dragi moj, ne pre naglite se v svojih besedah. To bi vam lahko škodovalo . . . Jaz nimam nika kega prepričanja; za nekaj dni sem zastavil celó svoje. Tudi ko bi ga imel pri roki, ne mogel bi vam postreči z njim. Rabim ga v nedeljo na volilnem shodu . . . Najin razgovor je potemtakem brez pravega namena in zdi se mi, da si nimava povedati ničesar več.«

Vzel je v roke časopis ter se navidezno zamislil vanj. Mrmolja ga je gledal nekaj časa od strani; naposled je zamahnil z roko ter se poslovil . . .

Glava mu je postajala težka; bridkost je zatemnila njegov pogled in ves svet se mu je zdel dolgočasen in zopr n. Na mostu je vzdihnil in obstal. Obhajale so ga bolne misli, katerim pa se kot obče spoštovan in soliden človek ni vdal. Odklanjal je samomor že zaradi neprijaznih govoric in razžaljivih ugibanj po smrti. Vrhu tega se je spominjal, da so pisali proti samomoru najboljši filozofi sedanje in pretekle dôbe.

Nervozen, žalosten in utrujen se je napravil v uredništvo »Resnice«. Spotoma je sestavljal primeren in ser rat, ki bi diskretno in razločno obenem opozoril občinstvo na izgubljeno stvar. Bal se je, da ne bi vzbudil pri tem ali onem kakega napačnega mnenja in da bi se po nepotrebem ne blamiral. Zakaj naravno je, da mu je bilo mnogo ležeče na časti in na ugledu; poslednjega

negujejo skrbno in nežno celó ljudje, ki nimajo nikakega prepričanja, niti broširanega ne.

Uredniška soba se mu je zazdela na prvi pogled prazna; naposled je zapazil v nekem kotu med knjigami in papirji suho postavo Ambroža Košute, sourednika za idealni del.

Mrmolja je pozdravil, Košuta je sedel mirno na svojem stolu. Mrmolja je zakašljaj, Košuta se niti ganil ni. Mrmolja je zakričal, Košuta je dvignil glavo . . . Dvoje čmernih oči se je uprlo v Joba, obraz je bil sivkast, kakor pokrit z debelo plastjo prahu, in rdeči lasje so ležali zaspáno na nizkem čelu.

»Rad bi naznanil v vašem listu, gospod urednik, da sem po nesreči izgubil svoje prepričanje . . .«

»V upravníštvo!«

»Ne, gospod urednik, — stvar je nenavadno važna in zato bi želel, da bi vtaknili med domače novice nekako notico . . .«

»O čem?«

»O mojem prepričanju.«

Košuta se je popraskal pod nosom.

»Razložite mi, vi, — kakšno reč pa si prav za prav predstavljate pod to nenavadno besedo?«

Mrmolja ga je pogledal.

»Dà, kakšen vrag je to, — prepričanje?«

»Ali tega vam ne morem razlagati, gospod urednik. Res ne. Nisem se učil logike in zato ne znam definirati . . . Prepričanje? . . . Prepričanje?! . . . To je takó neka stvar . . . Ljudjé jo imajo pri sebi, kadar jo rabi-jo . . . Gospod Pompilij Streha pravi, da je prišlo iz mode in moj prijatelj Sempronij je imenuje celó smešno fosilijo . . . Moje, recimo, je bilo vezano v zeleno usnje, medtem ko je Sempronijevo samó broširano . . . Nekateri imajo samó platnice, jako krasne platnice, — profesor Pankracij Mulva celó z zlatom vdelane, — in vendar so samó platnice . . . Resnično, jaz ne znam definirati . . .«

Košuta se je zamislil.

»Prepričanje . . . prepričanje . . .«

Napósled je vstal, stopil k polici ter odprl ogromen leksikon . . . Čital je nekaj časa, stresal z glavo ter se obrnil k Mrmolji.

»Odkod pa ste dobili svoje prepričanje? Ali ste ga ukrali?«

»Ne, ne . . . za Boga . . . Čemu bi ga bil ravno ukral . . .?«

»Hm . . . kdo vé; vsekakor, — vaša stvar ni popolnoma čedna . . .«

»Ali prosim vas, — česa me dolžite?«

Košuta je zmajal z rameni.

»Torej, — napišite notico . . . Nazadnje, — kaj pa je tega treba? . . . Jaz nisem videl nikdar nikakega prepričanja in kljub temu izhajam pošteno. Moji članki so naravnost ženialni, — brez samohvale. Tako sodi publikum. . . . Kakor se vidi, ne spadate v moderno družbo, — vi s svojimi zastarelimi pojmi . . . A to je vaša reč; — kakšno notico hočete?«

Mrmolja je stisnil ustna, pogledal skozi okno ter pomislil.

»No, — kakšno notico! — Zapišite: — neki človek, — obče spoštovan in soliden človek — je izgubil 21. t.m. svoje prepričanje. Vezano je v zeleno usnje in še jako dobro ohranjeno. Če je kdo morda naletel nanj, naj ga vrne. Nagrada po dogovoru. Naslov pové iz prijaznosti uredništvo.«

Pero je praskalo po papirju in Mrmolja je umolknil. Ob zadnjih njegovih besedah je stopil v sobo glavni urednik. Slekkel je suknjo, pogladil si dolgo, spoštljivo brado, vzel v roko kup papirjev ter sel molčé za mizo. Ko mu je razložil Košuta stvar o prepričanju, nakremžil je obraz ter se ozrl mimogredé in nekako radovedno na Joba. Izpregovoril ni besedice . . .

Samo še kratko opombo. Mrmolja ni našel svojega prepričanja. Na poziv »Resnice« se je oglasilo brez števila nepoštenih ljudi; pohlepni obljubljene nagrade so pri-

našali različne neumnosti: — svoja malovredna in od večnega prehajanja iz roke v roko docela obrabljena prepričanja, bedaste predsodke, petkrajcarska javna mnenja itd. Nekdo mu je poslal celo zvezek rdeče vezanega Bädeckerja . . . Naravno je, da si Mrmolja z vsem tem ni mogel opomoči. Od težke žalosti in bridkosti je hiral, njegova lica so upadala in zdravniki so v kratkem času obupali nad njim. Umrl je o sv. Treh kraljih in krasni pogreb je pričal o njegovi splošni priljubljenosti . . .

»Mož pri oknu«

»SAMUEL VAN HOOGSTRAETEN: MOŽ PRI OKNU«

O bstal sem, kakor bi me bil kdo za suktnjo potegnil. Med Rembrandtovimi portrêti je visela precej velika slika v širokem, pozlačenem okvirju: v ocrnelo vlažno steno je vzdano okno, omreženo z debelimi, železnimi palicami; izza mreže pa strmi starikav obraz, pokrit s težko, rdečkasto, globoko na čelo potisnjeno kučmo. In ta obraz se je vsesal váme s svojimi motnimi, zateklimi očmi, kakor bi me hotel nekaj vprašati, kakor bi nekaj zahteval od mene . . . toda nič posebnega, zanimivega; vprašal bi me morda, kakšno vreme je zunaj, ali kdo je bila tista sključena ženska s kislimi ustni in brki pod nosom, ki se je ravnokar prizibala mirno okna . . . Njegova lica so bila podobna široki plasti sesušene, razorane ilovice; obrobjala jih je gosta, zmršena brada, suha in sivkasta, kakor staro seno. Čelo je bilo vse prepreženo in razrezano od globokih, okamenelih gub . . . Oči so bile enake mrličevim: dve stekleni, z okrvavljeno vodo politi krogli, — s pogledi topimi, brezizraznimi, kakor bi se kapricirali na brezpomembno, neumno

vprašanje . . . Približal sem se obrazu, da sem se ga skoro dotaknil z nosom, kakor bi hotel videti natančneje, kaj leži za temi rdečimi mrežicami na očeh, za temi prstenimi, krčevito napetimi gubami.

Ta človek gotovo ni doživel ničesar silovitega, pretresljivo tragičnega, kakor kak Shakespearejev junak. Rojen je bil bogve kje v kakšni smradljivi, nizki izbi, v katero si sonce ni upalo posijati, da bi ne prišlo v slabo voljo. Zavili so ga v umazane cunje, kjer je brcal in kričal . . . takrat se mu brcanje in kričanje še ni zdelo neumno. Ob njegovi postelji se rojenice niso posvetovale, zakaj ob takih posteljah to sploh ni navada. Kakor čarovnice v Macbethu, samo malo bolj vaške in filistrske, napravljale so čarovno pijačo brez vsakega nepotrebne hru-pa, in podale so jo novorojencu mirno in brezbržno, kakor porcijo juhe; in ta jo je ravno tako mirno izpil. Porcija pa je bila zmerom večja, zmerom grenkejša in zoprnejša, — to je naravno. Ni se držal sladko in ljubeznivo, ali tudi kremžil se ni . . . Čemu? Njegov želodec je zelo modro in previdno ustvarjen, in vrh tega navajen svoje hrane . . . In kadar mu podajo rojenice zadnjo porcijo v isti izbi, ali v kaki drugi, še bolj smradljivi in nizki, tedaj izdihne brez vsakega obupa in duševnega trpljenja, s poslednjo pohlevno željo, naj mu zagrnejo palec na levi nogi, ki se je bil pokazal slučajno izpod

odeje. Ob njegovi krsti pa bodo kleli pogrebci nad slabim plačilom.

V njegovi sobi je temno in zaduhlo; na črnih stenah se zasvetijo zdaj pa zdaj vlažne kaplje; na trhli klopi leži strgana in obrabljena suknja, v kotu na slamnati blazini pa se valjata dva umazana otroka v cvetočih, sivih srajčkah.

Pred njim leži široka, bela cesta, in mimo prihajajo vsakovrstni ljudje. Vsi obrazi so živi in skrbni, nekateri celo srečni in zadovoljni. Prikazujejo se »dostojanstveniki« z debelimi trebuhmi in potnimi, zabuhlimi obrazi; na glavah se svetijo cilindri, po prsih pa skačejo ogromne zlate verižice . . . Krasna dekleta s polnimi nedri in okroglimi ledji, rože na obrazu in zvezde v očeh . . . Klepetave sosede z bradavičastimi nosovi in košarami na rokah . . . Delavci z umazanimi telovniki in s trudnimi, ponosnimi obrazi . . . Povsod življenje, neprestano hitanje za katerimkoli smotrom.

»Mož pri oknu« pa ni videl ničesar.

Na drugi strani ceste sta se podila dva psa, in opazoval ju je z največjo skrbjo, kakor bi tičal samo tam problem njegovega življenja. Naposled se je obrnil od okna in strl z brzo nogo ščurka, ki je bil ravnokar pribežal čez sredo sobe . . .

»Ah, moj Bog, moj Bog, kako si nesrečna! In tvoja lica so tako bela in nedolžna, tvoje oči tako otroške, kakor bi ne poznale greha in prisiljene pohotnosti, tvoja ustna tako sveža in rdeča, kakor bi ne dahnil nanje niti zefirjev poljub . . . Z zastrtim obrazom in sklonjeno glavo hitiš čez cesto med drugimi ljudmi; vsakdo se te ogiblje, kakor da se okuži, če se ga dotakneš. Tvoje srce se stiska od trpljenja, v očeh te skelijo pritajene solze . . . ali ustnice se ti smehljajo, zakaj to je tvoja dolžnost, četudi preklinjaš na tihem samo sebe in ves svet . . .

Ah ubožica! Nesrečnica!«

Vzdignila je kozarec vina in ga v majhnih požirkih izpila do dna, s polzatisnjenimi očmi in z blaženo zadovoljnostjo na obrazu.

»Dragi moj, ali govoriš tako pametno ali tako neumno: — ne razumem niti besedice . . . Naroči, prosim te, še eno steklenico; vino je izborno . . . in ne bodi tako dolgočasen!«

Naslonila se je name tako močno, da se je prevrnil kozarec na mizi . . . Za hip se mi je zazdelo, da je njen obraz starikav in ilovnat, da gledajo name steklene, okrvavljene oči s topim, brezizraznim pogledom . . . Strmel je izza železnih palic »mož pri oknu«.

Gospod davkar se je zamislil

Kakor bi gledal pred sabo velike, svetle retorte, steklene in kovane, platinove sklenice, po vsem laboratoriju razprežene tenke cevi iz kavčuka, dolge, prozorne cilindre in velike posode z vodo . . .

Vzduh je poln najrazličnejših plinov, ki te obkrožajo v težkih valovih in legajo na tvoja prsa; po retortah in sklenicah in cilindrih se pretakajo goste tekočine v krvavordečih in lila barvah . . . To je spreminjevanje, združevanje in spajanje, brez počitka, brez utrujenja . . . Atom neznane snovi se je ločil od svojih drugov in potoval po retortah in ceveh in sklenicah in cilindrih. Med potjo so ga ostavljali stari in srečevali in spajali se z njim novi prijatelji; in ostavljali so ga znova in sprejemali drugi v svojo sredo.

In učeni kemik je pogledal naposled v retorto in tam je ležala povsem nova snov, sestavljena iz najrazličnejših atomov, ki so se srečevali in spajali slučajno po retortah in ceveh in sklenicah in cilindrih. Ali prvotni atom je ostal . . .

Gospod davkar se je zamislil . . .

Tam zunaj se je razpenjalo prekrasno jesensko nebó. Samó majhni, čisto beli oblački so sanjali na obzorju tako mirno in pohlevno, kakor bi se bili rodili šele prav to jutro, priplavali iz morja še mokri in nedolžni in gledali strahom in čudom na to veliko, črno zemljo. Gospod davkar je gledal skozi okno, v pisarni pa je zdaj pa zdaj zapraskalo staro peró po raskavem papirju, — hipoma spet utihnilo, kot da se je prestrašilo prozaičnega šuma.

Ah, kje so tisti lepi, pomladni dnevi, kje so tiste lahke, razkošne dvajsetletne misli, — ah, moj Bog, kje so tiste vesele družbe, tisti jasni obrazi, tiste zakajene, nizke gostilne, polne mladega, brezskrbnega smeha in žvenketajočih čaš . . . Kje so tisti trenotki, ko ne čuti srce v sebi ničesar zlega, ko ne vidi temnih senc, ki padajo od vsake najmanjše, najbolj nedolžne stvarce, širijo se in vzpenjajo vedno višje, razpregajo vedno dalje in dalje, — rišejo gube na mladostno čelo in zagrnejo z nočjo brezskrbne oči!

Gospod davkar se je zamislil . . .

Bil je človek blizu šestdesetih let. Postava še ni bila posebno sključena, kakor bi se dalo pričakovati. Hodil je precej elastično in mladeniško, samo videlo se je, kakor bi bila ta elastičnost časih malo afektirana. Suknja se je ohlapno ovijala krog koščenih, starih udov in je bila spredaj zmerom malo daljša, kot zadaj; nosil je po žepih

najrazličnejše stvari: nožke, škarjice, svedre, majhno domačo lekarno, obstoječo iz mnogih drobnih steklenic in škatlic, dva, tri robce, zvitek zobotrebcev, tabatiero, žepno toaleta, zlato obrezan koledar, debelo listnico, žeblice, gube, zamaške itd. Obraz njegov pa je bil čisto navaden, kakršnih vidite na stotine in stotine, če imate opravka po pisarnah. Uradniški obrazi so najsposobnejši za modele; to so že v življenju kameniti spomeniki; postavite jih na piedestal in polijte z bronzo barvo. Črte skrbno zarezane, kakor bi jih risal z ostrim peresom vesten, za svoj poklic navdušen praktikant. Brke solidne, mirne, domače, brez vsakih novodobnih idej in vznemirjajočih problemov. Brada lojalna, vdana, toda v svoji vdanosti krepka in svesta si svojega smotra . . . Ostala je samo ena guba, tenka, drobna, skrita pod desnim očesom; ne bi je mogel zapaziti noben strog predstojnik, noben škodoželjen adjunkt.

To je bil atom, ki je ostal.

In danes je bilo okno odprto in težak, opojen, razkošen vonj je plaval v pisarno od prekrasnega jesenskega neba. In poslednji, osamljeni atom, drobna, komaj vidna gubica pod desnim očesom se je širila in trepetala; kakor bi pala raz obraz siva skorja, zasvetile so se stroge uradniške črke v nenavadnem svitu; mokre oči so se razširile in gledale globoko in zamišljeno tja daleč . . .

daleč . . . tja za onimi odpalimi atomi, — tja za onim pomladnim, dvajsetletnim duhom . . .

»Gospod davkar . . . prosim —«

Dolg adjunkt s filistrskim, nagubanim nosom je stal pred njim in mu prezentiral krasno prepisano polo.

»Tako! — Zaprite okno! — Vi gospod Mikš, pustite svoje brke pri miru in delajte.«

Praktikant Mikš se je sklonil čez mizo in staro peró je praskalo po papirju.

Na večer

I

Gospodična Ana se je poslavljalala. Ekspeditorica Helena in gospa notarka sta jo spremili v vežo in ji stiskali rokó.

»To je krasno, da si se prikazala po tako dolgem času spet enkrat v naši družbi . . . Naposled, čemú že odhajáš? Ni še pozno . . .«

Ana se je smehljaje priklanjala.

»Do jutri, Helena, do jutri . . . Verjemi, da sem vznemirjena. Tako veselo življenje je postalo zame že nekaj nenavadnega.«

Izza priprtih vrat se je bleščála svetloba in v gostilni je govoril nekdó z visokim glasom patetično napitnico. Trgal je stavke in poudarjal besede, kakor bi hotel vsako posebej pribiti na steno.

»Za domovino . . . gospôda moja . . . za domovino . . . treba nam je delovati . . . delovati neumorno! . . . Egoistom . . . egoistom, pravim . . . in prostora v naši družbi!«

Učitelj Slak je prišel po prstih iz sobe. Njegov zagoreli obraz s črno kozjo brado in redkimi, navzgor štrlečimi brki, se je kisko smehljajal.

»Debeli doktor govori o domovini in egoizmu; to bo trajalo pol ure. Dotlej . . . gospodična Helena, kakó mislite o majhnem sprehodu? Noč je jasna in poetična . . . hm, kot vaše oči, gospodična Helena . . .«

»»O! — za kazen mi prinesite pelerino in pokličite Blažona . . . Ana! Blažon te je nocoj občudoval pred vsem svetom; zdelo se mi je, da se vsesá s svojimi pogledi v tvoje roké in v tvoj obraz. On je pesnik in lahko se zgodi, da te proslavi po vsi širni domovini v nevenljivih verzih . . . Takó! Ogrnite me, gospod Slak; kakor se vidi, se takih uslug še niste popolnoma odvadili od tistih časov, ko ste vzdihovali zaljubljene vzdihe ob strani svoje čarobne — —««

»To so ‚nekdanji hipi‘, kakor poje Blažon; zdaj je ni druge zvezde na obzorju mojega življenja, — nadaljaj Blažon, ti, ki si bolj domač v teh visokih sferah . . .«

Notarka je vzdihnila ter se vrnila v sobo; njena majhna očesca, pol skrita v tolstem, zardelem obrazu so gledala za par trenutkov sanjavo in sentimentalno.

Lahen veter je trepetal v zraku; na nebu je dremala samo tu pa tam pozabljena zvezda; visoki kostanji so stali ob poti in zadrhtévali v polusanjah. To je bila noč, kakor se jo more samó čutiti; ne naslikati ni mogoče te tihe poezije, ne opevati. A čudovito, mehko razkošje ostane v srcu in se vzdrami nenadno ob umirajočem zvoku oddaljene strune, — ob duhu odcvele rože, — ob

šepetajoči besedi iz ljubljenih ust . . . Samó nekdam sem videl táko mirno, nebeško noč v prelepih očéh — —; stal sem ob poti in ona se je peljala mimo; — bled obraz in nad mramornim čelom valoviti temni lasjé; nagnila se je skozi okno in njene oči so se ozrle name . . .

Sence so se zgrinjale po vsi dolini, v daljavi so molčali gozdovi, zaviti v meglo, nebó se je nagnilo nižje in zvezde so drhtele in sanjale. A na zahodu se je lesketalo vedno jasneje v mokrem zlatu; žareča svetloba se je vzpenjala višje in višje; dolg, ozek oblak je visel nizko na obzorju, podoben ploči iz rosnega zlatá. Vzplamtevali so poslednji sončni žarki, zamirali in ugašali za sivim zagrišnjalom . . .

Praktikant Blažon se je čutil nenavadno zgovornega; a govoril je s poltihim glasom, kakor bi se bal, da koga ne vzdrami. Njegov obraz, bled in droban, z majhnimi črnimi očesci in okroglim, mehkim nosom se je topil v sladkonaivnem izrazu.

»— — Gotovo mi pritrdite, da je ideja naravnost krasna; ali povedati se mnogo stvari ne dá takó, kakor jih človek čuti, — besede so nerodne in prozaične . . . Naslov moji pesmi bo ‚Na večer‘; kakó se vam zdi?«

»»Imeniten naslov!«« je opomnila Ana s precej malovažnim glasom ter gledala na zahod; tam je drhtèl na oblaku le še ozek, rožnat trak; sence so temnele in se plazile vedno nižje; na horizontu je ostal samó še mehek

odsev prejšnje svetlobe. Ano je spreletelo posebno, nerazumljivo čustvo in oklenila se je tesneje svojega spremljevalca.

»Glejte, — kakó se brani zadnji žarek; kakor da se zvija in krči v poslednjem onemoglem naporu; kakó trepeče in bledí in pada . . .«

Zavèl je hladen veter in v kostanjih je zašumelo.

»Prav to je!« hitel je Blažon. »Dà, to je moja pesem, gospodična Ana . . . Videl sem nekoč sliko; izdelana je bila sicer dosti slabo, a ideja je bila lepa . . . Sonce zahaja; le še malo žarkov trepeče na nebu, od vzhoda pa prihaja noč. In tam stoji človek, in njegove globoke oči strmé na obzorje, in njegov obraz je bled in upal od strahú in hrepenenja. Njegova glava je sklonjena, in razprostrte roké izteza proti soncu . . . zakaj, glejte, zanj je zašlo zadnjikrat in ne vrne se več . . .«

»»In ne vrne se več?««

Ana se je ozrla nanj plašno in začudeno.

»To je pač njegova mladost, njegovo življenje.«

»»Dà . . . in ne vrne se več!««

Stala sta pred visoko hišo z očrnelim zidom in majhnimi, na redko in nepravilno vdolbenimi okni.

»Pozno je že in meni je mraz . . . Kje sta onadva?«

Daleč zadaj sta prihajala počasi učitelj in ekspeditorka; kakor se je videlo, ni se jima mudilo nikamor. Drobna, svetlo oblečena postava gospodične Helene se

je skoro skrivala pod Slakovim havelokom; sklanjal je glavo globoko k nji in zdelo se je, da ji je polagal roko krog pasú in šepetal . . .

Ana je vzdihnila.

»Čemu bi ju pričakovala? . . . Jutri, gospod Blažon, pojdete z nami seveda tudi vi . . . Da bi že skoro minila noč! . . . Torej dobro spite . . .« Blažon ji je stisnil roko ter se priklonil, Ana pa je odklenila vrata in stopala počasi po temnih stopnicah navzgor.

Prižgala je luč ter sedla za mizo. Svetloba je padala na njen obraz. Na belih, podolgastih licih so se prikazovali sledovi splahnélosti, krog oči so izstopale tenke, ozke gubice, na čelo pa se je zarisalo dvoje komaj vidnih prečnih črt; plave oči so gledale globoko in sanjarsko, a na ustnih je ostal še vedno otroški, sentimentalni smehljaj. Na vsem obrazu in na razcvelem, že skoro upadajočem telesu se je poznalo kakih trideset let. Edino roké so bile še vedno bele, majhne in fine, kakor izrezane iz porcelana.

»In sonce še ni zašlo . . . Tu je življenje . . . življenje . . . življenje . . . !«

Vstala je in vzela iz šatulje drobno pismo.

»— — Ko bi bil vedel, da ste tako blizu, posetil bi Vas bil že davno. Ali se še spominjate nekdanjih časov, — najinih krasnih ur? — Jutri pride menda vse vaše mesto na

naš čitalniški ples. Nadejam se trdno, da vidim tudi Vas . . . Kakó se počutijo Vaše prebele ročice? —

Pozdravlja Vas

Tone Vran,
odvetniški koncipient v Logatcu.«

Razgrnila je po mizi svoja stara pisma; nedoločen par-fum je dihal iz orumenelih papirjev, iz kakega lista je pala osušena vijolica. Nadpisi so bili pisani z nežno, okroglo pisavo, začetne črke okrašene s slabo risanimi potočnicami.

»Draga Ana! . . . Iskreno ljubljena Ana! . . . Mila moja Anica! . . . Tisoč poljubov ti pošilja tvoj zvesti . . . Do groba zvesti . . . Moja edina ljubica! . . . Moja duša . . . Moje življenje! . . .«

Ana je naslonila glavo v dlan ter se zamislila.

Deset let je od tega . . . On je bil takrat študent . . . z v stran potisnjenim klobukom, vihrajočim površnikom in malomarno zavezano kravato. Ona je hodila po mestnih ulicah s knjigami pod pazduho . . . šele ravno-
kar je oblekla dolgo krilo . . . Kakó je sijalo sonce, kakó so drhtele rože, — in kakšna krasna, čudovita prihodnost pred očmi . . .

A zdaj se prikazujejo prezgodnje gube na obrazu in lica ugašajo. Dan se je nagnil na zahod . . .

Kakó se je pač spremenil on? Takrat je imel prekrasne kodraste lasé, vesele oči . . . ali mu je še ostal oni zvonki, razkošni smeh? . . . Kakó jo pozdravi, — kakšne bodo njegove prve besede ob sestanku? . . .

Nenavadna, davno pozabljena čustva so vstajala v njeni duši, in kri ji je gorela v licih . . .

»Ah . . . sonce še ni zašlo . . . tu je življenje . . . življenje . . . življenje . . .«

II

Družba se je odpeljala iz Zalesja v velikem nerodnem vozu, podobnem mestnemu omnibusu. Streha se je zdela tu pa tam nekoliko végasta in klopi so bile svetle in odrgnjene. Premikal se je počasi in z velikim ropotom; kadar je zadel ob kak kamen, stresel se je kakor ladja ob skali ter se nagnil na stran, da so pasažirji odskakovali ter suvali drug drugega s komolci. Konja sta povešala glavi, kot da se nečesa sramujeta.

Široka cesta se je vila v dolgih ovinkih navzgor. Od gozdov je prihajal čist, opojen vonj. Tam doli se je potapljala vsa dolina v sončnih žarkih; bele hiše so se lesketale, kakor lite iz srebrá. Na desni in na levi se je dvigalo precej visoko hribovje, poraščeno z mladimi, temnimi smrekami; prikazovale so se gole skale, izhojene, ilovnate steze, mračne globéli. Tu in tam se je skrivala v senci polrazpala kočá s slamnato streho in preperelimi durmi. Od nekod se je oglasil lovski rog in jata vran se je dvignila z glasnim krikom ter izginila v daljavi.

Tu gori ni bilo niti sledú popoldanske vročine. Véla je lahka sapa in iz dolin je vstajal prijeten hlad. Gospá nartarka je kljub temu pretiravala, ko si je zaželela gorke-

ga pléda. Blažon je zapazil na njenih sencih celó par potnih kapelj; sedela mu je nasproti in iz nekega nerazumljivega nagnjenja ni odvrnil vso pot oči od njenega tolstega obraza.

Besedo je vodil doktor Bor. Prihajali so mu na misel dovtipi izza študentovskih let, kosmate anekdote in dvoumne opomnje. Govoril je neprestano ter mežikal na svojo desno stran, kjer je sedela gospodična Helena. Učitelj Slak je vzdihnil od hrepenenja, kadar se je ozrl nanjo. Na njenih licih je trepetala prozorna rožnata svetloba, v očéh je gorelo čudovito življenje. Adjunkt Mrva jo je gledal od strani, in kadar se je zasmejala s svojim sončnim smehom, obrnil se je v stran ter zakašljaj; čutil je v grlu neko posebno ginjenost . . . Ana ni zinila besedice; gledala je v dolino s polodprtimi očmi in mehka utrujenost je legla na njeno dušo . . .

Zelena raván se je razprostrla pred njimi. Ob dolgi ravni cesti so stale lipe s širokim zaprašnim listjem; od daljnih travnikov so prihajali glasovi otožne narodne pesmi . . . Pod hribom se je dvignil beli cerkveni stolp; par visokih poslopij se je zableščalo izza drevoreda.

Že so se bližale od gozda sence po prostranih poljanah. Zlató se je lesketalo samó še visoko na lipovem listju. Pesem je utihnila; zapíhala je vlažna sapa in v drevju je zatrepetaló . . .

Voz se je ustavil pred Kramarjevo gostilno.

Naproti mu je prihitelo dvoje debelih gospodov. Oba sta tičala v pretesnih, nekoliko zamazanih salonskih suknjah in obema so se skrivale oči globoko v mastnih licih; sploh sta si bila nenavadno podobna.

Doktor Bor ju je pozdravljajal z obema rokama.

»Poštar in davkar . . . bog vaju živi! . . . Kakšna pra-seta!«

S smehom in hrupom so se spravljali z vozá. Družba je bila nekoliko izmučena; obleke so bile prašne in posvaljkane. Slak je popil že v veži čašo piva in nekaj pene mu je ostalo na brkih. Blažon se je zaljubil mimogredé v natakario.

Gostilna je bila polna logaške gospôde. Izletniki so posedli za mize ter si brisali potna lica. V ozadju jih je pozdravljajal droben človek z neznatnim, kozavim obrazom; govoril je hripavo in z velikim trudom, v iztegnjenosti, nenaravno dolgi roki pa je dvigal polizpraznjeno čašo. Poslušal ga ni nihče.

Do pričetka veselice je bilo časa še dobro uro. Zunaj se je večerilo in natakario je zagrnila okna ter nažgala luči. Proti stropu se je dvigal tobakov dim v groteskno zamotanih, prozornih pajčolanih.

Govorili so vsenavzkriž o veselici in o plesu. Logaški učitelj Grbec se je navduševal s potnim čelom in megleno zastrtimi očmi za gospodično Amalijo Drgančevo. Prišla je bila iz ljubljane na počitnice k svoji prijateljici,

hčeri nekega trgovca, ter vzbudila takoj po svojem prihodu lepo število mrženj, razporov, neopravičenih sumenj, krivih natolcevanj in troje rodbinskih spletk.

»Neumnost, vse drugo bo neumnost,« zatrjeval je učitelj, »— kakor so že ravno take veselice. Ali ona bo igrala na klavir. To bo, — ah!« — dvignil je kozarec in stresel z glavo. »Že sama njena zunanost . . . ne, prosim vas, oprostite, ali jaz govorim, kakor govoré vsi drugi . . . Njena lepota! Naravnost nečuveno! . . . Grški profil, — fin, rečem vam, nežen . . . Človek se ga boji pogledati, da bi ga nekako ne oskrunil . . . In kakšne oči . . .«

Nenadno je umolknil ter se jezil na tihem sam nase; uvidel je, da je bil zašel nekoliko predaleč.

Helena se je čutila v zadregi; vrtila je zapestnico na roki ter gledala na mizo.

»Ali ima bled obraz ta gospodična?«

»Bled kot od mramorja,« je odgovoril učitelj ter se premaknil na stolu.

Helena je sovražila blede obraze; pila je črno kavo in kadila cigarete, da bi izginila rožna barva iz njenih lic; doslej se ji to ni posrečilo.

V sobo je stopil koncipient Vran. Ana se je sklonila, kakor bi hotela vstati, in mokrota ji je zalila oči. Hotela je odvrniti pogled od njega; zdelo se ji je, da se je ozrlo

nanjo vse omizje . . . V prvem hipu je ni opazil; oziral se je naokrog in pozdravljal znance.

»Čas bo, gospôda, da odidemo . . .«

Nekateri so vstajali in plačevali, med Ano in koncipientom je stal debeli poštar ter se prepiral z doktorjem Borom o zunanji politiki. Soba se je praznila; na politih mizah so stali penasti vrčki. Blažon se je motal krog natakarice, občudoval njene gole roké ter ji jecljal neumnosti na uhó.

V veži se je Vran obrnil, da bi poklical adjunkta Mrvo; Ana je stala pred njim..

»Ah, kako me veseli . . . gospodična Ana . . .!«

»»Dolgo časa me niste opazili . . .««

»Oprostite, — resnično, jaz nisem kriv; v glasni družbi se tega ali onega lahko prezré . . .«

Čutil je, da je zinil nekaj neprimernega.

»Pardon! . . . Toda vi me poznate . . . moj bog, tisti časi! . . . Dovolite, da vas spremim do čitalnice . . . Povedali mi bote, kako se vam je godilo, odkar sva izgubila drug drugega. Jaz za svojo osebo nisem doživel ničesar interesantnega . . .«

Ana je hodila težko; slabost ji je legla na teló kakor težek plašč. Stiskalo ji je srce trdo in vroče in roké so se ji tresle.

»Resnično, jaz nisem doživel ničesar interesantnega . . . Enakomerno življenje, brez vsakega vznemirje-

nja; in s tem sem jako zadovoljen; ugodnost sem ljubil že od nekdanj.«

To se mu je poznalo na obrazu. Vesele oči, brezskrben, malo filistrski izraz na polnih ustnih, zdrava barva na licih; izza klobuka so mu uhajali svetli kodrasti lasje; stopal je krepko in ponosno.

»»Tudi moje življenje je bilo enakomerno; ali jaz nisem zadovoljna z njim. Moje življenje je žalostno.««

V njenem glasu je ležal trpek izraz; po zadnjih besedah se ga je prestrašila sama in nasmehljala se je prisiljeno. On ni zapazil ničesar.

»Da, vi ste bili že od nekdanj nekako romantično nadahnjeni . . . Spominjam se še dobro; zahtevali ste od mene poetična pisma in celó verze . . . Zdaj je stvar končana in zato vam lahko izpovém, kakšne preglavice so mi delale tiste sladkozveneče periode . . . To je bil pelin moje ljubezni . . . Kuriozni so bili tisti časi, ali se vam ne zdi?«

»»Res kuriozni so bili . . .««

»In kakó sveto sva verovala v najino idealno ljubezen. Ves svet je bil poln samih vijolic in sončnih žarkov . . . Ali ah, srca se starajo in pofilistrijo . . . Danes se smejem tistim dnevom . . .«

»»Vi se jim smejete?««

»Da, — ali niso smešni?«

»»Vsekakor, — smešni so . . . Zdi se mi, gospod Vran, da hodiva prepočasi . . . Hitiva, da ne prideva prepozno; drugi so se izgubili . . .««

Ulica je bila temna; na oglu je gorela svetilka s slabim rdečim svitom.

»Nocoj boste videli gospodično Amalijo . . . Krasno igra na klavir in njen obraz . . . tam prihaja Slak s svojo izvoljenko; tudi ta dva sta zaostala . . .«

Helena je bila slabe volje; govorila je s pikrim glasom in obrvi so se ji strnile v strogo temno črto . . .

III

Amalija je igrala na klavir . . . Ali, tisti mehki, čudoviti glasovi, ki se dotikajo najtišjih skrivnosti globoko v srcu, — ki odpirajo davno zaceljene, pozabljene rane, — ki te božajo mehko in ljubeče, kakor ljubice smeh, kakor pomladno sonce! . . . Zgrinjali so se po dvorani boleстно in tožeče; Ana jih je slišala kakor v sanjah; oči so jo skelele in v prsih ji je bilo težko in mučno do smrti . . .

»To ni mogoče . . . takó ni mogel pozabiti; tako se življenje ne more končati.«

Sedel je daleč za njo; samó enkrat se ji je zdelo, da se je hotel približati; ali zagrinjalo se je dvignilo in vrnil se je na svoj prostor.

»Kaj bi mi bil moral reči? . . . Ali ni bilo vse to pravilno, popolnoma naravno? Kaj je hotel v prvem trenutku?«

Na tihem je vedela, kaj je pričakovala od njega, in obšel jo je zoprn čut sramú in ponižanja. A obenem ji je trepetalo vse teló od sladke vznemirjenosti, polne strahú in nerazumljivega upanja . . .

Predstavljali so izvorno burko neznanega logaškega dramatika in občinstvo se je bučno krohotalo. Vsi konflikti so prihajali iz junakovega náhoda; kihal je neprestano, stezal roké od sebe, ključil se v dve gubi ter plesal po desni nogi. Njegovo kihanje je napolnilo ves oder, kihal je z navdušenjem, zdelo se je, da ga je ovladala neka divja, neodoljiva strast; solze so mu tekle iz oči, in vsa kri mu je prišla v nos.

Poštar se je stresal od smeha; trkal je doktorja po rami ter jecljal s trudnim glasom.

»Da bi ga vrag vzел . . . kakó ti kiha! . . . Za bôga, kakó ti kiha!«

Potolaženi oče je blagoslovil srečna zaročenca in zagrinjalo je palo. Dame so si hladile obraz s pahljačami, poštar si je brisal čelo z velikim zelenim robcem. Smeh je polagoma ponehaval, samó tu pa tam se je še dvignil osamljen glasen krohot. Razgovarjali so se živahno; Blažon je sedel poleg starikave gospodične z vodenimi očmi in predebelo zgornjo ustnico; delal ji je komplimente iz navade ter mislil na natararico.

»Stole v stran; ples se pričinja!«

Pomaknili so klopí ob steno in učitelj Grbec je sédel h klavirju. Velik del občinstva se je izgubil v stranske gostilniške prostore. Nekateri so se ozirali za Amalijo; v dvorani je ni bilo. Grbec je nabiral obraz v kisle gube ter brskal po notah . . .

Ana je stala poleg Helene; pot se ji je svetil na sencih in pred očmi se ji je meglilo.

»Tu je prevroče; pojdiva na hodnik, ali ven, dol na cesto, na hladni zrak . . .«

Helena se je zavila v pelerino.

»Meni je žal, da smo prišli tu sem; ti ljudje so bédasti . . .«

Ana se je ozrla nanjo nekoliko začudeno.

»Ah . . . dà, res je!«

Učitelj Slak je prihitel ves razgret in pôten, kakor da ima opravkov čez glavo.

»Ali gospodična Helena, kam odhajate? . . . Ples se pričinja . . .«

»»Torej plešite!««

Obstal je poparjen; a ko sta stopili na hodnik, zmajal je z rameni ter se vrnil v dvorano.

Na stopnicah se je Helena premislila.

»Naposled, kaj hočeva zunaj? . . . Nalašč! . . . Zaradi tega bledega obraza se ne maram dolgočasiti. Jaz pojdem plesat . . .«

V tem hipu je bila čudovita . . . Sončen, zmagoslaven obraz, poln tihega ognja in skrite poželjivosti . . . Ana ni odgovorila ničesar; sklonila je glavo ter stopala počasi po stopnicah navzdol . . .

Le še malo zvezd je umiralo na nebu; od juga so se bližali oblaki in velike črne sence so se zgrinjale čez obzorje.

Koncipient Vran in Amalija sta prihajala po pesku . . . Ana se ni zgenila, in po životu jo je spreletel mraz . . .

»To ne bo minilo, Amalija. Pojdi kamorkoli, jaz bom pri tebi. Jaz nisem navajen, Amalija, da bi bil srečen samo za trenotek.«

Ovila se ga je okrog vratu in on se je sklonil k njemu obrazu.

Plesali so do pozne noči. Ani so gorela lica s temnim žarom in njene oči so izgubile sentimentalnost; kar je bilo v njih mehkega in otroškega, je izginilo brez sledú . . . Čutila je, da ne sme počivati, da ne sme misliti; če bi sedla samó za trenotek in pogledala skozi okno v noč, — zdelo se ji je, da bi se ovile krog nje ledene roké in da bi izdahnila dušo od groze in bolesti . . . To ni bila več polpozabljena, sončna ljubezen; to ni bila tista jasna pomlad, ki se je vrnila za kratko uro v pusto srce . . . Teló se ji je treslo v neznanem ognju in njene ustnice so trepetale od strastí . . .

Grbec je igral zadnji valček; od čela mu je tekkel znoj in njegove oči so gledale pijano in motno. Kadar je zašumela Amalija mimo njega, zategnila so se mu ustna v

polpritajenem trpljenju, kakor bolnemu otroku, kadar joka v spanju.

Odbila je polnoč in izletniki so se zbirali v gostilni. Adjunkt Mrva je naznanil s prestrašenim obrazom, da je nebó čez in čez pokrito z oblaki in da piha mrzla burja. Vzdignili so se vsi, vznemirjeni in slabe volje; doktorju se ni mudilo nikamor; pijača mu je zlezla v glavo; v nemal se je s kričečim glasom in širokimi gestami za svete pravice milega domovja.

Slovó je bilo kratko in hladno. Ana se je ozrla med vrati v dvorano. Plesalo je samó še malo parov, in Grbec je čepel za klavirjem sključen in utrujen. Amalija je plesala z Vranom; lahna rdečica je plavala na njenih licih, in njen pogled je bil globok in vlažen.

Slak si je dajal mnogo opravka; klical je izletnike ter priganjal k odhodu . . . Hiteli so brez reda proti Kramarjevi gostilni ter se zavijali tesno v suknje in ovratnike. Bučalo je ob oglu s stokajočim glasom in od strehe je zdrknil tu pa tam kos opeke.

Spravili so se na voz brez smeha, s kratkimi, vznemirjenimi besedami. Noč je bila popolnoma temna in svetilka pred vozom je gorela z mrtvaško bledim svitom . . .

Lipe so se priklanjale ob poti in od gozda je prihajalo zamolklo šuštenje, ki se je bližalo in bližalo, kakor bi se valílo naproti temno morje . . . Stiskali so se drug k

drugemu, in nikomur se ni ljubilo govoriti. Slak je hotel napraviti dovtip, a postal je sredi stavka in nihče ni zahteval nadaljevanja . . . Gozd se je zgrnil od obeh strani. Vsenaokoli so se čuli čudoviti glasovi, podobni bolestnemu vzdihovanju, krohotu in šepetanju.

Pričeli so se neskončni klanci; zmerom navzdol . . . navzdol . . . navzdol, v globoko noč . . .

Ana je hipoma vstala. Čutila je led na obrazu, na rokah, na vsem telesu. Gledala je v daljavo s sklonjenim životom in izgubljenimi očmi . . .

Vsa neizmerna dolina tam doli, — sama strašna noč, polna vzdihov in groze. In nikdar več ne posije sonce vanjo, — zakaj sonce je zašlo in se ne vrne več. Tam doli je smrt, — in pot se vije brez konca navzdol . . . navzdol . . . navzdol . . .

Marta in Magdalena

Zaprite se v sobo in zagrnite okna, zakaj nebeški gostje prihajajo!

Ali ne čujete od daleč njihovih tihih korakov? Lahke noge od alabastra stopajo po zvenčecem srebru.

Od vseh strani prihajajo, s cvetjem v zlatih laséh, snežnobeale halje na telesu in harfe v prozornih rokàh.

V svetlih valovih trepeče zrak, čudovite melodije plavajo pod nebom; in z velikimi plavimi očmi strmí nebó na zemljo, drhtečo v veselem razkošju.

Oglasile so se v daljavi nevidne harfe in hrepeneči glasovi se širijo in rastejo; zdi se, da so napolnili vso zemljo od obzorja do obzorja . . .

Zapeli so velikonočni zvonovi . . .

Odgrnili so zastor od preteklosti, in tu stoji pred tvojimi očmi, s svojo srečo in svojimi solzami.

Iz veličastnega speva se dvigajo davne, polpozabljene pesmi; iz visoko zaraščenih grobov stopajo predte v sončni svetlobi tvoji nekdanji dnevi; smehljajo se ti ljubljene obrazi in ljubeče roké se iztezajo po tebi.

Ne zakrivaj si obraza! . . . V srce se vrača davno prestano trpljenje, na licih žgo posušene solzé . . .

»Ah, kod sem hodil po strašnih potih? . . . Kako sem izgubil svojo mladost!«

In v belih haljah plavajo krog tebe s harfami v prozornih rokah in s cvetjem v zlatih laséh; v svetlih valovih trepeče zrak, čudovite melodije plavajo pod nebom; in z velikimi plavimi očmi strmí nebó na zemljo, drhtečo v veselem razkošju . . .

Magdalena je slonela ob mizi, in razčesani črni lasjé so ji padali na rame. Izza gardin so sijali sončni žarki in trepetali v suhem zlatu na steni. Po postelji je bila razmetana praznična obleka; velik buket je duhtèl v porcelanasti vazi pred zrcalom; na zidu je visela slika Marijina, z bledim obrazom in prebodenim srcem.

Magdalena je čitala pismo od svoje sestre Marte:

»— — Težko mi je, draga moja sestra, ali oprosti mi. Te dni prihajajo k meni različm gostje, ki te poznajo. In od sramote ne vem, kam bi se ozrla, kadar kdo opomni tebe; vsa kri mi zalije obraz. Zató te prosim, draga Magdalena, ne pridi k meni o tistem času, kakor prihajajo drugi ljudjé, ali kadar je cesta polna, da te lahko vsakdo vidi! Lahko si misliš, da mi je sitno tudi zaradi mojih nedolžnih otrok. Če bi želela kaj posebnega, stopi k meni pozno na večer . . . A ne bodi razžaljena; jaz te ljubim, kakor je dolžnost ljubiti svojo sestro. Verjemi, da se spominjam vsako uro s solzami v očéh tvoje nesreče.

Kam si zašla, Magdalena? Poglej v svojo dušo in zakrij si obraz v kesanju . . .«

Magdalena je naslanjala glavo v dlani in temni lasje so ji božali polrazgaljeni, beli vrat.

V sobi gospé Marte sta sedeli na zofi gospá Divjakova in gospá Majerjeva; njima nasproti gospá Tereza, žena poštnega uradnika Lota.

V potezah in gubah niso bili ti obrazi drug drugemu čisto nič podobni. Lici Terezini sta bili težki in polni, in kdor jo je gledal, pričakoval je nehoté, da se razlezeta in odpadeta. Marta je bila suha in velika ženska; ustna, obrvi, nos, — vse je hrepenelo navzgor; celó oči so se obračale neprestano k stropu; gospé Divjakova in Majerjeva sta bili nekoliko slični samó, kar se tiče nosú; obema je silil nenavadno naprej, oster in šilast. A izraz je bil na vseh obrazih isti: — skrbèč, napét, poln pričakovanja; zdelo se je, da so pripravljene vsak hip na nekaj izvanrednega, čudovitega . . .

Stresale so z glavo in pogledávale sramežljivo v stran. Zakaj govorile so o grešni ženi notarja Skrinjarja. S predrznim obrazom in oholimi očmí hodi o jasnem dnevu roko v roki s tenkonogim lajtnantom. Njen mož pa sedi domá in pije šampanjca s svojimi dekleti . . .

Stopil je v sobo Marte mož, kancelist Mlekar; človek majhen in neroden, s plešasto glavo in drobnimi golimi

očesci. Sedel je na stol in položil roké na kolena. Njegov rejeni obraz ni kazal prav ničesar, razen zaspanosti in dolgočasja. Zdelo se je, da je bil zašel v to družbo samó po pomoti in vsled nenavadnega slučaja. Naposled se je obrnil k svoji ženi in prašal z nosljivim glasom:

»Ali še ni bilo Magdalene . . . ?«

Spogledale so se z začudenimi, skrajno prestrašenimi obrazi; gospa Marta pa se je vzdignila, in njene oči so se ozrle še višje proti stropu.

Kaj ste spregovorili, gospod kancelist?

Shocking!

Kako so prihajali v sobo tisti hrepeneči, melanholični, očitajoči glasovi! Zatiskala si je ušesa, ali nagibali so se bližje in nižje in šepetali o nekdanjem jasnem soncu in o lepih otroških dneh. Zdelo se ji je, da stopajo krog nje z lahкими, nevidnimi koraki, da se dotikajo z mehкими rokami njenih las. In zlate strune so pele v zraku in sence belih halj so plavale na steni.

Oblekla je Magdalena svojo najlepšo obleko in belo rožo je vzela iz vaze pred zrcalom ter jo pripela na svoja prsa. Njen obraz je bil bled in mirne oči so stopile globoko pod trepalnice. Odgrnila je okno, da je posijalo sonce nanjo v vsi topli krasoti, in v razkošni harmoniji so zapeli glasnejše velikonočni zvonovi . . .

Zdelo se ji je, da ni srečala nikogar. Bela cesta in poslopja, in temne postave, ki so hitele mimo nje, vse se je spajalo v sivo, prašno meglo; pred njenimi očmi je plaval polprozoren pajčolan . . .

V cerkvi so šumele drage toalete; šuštelo je od portala do oltarja, kakor pritajeno šepetanje; sveče so gorele z dolgimi, drhtečimi plameni na srebrnih svečnikih; na koru so zabučale orgle, in zdelo se je, da so se zgrnili mogočni valovi nad katedralo.

Temnó in mirno je bilo v kapeli; na visokem križu je visel razpet — Kristus Odrešenik. Plave žile so stopale iz okrvavljenega telesa; na desno ramo se je nagibala glava z dolgimi, sprijetimi lasmi, ustna so vzdihnili zadnjikrat in trudne so pale trepalnice na oči; v krvavih kapljah je ostalo trpljenje na bledem obrazu.

Na temnem kandelabru sta sanjali dve edini sveči. Magdalena se je dotaknila s čelom mrzlega križa in njeno teló je vztrepetaló.

»Kakó strašna je moja pot; kakó je izgubljena moja mladost!«

Na licih so jo žgale solzé, kakor bi se je dotikali razbejleni prsti, in njeno ranjeno srce se je dvigalo . . .

Drage toalete so šumele in svila se je lesketala v tisočernih lučih; s kora so se zgrinjali valovi po katedrali.

Pismo

Čudil se boš morda, da Ti pišem tako mirno, kakor o vsakdanji stvari, o kakšnem izletu v goro, o novi politični spletki, o literarnem prepiru ali o čem enakem. Meni pa se zdi to povsem naravno. Prehodil sem svojo pot, mirno, enakomerno, in pred menoj je noč, tiha in prazna, — pusta, mrzla noč, brez viharjev, brez najmanjše svetlobe. Jaz od nekdaj nisem ljubil takih noči. V meglenih novembrskih večerih si nisem upal na cesto. Nebó je viselo nad hišami tako težko in z mokroto napojeno, kakor da hoče pasti vsak hip na zemljo. Ljudje, sključeni, z dolgočasnimi obrazi in pol zaprtimi očmi, so lazili okrog, kakor duhovi, molčé in ogibaje se drug drugega. Okna so se svetila visoko gori, kakor zlobne, prežeče oči iz širokih, črnih obrazov . . . Srce se mi je stiskalo, kakor bi gledal umirajočega človeka.

In zdaj je prišla ta noč, še žalostnejša, še temnejša, kakor kdaj prej; in jaz sem zaklet, da živim v tej noči, dokler se ne sesédem na kakšnem oglu. A jaz tega nočem, ne morem. Strah me je te noči; kadar odgrnem za trenotek okno in pogledam vanjo, zazebe me po vsem telesu. Zgrnila se je okrog in okrog mene; napolnila je

mojo sobo s svojim dušečim, mokrim vzduhom; gleda me ironično, zasmehujoče z vlažnih, sivih sten; zveni mi v uho iz bolnih, trepetajočih glasov klavirja nad meno; čutim jo v svojih prsih, to žalostno, neizmerno noč, strašno v svoji praznoti in svojem pokoju. Prepojila me je vsega; moje oči so motne in brezizrazne, moja lica suha in bleda, koža na rokah se mi ježi v zoprne, ohlapne gube . . . Ali jaz ji uidem, ti noči, — in zdelo se mi je potrebno, da povem to Tebi, svojemu prijatelju.

Veseli me, da ne pustim za seboj ničesar. Kdor bo čital jutri v časopisih notico o meni, popraskal se bo za ušesi in prašal svojega soseda: »Kdo je ta Lužar?« — »Bog védi kdo, jaz nisem nikdar čul o njem . . .« In vsak bo obrnil mirno list na drugo stran in čital o pasjih kugah in peronospori . . . V vsem svojem življenju nisem vznemirjal drugega, kakor svojo mater, ko me je rodila. Hodil sem med drugimi ljudmi, sedel sem v kavarni in v gostilni, naročen sem bil na sedež v gledališču, — skratka, živel sem precej podobno, kakor živi ves svet, in kljub temu nisem dospel nikdar tako daleč, da bi obrnil vsaj za hip pozornost nase, — kakor kos pohištva, za katerega se ne briga živa duša, in ki stoji mirno na svojem mestu, dokler ne strohni in ne segnije . . . Ne misli, da me je to morda žalostilo, — nikakor ne! Počutil sem se prav dobro v svoji neznatnosti. Nekateri ljudje živé ob samem škandalu, samo na zunaj, samo za svoje vrst-

nike. Vsaka beseda, vsaka kretnja, vse velja drugim, vse je preračunjeno, da vzburi in vznemiri kogarkoli. In ker vržejo od sebe vsak komaj prerojeni čut, vsako še nago in zaspano misel, ne ostane njim samim ničesar, v svojem srcu so prazni in zapuščeni . . . A jaz sem se ohranil sebi samemu. Kakor židovski skopuh sem zaprl skrbno vse, vsak žarek sreče, slasti in razkošja, ki je posijal name; svoje čute in misli sem izsesal sam do kosti, bojazljivo in na skrivnem, da bi se ne izdal lačnim sosedom. In česar jim nisem dajal sam, tega tudi od njih zahteval nisem . . . Zdaj pa je prišla noč, in v mojem srcu ni drugega, kakor tema in mrtvaški vzduh.

Pišem ti šele teden dni po onem usodnem dogodku; zato se ti bo zdelo, da sem se mučil ves čas, da sem preišljeval ali blaznel, predno sem prišel do svojega sklepa. Ne, — jaz sem se odločil takoj prvi trenotek; zakaj videl sem strašno noč, kako je vstajala za gorami, kako se je plazila po širokem nebu, padala na mesto in mi pričela stiskati srce z ledenimi rokami. In vendar sem legal na zofo in čakal, — iz same čiste radovednosti. Obšla me je neumna misel, hotel sem vedeti, kakšno je življenje — po smrti.

Dà, po smrti!

Odkar je postalo temná v mojem srcu, čutil nisem ničesar in mislil ničesar, teló je ležalo na svojem mestu mirno in leno, kakor zgrbljen kos mesa; a čudno, —

moja postrežnica je bila prepričana, da živim . . . Zelo se čudi, da sem ostal sam; in ker sem bled in prepaden, kuha mi čaj in pošilja nadme različne zdravnike . . . Dà, prijatelj, ostal sem sam, — in to je tisti »usodni dogodek«.

Ti si bil velikokrat pri meni, posebno zadnje čase, in poznal si Amalijo. Če se prav spominjam, imenoval si jo celó nekdam povsem resno »nebeško bitje«, nakar je ona v mojo veliko radost sentimentalno vzdihnila. — Smejal sem se, da so mi tekle solze po licih, ti pa si mi še burneje sekundiral . . . Naposled, — vrag vedi, čemu mi prihaja ta prizor tako živo pred oči . . . Nó, pomisli čudovito novico; Amalija je izginila, in kakor je to naveda, poslovila se je pismeno: »Hvala Ti na dolgotrajnem gostoljubju. Priznati moram, da je bilo pri Tebi časih zeló prijetno, časih celó krasno. Ali človek se nasiti vsega; zato oprosti, da se odpravljam drugam . . .«

To je bilo zeló jasno, — ali se ti ne zdi?

Obračal sem list na vse strani, kakor bi nečesa iskal, — skritih črk ali bogve kaj. Šele pozneje sem se domislil, da sem pogrešal vsaj ene same, kratke tolažilne besedice, ki bi kanila v srce, vroča in bolešno-sladka, ki bi je razširila in napolnila do vrha, da bi ne ostalo več prostora pogubni noči. A na listu ni bilo drugega ničesar; niti parfumiran ni bil! Ležal je na mizi, in jaz sem ga položil mirno nazaj na svoje mesto . . . Samó tri vrstice, tri

kratke, drobno pisane vrstice! . . . Tam daleč naokrog se širi veliki šumeči svet, s svojimi gorami in mesti in ljudmi. Pod menoj na cesti bobní in hrumí od vrvečega življenja. Tu gori široke, tihe sobe, in na zofi jaz sam, s svojim dolgim, starikavim telesom . . . In čemu mi je vse to? Mrtvo in brez pomena; eksistiralo bi ravno tako lahko sto let pred mano ali za mano. Ali to drobno, ne-parfumirano pismo! V teh črnih, okroglih potezah, zdi se mi, leži nekaj strašnega, silovitega, ki strmí v me ne-prestano z globokimi, široko odprtimi, kakor brušeno jeklo svetlimi očmí, — steza proti meni željne, krvave roke in premika pohlepno svoje debele, sivo blede ustnice . . . Ne upam se dotakniti tega pisma, ali vendar ne morem obrniti pogledov od nje. Rešiti sem se hotel tega vpliva z njeno sliko, — ali njenega obraza ne morem gledati . . . Moj Bog, kako sentimentalne oči, kako otroška ličeca, kako nedolžne, bojazljivo smehljajoče ustnice! Čez ramo ji pada na prsa debela kita svetlo črnih las, kakor opolzla, slinasta kača . . .

Kdaj sem ljubil to žensko? Zdi se mi, da nikdar. Pobral sem jo nekje na cesti, bogve kako in zakaj. Ob prvem hipu sem čutil, da je ona del mojega telesa in moje duše. Ljubil sem v nji le samega sebe. Kadar sem se ji sladkal, kadar sem jo poljuboval in objemal, takrat sem izpolnjeval samo zapoved svojega samoljubja. Prirastla je tako

na moje celo bitje, da sem gledal sebe v zrcalu, kadar sem gledal njo.

Kakor mi ni prišlo nikdar na misel, da izgubim kdaj na lepem roko ali nogo, tako nisem mogel niti sanjati, da bi se utegnilo zgoditi, kar se je zgodilo zdaj. In ko je prišlo, tedaj sem videl, da mi ni odpadel samo del telesa, temveč da sem izgubil vse, kar je bilo resnično mojega.

V teh dveh letih, ko je bila pri meni, prešlo je počasi vse moje čustvovanje in mišljenje na njo; živel sem z njenim srcem in njenim duhom; brez nje bi bil mrtev stroj, v zasmeh in nadlego samemu sebi. In vendar je nisem ljubil, nje same; ne »šel bi zanjo v ogenj«, če ne bi šla — *ona z menoj* . . .

Lahko si torej misliš, kako silovito me je zadel »usodni dogodek« . . .

Sprva me je obšlo samo neizmerno začudenje. Dà, povej mi, prijatelj, ali bi se ti ne čudil, ko bi se hipoma vzdignilo Tvoje lastno teló, obleklo suktnjo, delo klobuk na glavo in s palico v roki izginilo brez slovesa skozi vrata, ne da bi mogel protestirati? To je sicer zeló nenavadno, neverjetno in zdi se ti morda celó nemogoče. Ali meni se je zgodilo prav tako . . .

Nato sem postal žalosten, tako neizmerno žalosten, kakor nisem bil doslej nikdar v svojem življenju. To ni bila žalost drhteča in skeleča, ki stresa teló in moči oči

s solzami . . . ne! Kakor morje se je razlila v meni, kakor široko morje, tiho in črno, — zgrnila se je nadme, kakor polnočno nebó, pokrito s težkimi, temnimi oblaki . . . — Umirajočemu človeku prihajajo na misel davni dogodki, neznatni, polpozabljeni.

Tako sem se spomnil danes, da sva govorila pred kakimi petimi leti s prijateljem Felicijanom Vrtnikom o smrti. To je bilo v železniškem kupeju, ko sva se peljala, — ne vem kam.

Spominjam se samo toliko, da se je širila daleč naokoli pusta planjava, pokrita z zoprno rjavim grmičevjem. Felicijan si je predstavljal smrt kakor lahko, brezpomembno stvar, katero vrši človek brez vsakega duševnega vznemirjenja, kakor bi pil, recimo, čašo vina ali pušil cigareto.

Meni se je zdela ta misel neumna, dà — naravnost pregrešna in protinaravna. Razgrel sem se nenavadno, gestikuliral z rokama in stresal z glavo, da me je poleg sedeča starikava gospodična vsa preplašena gledala . . . Pravil sem, da leži v sami besedici »smrt« nekaj strašnega, usodnega, kar nam vzbuja mraz v hrbtu in dviga lasé, samo če jo slišimo. Felicijan je temu hladnokrvno ugovarjal in opomnil, da se končuje na »-rt« neštevilno besed, ki so po svojem pomenu čisto pohlevne, in da je črka »s« samo navaden sikavec, ki nima v sebi niti sledú grozote ali usodnosti. Nato sem mu pričel opisavati raz-

lične smrti, tragične in grozopolne, citiral sem mu Byro-novega »Gjaura« in par Shakespearjevih petih dejanj, predočeval sem mu Azraelove peroti kolikor mogoče črne in mrzle, — a on je k vsemu temu skomizgnil z rameni in izjavil, da so vse to le bedaste sanjarije, da smrt ne deluje na duha in na misli umirajočega niti najmanj, tembolj pa na gledalce, katere straši blede obraz in oste-kleli pogled . . .

Felicijan je filozof; pozdravi ga v mojem imenu, kadar se vidita! . . . Imel je prav.

Zdi se mi, kakor bi se odpravljal v kavarno, — in ven-dar sem na poti vse kam drugam, — bogve, kam! Poleg mene leži revolver. Časih pogledam med pisanjem nanj, ne z ljubeznijo, pa tudi ne s strahom, — z nekako površ-no brezbržno radovednostjo, kakor pogledam časih v kavarni na dežnik, če pač še visi na svojem mestu. Ka-dar dovršim to pismo in uredim v naglici še nekaj stva-ri, odrinem iz svojega telesa . . . Stvar opraviš na pošti, ko oddam ta list zate; radoveden sem, kakšne dolge obraze napravijo uradniki . . .

Pozdravlja Te

prijatelj *Lužar*.

Anton Maj je prečital pismo z mirnim, nekoliko začude-nim glasom, in ga vrgel na mizo. Prižgal si je cigareto,

gledal nekaj časa molčé predse, potem pa je prašal precej malovažno:

»Torej, — kaj misliš?«

Amalija se je ljubeznivo nasmehnila:

»Ne bilo bi lepo, ljubček, da bi tako hitro pozabila nanj. Bil je najin prijatelj, kljub temu, da je bil tak . . . ah, moj Bog, tak slepec: smejal se je takrat, da so mu tekle solze po licih! . . . Treba je, da žalujeva po njem . . .«

Poglavje o bradavici

Moje srce je bilo žalostno. Pripetilo se mi ni ničesar neprijetnega, — a časih obide človeka sredi najveselejše ure neko težko čustvo; beseda zastane v grlu in misli blodijo bogvekod po mračni preteklosti.

Dež je pršil v drobnih kapljah; nizko nad mestom so ležali sivi, leni oblaki; mrak je prihajal in svetilke so se zableščale na oglih. Srečaval sem samo malo ljudi; od nikoder ni bilo niti ene lepe ženske; vsi obrazi starikavi in dolgočasni. Blatna, ozka ulica se je raztezala v neskončnost; visoka poslopja so se izgubljala v temo, le tu pa tam so bila okna razsvetljena . . .

Odločil sem se bil pred nekaterimi dnevi, da posvetim svoje skromne moči blagru domovine, da se primem naše politike z vsem svojim temperamentom in z vso svojo nenavadno nadarjenostjo. Jaz sem namreč nenavadno nadarjen. To je treba posebej poudariti, — zakaj lahko pride komú na misel, da je politika tudi meni zadnje pribežališče, — da sem zašel tudi jaz na to občinsko pašo samó iz obupa, zavedajoč se svojega duševnega uboštva in svoje nesposobnosti za vsako drugo delo.

Mene vodi sama sveta navdušenost.

Ali imam bradavico na nosu ali ne, to je popolnoma vseeno. Jaz sem svobodomiseln človek. Res je sicer, da daje bradavica obrazu nekaj veličastnega, zaupanje in spoštovanje vzbujajočega; toda poznal sem poštene in častivredne ljudi, ki niso imeli nikdar najmanjše bradavice; nasprotno, — celó njihov nos je bil jako majhen. In kljub temu so se dokopali do vseobčega priznanja. Čemú vruga je treba človeku ravno bradavice? To je nekaj povsem slučajnega; narava se ne dá prisiliti; lahko imá kdo najlepšo bradavico, a za politiko nobene sposobnosti . . . To je moje resno prepričanje; mnogo jih je, ki zagovarjajo nasprotno stališče iz malenkostnih obzirov in malomestnih predsodkov. Toda jaz ostanem pri svojih besedah. Naposled je vendar že čas, da se izkoplje naš narod iz te strahovite noči nazadnjaštva in zaostalosti . . .

Premočen sem bil do kože, ko sem stopil v vežo ter izlil vodo s klobuka; dežnika ne nosim nikoli s seboj . . . V veži je stalo par sključenih, v temne suknje zamotanih ljudi; videl sem samó nosove. Na visokih mramornih stebrih je odsevala zelena svetloba; koridor se je izgubljal v globoke sence, v katerih se je tu pa tam premaknila nedoločna črna postava. Moji koraki so odmevali dolgočasno po kamenitih tleh. Bilo me je strah, da se karkoli ne izgubim po teh dolgih hodnikih, ki so se križali na vse strani, ozki in temni. Zapazil sem nekje od

daleč svetlo električno luč nad polodprtimi, visokimi vrati. Prišel sem bliže z neko tiho bojznijo ter stopil v dvorano s sklonjeno glavo in trepetajočim srcem . . .

Srce trepeče samó v negotovosti; nesreča sama na sebi ni nič strašnega; a strašno je nemirno pričakovanje in brezplodno upanje . . . Oprostite mi to opomnjo; jaz se poslužim iz posebnega notranjega nagona vsake prilike, da izrečem kako pametno sentenco . . .

Po dvorani je plaval prijeten polumrak. Visoka gotiška okna so bila do vrha poslikana z nagimi, rdečimi telesi na vijoličastem ozadju. Od stropa je visel starínski les-tenec, na katerem so gorele sveče z bledim, umirajočim plamenom. Po stenah so se vili lilasti ornamenti: — stilizirani čifutski obrazi z dolgimi nosovi in šilastimi bradami. Kodrasti lasjé so segali od glave do glave v prekrasnih volutah; oči so gledale tiho in topo, kakor navzgor obrnjene punčice mrtvega človeka.

Tisoč ljudi je dremalo po dvorani krog črnih mramornih miz. V ozadju se je dvigala tribuna, okrašena z velikimi, temnozelenimi listi eksotične rastline . . .

Tisti hip, ko sem stopil v dvorano, se je prikazal na odru dolg človek v elegantnem fraku, z belimi rokavicami in ozko črno kravato. Njegov obraz je bil idealen; na vzbočenih, ostrih kosteh je bila napeta siva, brezbarvna koža; udrte oči so se svetile v svetem ognju . . .

»Gospôda moja, ta mrtvaška tišina, polna svečanega pričakovanja, mi je priča, da se zavedate resnega trenutka, v katerem se ima odločiti prihodnost in usoda naše mile domovine . . . Na licih vaših in v vaših očeh se izraža trdna, neomajna volja, da razrešite s pezo svojega razuma in svojega ugleda to tehtno vprašanje, ki je nerazrešeno in do besnosti diskutirano viselo nad nami do današnjega dne kot temen oblak. V nevarnosti je bil razvoj in napredek našega naroda, v nevarnosti so bile naše najsvetejše tradicije, — toda vzplamtel je vnovič v naših srcih ogenj navdušenja, — in kar smo zamudili z brezplodnim tavanjem in s hitanjem za tujimi ideali, to si hočemo pridobiti deseterno z enim samim korakom, nadaljujé svojo staro, za trenotek zgrešeno pot . . .

Kod smo hodili? V kakšno sonce so gledale naše oči? . . .

Kot vrabci smo seli na orlove peroti; — lovili smo se za idejami, katerih dimenzije niso bile v nikakem razmerju z našimi močmi . . . Toda ostalo nam je nekoliko treznih in rzsodnih ljudi, ki so spoznali nevarnost še o pravem času ter zakrenili voz našega duševnega življenja na stari tir . . . Hvaležnost narodova jim je zagotovljena . . .«

Glasi trušč je vstal po dvorani. Nekjé v ozadju so dvignili na rame troje sključenih starcev s pergamenastimi lici in dolgimi, ohlapnimi spodnjimi ustnicami.

Suhe noge so se tresle in roke so se lovile boječe po zraku . . . Poleg mene je sedel droben človek z redkvičasto glavo; ozrl se ni ne na desno ne na levo; srebal je kavo ter privzdignil obrvi nenavadno visoko . . . S sten so gledale mrtvo in nemo steklene židovske oči . . .

Govornik je iztegnil roko ter odprl usta . . . Starci so popadali z ramen in zavladata je tišina.

»In tako, gospoda moja, smo prišli srečno zopet do svojih starih idealov, vzbudilo se je zopet zanimanje za vprašanja, pozabljena samó za trenotek, — za vprašanja, katera edina so primerna našim duševnim močém in našemu značaju . . .

Ne razsežnosti, — mi zahtevamo natančnosti! Medtem ko se izgubljajo drugod v meglene utopije, ugrabljamo se pri nas v detajl, — iščemo s filozofskim očesom večnosti in sreče v neznatnosti. Drugod gledajo življenje z daljnogledom, mi ga gledamo z mikroskopom . . .

Oprostite mi, gospoda moja, ta dolgi uvod . . . Ali treba je bilo par opazk, da razjasnim stališče, raz katero nam je razmotrivati znamenito vprašanje, — v zadnjih časih najvažnejši predmet vsega našega razmišljanja in neštevilnih debat . . .

Ali je potrebno, da ima človek, ki hoče biti vodnik in govornik svojega naroda, človek, ki zahteva v očigled svojim zmožnostim in svojemu plodonosnemu delovanju, da se klanjamo njegovim besedam in da mu vijemo

zelene vence lovorove, človek, ki reflektira iz kakršnihkoli tehtnih vzrokov na vseobče spoštovanje in na hvalježnost domovine, — ali je potrebno, prašam, da ima tak človek bradavico na nosu ali ne? . . .«

Lahno je zašumelo po dvorani in skrivnostno je poki-malo par sivolasih glav . . . Moj nemi sosed je krožil ustnice ter srebal tretjo čašo kave.

»Gospoda moja, treba je pretehtati to stvar z vso vestnostjo, brez vsake napačne sramežljivosti; predvsem pa se moramo ogibati svoje tradicionalne lahkomiselnosti . . . Znano nam je, kakšen velik pomen ima bradavica vobče, in posebej še z ozirom na našo domačo politiko. Premišljujmo jo s kateregakoli stališča, — povsod opazimo z veselim začudenjem tisoč in tisoč novih dokazov njenega globokega vpliva . . . Toda predno pridem do razmotrivanj a njene splošne važnosti, dovolite mi, da spregovorimo besedo ali dve o bradavici kot taki . . .

Gledé njene lege, njenega notranjega bistva in njenih zunanjih oblik razločujemo toliko krasnih, občudovanja vrednih nians, da bi bilo treba dolge razprave, če bi hotel obdelati to tvarino z vso skrbjo in natančnostjo, kakor jo zahteva takó važen predmet . . . Toda meje mojega govora so določene, zató mi oprostite, da si dovolim samó nekaj površnih opomenj . . .«

Govornikov glas je odmeval zamolklo in skrivnostno, kakor po mrtvašnici. Niti vzdihla ni bilo od nikoder . . . Ali ah, meni je bilo žalostno pri srcu; zaželel sem si prijatelja, da bi se mu zjokal na prsih . . . Kakó je govoril, — moj Bog, kakó je govoril! . . . Toda moja vest je ostala zakrknjena in zategadelj bi bil točil od bolesti krvave solzé . . . Toda ne! Stran mehkočutnost! Moje prepričanje je trdno, moji nazori so od granita! . . . Čemú mi je treba bradavice? . . . Jaz nimam . . . dà, sveto nebó, — ali izvirajo moji nazori samó iz nedostajanja vsakršne bradavice? Takorekoč iz podle zavisti? Kakšno bi bilo moje prepričanje v slučaju, da bi imel bradavico? . . . Ah, vrag vedi, moje misli se križajo; zdí se mi kljub vsemu, da je najlepše, če pustim politiko pri miru . . .

Melanholično so sanjali stilizirani čifutski obrazi na stenah; rdeča ženska telesa so trepetala na vijoličastih oknih . . . Občinstvo je dremalo; vsi obrazi so bili zoprnorumeni in starikavi, kakor od ilovice. Mrtvi sosed moj je bil izpraznil ravnokar deseto čašo, nató je položil roke na kolena ter povesil obrvi, spodnja ustnica pa mu je zlezla globoko navzdol . . .

Polrazumljive besede govornikove so frfotale po dvorani kakor netopirjeve peroti po mraku . . . »Véliko pomen bradavice . . . naša politika . . . naša politika . . . važnost bradavice . . . bradavica v splošnem pomenu . . . naši kulturni ideali . . .«

Občinstvo je bilo tiho in mirno kot ornamenti na stropu, le tu in tam se je zganila roka ali se je stresla plešasta glava . . .

Zunaj pa je bučalo, kakor bi pljuskali ob poslopje silni valovi . . . Zunaj je bučalo, kakor bi pljuskali ob poslopje silni valovi, — a tu pri nas je bilo varno, tiho in mrtvo. Težek vzduh je ležal nad nami in življenje je izginevalo z odrevenelih obrazov.

Nina

I

Kdo bi si bil mislil, da bi se zasukalo njegovo življenje tako nepričakovano! Bil je izmed tistih eksistenc, ki ne vznemirjajo nikogar, ki so zakopane takó globoko v brezpomembno vsakdanjost, da se ne ozira nanje živa duša. Zdi se, da ne izpolnjujejo na svetu nikakega prostora; leta prihajajo mimo njih leno in počasi; oči postajajo motne in koža ohlapna, duša dremlje pod prahom in pajčevino dolgočasnih dni. In ko požene trava na njihovem grobu, pozabi nanje zadnji črno oblečeni sorodnik. Nihče ni opazil, da je osahnila bilka na stepi . . .

Martin Gradar je študiral medicino. Hodil je k predavanjem in posedal med knjigami dan za dnem; izpita ni napravil nikdar nobenega. Njegovo dolgo teló se je kriviló, glava se je zibala in tresla med visokimi, stisnjenimi rameni, čelo mu je začelo prehajati v plešo in na sencih so mu lasjé sivali in odpadali. Oblečen je bil v dolgo črno suktnjo, ki se je na hrbtu in na komolcih lesketala v mastnem svitu. Hlače je nosil kratke in jako ozke; kadar je stopal po ulici, se je videlo, kako so ena-

komerno vztrepetavala stegna in meča. Umazana kravat mu je uhajala redno izza telovnika in čez ovratnik.

Ni ga bilo trenutka, da bi bil stopil iz svoje meglene brezpomembnosti. Poznal ni ponosnih sanj, njegove misli niso uhajale ne v preteklost, ne v bodočnost. Tiho in enakomerno so delovali organi njegove duše, kakor deli mrtvega stroja.

Stanoval je v tesnem kabinetu, natlačenem z nerodnim pohištvom in debelimi medicinskimi knjigami. Okno je bilo visoko, toda skozenj je prihajalo ves dan le malo blede svetlobe. Prav nasproti se je dvigala visoka temna hiša z odpalim ometom in starodobnimi okraski; v sobo Gradarjevo je gledala očrnela glava Meduze s topim izrazom v široko odprtih očeh.

Kadar je prišel domú, premeril je prednjo sobo z dolgimi koraki in sklonjeno glavo; nató je prižgal svečo, šel za mizo ter razgrnil predse knjige in atlase. S svojo gospodinja ni govoril. Ta je bila drobna, sključena ženska z razoranim, naivnim obrazom in v gubeh skritimi očmi. Roké so se ji tresle, kakor bi se hotele nečesa oprijemati, v strahu in negotovosti; smehljala se je neprestano brez posebnega vzroka.

Dotakniti se moram okolnosti, ki je razumljiva sama ob sebi, a katero je treba kljub temu posebej poudariti.

Martin Gradar se ni brigal za ženske; zaljubljen ni bil nikdar v svojem življenju. Kdor ga je opazoval natanč-

neje, videl je na njegovem obrazu celó neko čudno bo-
jazen in zadrego, kadar so zašumela v bližini ženska
krila, in so se prikazale nenadno zapeljive, jasne oči;
zdelo se je, da se je zdrznil; popravil si je kravato ter stis-
nil glavo med ramena . . .

Pred davnimi leti, ko se je bil preselil v svoje zadnje
stanovanje, čutil je nekaj časa nagnenje, da bi stopil v
nežneje razmerje z gospodično Hermino, hčerjo svoje
gospodinje. Nekoč o mraku se je dotaknil njene roke, in
ona je naslonila glavo na njegovo desno ramo. Ali ta tre-
notek se mu je zdel tako smešen in brezmiseln, da je za-
čutil v sebi nekak gnus in da se odtlej ni brigal ne za nje-
ne vodeno osladne poglede, ne za njene pritajene vzdi-
he. Pozneje je hodila mimo njega ledeno in ponosno in
na njegove vljudne pozdrave ni trenila niti z očesom;
njeno teló je venelo, in kosti so stopale iz ohlapelih lic
. . . To je bila njegova edina ljubezenska prigoda. Kadar
se je spomnil nanjo, stresel je z glavo, kakor da je kdo
poleg njega čričnil z nožem po gladkem steklu . . .

A časih se je prigodilo nekaj čudovitega. Martin Gra-
dar se je sklonil, njegove oči so se zasvetile v mokri luči,
in po obrazu se mu je razlila nenavadna nežnost.

»Ti mala Ninica!«

Njegova nerodna, tresoča roka je božala njene meh-
ke laske . . . Ninica, dvanajstletna sestra gospodične
Hermine je stala pred njim ter štela gumbе njegovega

telovnika. Za kratek hip ni bilo na njem najmanjšega sledú zaprašene odrevenelosti; ustna so trepetala, in gube so izginile z lic . . . Zdelo se je, da ji hoče povedati nekaj sladkega, ljubeznivega, a navadno ji ni povedal ničesar.

»Ti mala Ninica!« . . .

Nató se je obrnil ter odšel z dolgimi koraki na cesto . . .

Kadar je študiral, stopile so prédenj nenadno njene jasne, otroške oči, in sramoval se je svojega čuta. Na srce mu je legla tiha blaženost, ki ga je božala in vznemirjala obenem. To vse ni bilo v nikaki zvezi z njegovim življenjem in njegovimi nazori; sovražil je vsako pretiranost, in sentimentalnost mu je bila do duše zoprna, . . . Odkod so prihajali ti pojoči glasovi? Mehak vonj se je širil po njegovi sobi, — kje so cvetele tiste čudovite rože? . . . Teló mu je trepetalo in sklanjal se je nižje h knjigam . . .

Dolgočasna leta so bežala mimo njega, in njegovi lasjé so sivali. Ta mrtvi obraz je bil podoben obrabljeni maski, neskrbno pobeljeni in zamazani. Zdelo se je, da je legel prah na njegove knjige, na njegovo zunanost, na njegovo srce . . . Le časih pozno ponoči se je zdrznil in njegove oči so se bolestno razširile. Palo mu je na dušo težko in žalostno, kakor spomin na sladko srečo, ki je šla mimo njega pred davnim časom, — nepričakovana in

nezaužita. Pritisnil je čelo v blazino, in po sencih ga je spreletaval mraz . . .

Neke jeseni se je zaročila Nina z adjunktom dr. Müllerjem. V sobi poleg Gradarjevega kabineta je vrvelo neprestano šumenje; ljudje so govorili z drugačnim, nenavadno važnim glasom; stari gospodinji je gorela v licih zadnja kaplja krvi, in Hermina je oživila, kakor bi se bila prebudila ravnokar iz dolgoletnega spanja.

Nina se je pripravljala na poroko.

II

Svatba je bila nevesela in mrtva. Povabljeni so sedeli ob dolgi mizi, pogrjnjeni z belim prtom in pokriti s kozarci, steklenicami in krožniki. Na sredi je stala visoka svetlomodra vaza in velike tuje rože so širile težek, omošten vonj. Stene so bile prevlečene s temnožoltimi tapetami in od stropa je visel pozlačen lesteneč.

Ob vratih je stalo dvoje natararjev v ohlapnih frakih in s servieto na rami. Podobna sta bila natanko drug drugemu; redka brada jima je segala visoko v lica in pod privzdignjenimi obrvmi so gledale vodene oči svečano in pokroviteljsko.

Do živahnega razgovora ni prišlo. Poznalo se je vsem, kakor bi bili v zadregi. Zdaj pa zdaj je vzbudila malovažna opomba prisiljen smeh, ki je utihnil nenadno, kot da se je spomnila vsa družba nečesa resnega in žalostnega. Raztresene besede so se dotikale popolnoma brezpomembnih in oddaljenih predmetov. Vsakdo je čutil, da bi moral govoriti in zabavati, a ravno ta neprijetna zavest je zapirala ustna. Nina je sedela poleg ženina z zar-delim obrazom in vlažnimi očmi; kadar se je zgenila,

zdelo se ji je, da obrača vso pozornost nase; težki vonj iz vaze ji je padal na prsa.

To je trajalo do poznega popoldne. Ali polagoma so obrazi vzplamtévali; glasovi so postajali močnejši in svobodnejši. Vino se je bleščalo v zelenih kelihih, kakor svetli rubini v smaragdnih okvirjih. Zdelo se je, da so oživeli celó temni ornamenti na tapetah. Zagrnili so okna in od dvojice visokih svetilk je prihajala sanjava svetlomodra svetloba. Na lestencu so trepetale zlate iskre; zdaj pa zdaj so se stresle dolge sence na stenah in na stropu . . .

Nevestin ujec, starikav človek z gladko plešo in redko predívasto brado je pripovedoval anekdote iz svoje mladosti. Dasi ni povedal ničesar duhovítega, mežikal je z očesi pomenljivo in ironično, in družba se mu je smejala iz prijaznosti.

»Svoje dni sem doživel zanimivo poroko . . . to se pravi, zanimiva na nji je bila samó neka skrajno smešna okólnost . . . Možilo se je najlepše deklè iz vasí; pravili so, da je imela častilcev celo iz mesta, — skrivnih častilcev, visoko gospôdo . . . Svatje gredó iz cerkve. V tistem hipu zakriči nekdo za njimi . . . Strašen krik . . . také zavpije človek, kadar stojí smrt pred njim . . . Sprevod obstane in vsi obrazi obledíjo . . . Mislite si! Tam vam stojí razcapan človek, bos in gologlav, s skuštranimi lasmi in suhim, umazanim obrazom . . . »»Kaj

ste napravili z njo, kdo mi je vzel nevesto?«« Držal je v roki skrhamo britev; — in kričal . . . kričal! . . . Spravili so ga siloma v stran, drugače bi se bil vrgel med svate . . . Ta človek je bil blazen, a védel se je dotlej popolnoma spodobno; vznemirjal ni nikdar nikogar; klatil se je po cestah in prosil miloščine . . . In hipoma taka besnost . . . Pozneje so pravili, da je bil resnično zaljubljen in da je imel pripravljene za svojo poroko rože iz rdečega papirja . . . Kakó je kričal! . . . »»Kaj ste napravili z njo, — kdo mi je ukràl nevesto?««

Smejal se je tiho predse in mežikal z očmi. Nevesta se je igrala s kozarcem; hotela se je nasmehljati, a na obrazu ji je ležalo nekaj trdega in ustna se niso zganila. Ujec je čutil, da je napravil s svojo zgodbo nekako neprimerenost in zavil je hitro na drugo pot.

Nekaj časa je vladal neprijeten molk, toda čez par trenutkov je izginil brez sledú. Ženin je pripovedoval o svoji sodniški praksi. Časih se je nenadoma zaplèl ter izgovoril nepričakovano besedo, ki ni bila z anekdoto v nikakem soglasju. Videlo se mu je, da je bil raztresen in da je mislil o drugih stvaréh. Kadar si je popravljal nánosnik, prikazalo se je dvoje motnih, kakor z meglo zastrtih oči. Zdaj pa zdaj se je nagnil k nevesti, pogledal ji v obraz in šepetal; ona se je smehljala ter se ozirala v stran; njena desnica je drsala nervozno po belem prtú.

Hermi se je začelo zéhati. Popila je kozarec vina in zaspanost ji je padala na trepalnice. Na njeni desni strani je sedel Gradar, ki ni zinil besedice do poznega večera. Nihče se ni obrnil s kako opombo naravnost nanj; kadar se je kdo slučajno ozrl v njegov obraz, pogledal je takoj zopet v stran; ta lica so bila popolnoma mrtvaška in tenka, bleda ustna niso vztrepetala niti za hip, kakor iz motnega kamna izrezana. Črna salonska obleka mu je bila pretesna; pod pazduho in na hrbtu so se mu delale dolge prečne gube; kravata mu je ušla navzgor ter se je skrila pod brado . . .

Potrkal je z nožem na kozarec; vsa družba je hipoma umolknila. Gradar je vstal ter se odkašljaj; njegove oči so gledale nemirno naokoli in nedoločen, boječ smehljaj se mu je razlil po obrazu.

»Gospôda, oprostite, da vas vznemirjam. A povedati vam imam jako čudno anekdoto. Nekoč sem doživel zanimivo poroko . . . to se pravi, zanimiva na nji je bila samó neka skrajno smešna okolnost . . . Svatje gredó iz cerkve. V tistem hipu zakričí nekdo za njimi . . . Strašen krik . . . takó zavpije človek, kadar stoji smrt pred njim. Sprevod obstane in vsi obrazi obledijo . . . Tam vam stoji razcapan človek, bos in gologlav, s skuštranimi lasmi in suhim, umazanim obrazom . . .»»Kaj ste napravili z njo, — kdo mi je ukràl nevesto?«« — In mislite si, ta človek sem bil jaz! . . .«

Okrog usten mu je zadrhtel otroško hudomušen izr az . . . A v hipu so se mu skrčile obrvi, pogladil se je po las eh in s el mirno na svoj prostor.

 enin si je snel nanosnik, Hermina se je ozirala prestrašena po družbi.

»Kaj se je zgodilo? Kaj pomeni to?«

Nevesti je stopila kri do  ela, in oči so se ji razširile.

»Pijan je,« opomnil je ujec polglasno in zamahnil z roko: »Tak o se je godilo časih na vsaki svatbi . . . Pred davnimi leti, o podobni priliki — močil se je neki oštir, petdesetleten vdovec — opila se je vsa vas. Drugi dan je bila nedelja, in žive duše ni bilo v cerkev; niti cerkovnika ne; sam kaplan je stal na leci in klel . . .«

Gradar je zard eval; jeclj al je par nerazumljivih besed v opravičenje.

»Hotel sem sam o . . . jaz ne vem, kak o mi je prišlo na jezik . . .«

Nihče se ni več brigal zanj. Steklenice so se praznile jadrno; ujec je govoril dolgovezno napitnico; — za njim neki drugi povabljenec, ki je dotlej večidel molčal in pil. Jezik se mu je zapletal, in pri el je v vsakem stavku sam o do srede. Napósled je sela Nina h klavirju . . . Gradar je slonel s komolcem na mizi in poslušal . . . Zdelo se mu je, da so vstajali iz klavirja glasovi, kakršnih dotlej še nikdar ni čul . . . V belih haljah, v srebrnih sandalah, temne rože v rok h . . . Polnili so sobo in plavali nad

njim, prihajali so bliže in ga božali po licih z mehкими, toplimi rokami . . .

To je bila preponižna in pretiha glasba. Ujec se je naslonil daleč na stolico, iztegnil roko in zapél:

*»Mir ist meine Alte gestorben,
mir ist das Herz so schwer . . .«*

Nekateri svatje so se mu pridružili in naposled je zapela celó Hermina . . . Gradar se je poslovil, ne da bi ga bil kdo opazil. Zunaj je dihala gosta noč.

III

Ceste so bile prazne. Nad tihim mestom je sijalo čudovito jasno nebó. Zdaj pa zdaj se je utrnila zvezda in smaragdna proga se je zalesketala od obzorja do obzorja. Nekjé v bližini je zaklenkal zvon s tenkim, ječečim glasom. Gradar je okrenil glavo in poslušal . . . Tam kje v predmestju, v visoki zaduhli sobi leží izsesano teló pod odejami. Obraz je pôten in koščén; punčice so se skrile pod trepalnice in oči gledajo belo in ledeno. Da bi se nagnil nižje, slišal bi lahko, kakó se zbira v utrujenih prsih zadnji vzdih; atom zraka se druží k atomu, počasi in hropeče se plazi navzgor in razgrizena ustna se bolestno odpirajo . . . In iz daljave prihaja tenki, ječeči zvonov glas . . .

Hitel je proti domu. Časih je obstal za hip ter se ozrl po temni ulici; tu in tam je gorela medla svetilka; slabi, bledikasti žarki so trepetali na poslopju. Zdelo se mu je, da prihaja nekdo za njim, da hití prav blizu njega z glasnimi, enakomemimi koraki. Čutil je na vratu njegovo gorko sapo; ali kadar je iztegnil roko ter pogledal nazaj, ni bilo nikjer nikogar. Ulica je ležala tiha in samotna; visoko nekjé se je bleščalo par nezagrnenih oken . . .

Prišel je v svojo sobo in zapalil luč. Senčnik se je pogrezal nocoj nenavadno nizko in sence so segale prav do mize. Samo na prtu se je svetil ozek kolobar v zoporni, rumeni svetlobi . . . Vznemirjale so ga te nerazločne črne postave, ki so se gibale in premikale komaj vidno krog njega ter iztezale po stenah svoje dolge roké z nejasnimi konturami. Sklanjal je glavo in se jim umikal; občel ga je nedoločen strah, da se zgrne v tem hipu težka halja nad njim, da mu zveže roké in zatisne obraz . . . Snel je senčnik s svetilke in odprl medicinsko knjigo, ki je ležala na mizi . . . Domislil se je nečesa posebnega, na kar dotlej ni veliko pazil, in bridkost mu je pala na srce . . . V visoko obokani dvorani leže gola trupla na mrzlem belem kamnu. Poleg njih stojé ljudje v belih haljah. Trupla se ne ganejo, a iz njihovih udov režejo živo meso, — živo meso iz živega telesa. Iz rok, od prsi, raz stegen visi rdeče meso, s krvjo oblito, in trupla se ne ganejo, kakor bi bila mrtva. Ustna so stisnjena in oči zaprte . . . a časih . . . tiho . . . od tu, od tam se je oglasilo udušeno ječanje, polno groze in bolesti . . . Nihče ga ni čul. Visok človek z dolgo sivo brado si je nataknil naočnike ter se ozrl po dvorani: — »Meine Herren . . .«

Doslej si je predstavljal, da so ta telesa mrtva; a nocoj mu je prišla skrivnostna resnica hipoma in nepričakovano. Smrti ni. Vsenaokrog je življenje, udušeno, z okrvavljenimi vrvmi zvezano življenje, polno trpljenja in

strašnih tajnosti . . . Tu poleg njega se dvígajo postave; če umolkne v svojih mislih in posluša z vso dušo, čuje za seboj stokanje in šepetanje. Če se ozré previdno . . . Če okrene glavo počasi . . . počasi, tiho in neopazno, ugleda koščeno roko na svoji rami in bled obraz za seboj. Bled obraz z rezečimi ustmi in globokimi temnimi očmi . . .

Razpravil se je in legel na posteljo. Ko je ugasnil luč, stopili so mu v dušo spomini, kakršnih dotlej ni poznal . . . Cvetoče pokrajine z zelenim drevjem in mehko sončno svetlobo. Daleč tam v jasnih žarkih stoji belo poslopje in trta se vije ob blesčečih oknih. Na cesti se je dvignil oblak prahú; prikazal se je voz in na vozu bel slamnik s širokim plavim trakom. Gledal je za vozom in Nina se je smejala in pozdravljala z rokó . . . Kje in kedaj se je vršil ta dogodek? Kedaj je videl ta kraj? . . .

V blaznem strahu je odprl usta in stisnil pestí. Sedel je na postelji, ne da bi se upal ganiti. Nemogoče je bilo, da bi nažgal svetilko; stala je predaleč od njega, na mizi; in miza je bila oddaljena tri korake . . . Bližalo se mu je polagoma in previdno; četudi ni slišal najtišje stopinje, vedel je natanko, kedaj se je premaknilo za milimeter k njemu. In v tem trenutku je sklonil glavo in zakričal; skočilo mu je na tilnik, zasadilo jeklene prste v njegov vrat . . . nekaj mrzlega se je zarezalo v njegovo glavo . . .

Zdrznil se je, pogladil se po sencih s tresočimi rokami in nažgal svetilko vdruči; žveplenke so mu padale iz rok in kolena so se mu šibila. Mrzel pot mu je lezel po čelu in drobne kaplje so se stakale v obrvih. V zrcalu na steni je ugledal svoj obraz; krog usten se je prikazalo dvoje novih globokih gub. Oblekel se je in sèl za mizo . . . »To je bila neumnost. Moji živci so vznemirjeni; nocoj sem študiral preveč. Nevarne so te študije in uničujoče. Treba bi mi bilo kakršnegakoli razvedrila, — vesele družbe, zelenih pokrajin . . . Kakó je stopalo k meni, kakó se je oklepalo mojega vratú . . . In zdaj stojé te sence tako mirno na stenah, kakor bi se ne zgodilo ničesar. Jaz vem natanko: — če ugasnem luč, če se ozrem v stran, — hipoma se iztegne tisoč rok proti meni. Ali izkušnja človeka uči. Glavna stvar je izkušnja, — teorije nimajo nikake vrednosti . . . Na tilniku je ostala neprijetna vlaga po tem strašnem objemu; roka je bila mokra; neka oljnata, zoprna mokrota . . . «

V sosedni sobi so se oglasili koraki. Hermina je govorila živahno in prešerno; vsako besedo je prekinila z glasnim smehom in vmes se je čulo zadovoljno, hudomušno hihitanje. Gradar se je vzpel visoko ter obstal kakor okamenel. Švignilo je mimo njegovih oči in kakor bi se bil pretrgal zastor, stala je pred njim vsa silovitost njegove nesreče. »Odvedli so jo bogve kam . . . kaj bodo napravili z njo? Kaj bodo napravili iz njenih lepih

oči, iz njenega otroškega smeha, iz njene nedolžne duše? . . .«

Odprl je vrata s hrupom in stopil na sredo sobe. Hermina je stala pred ogledalom v nočnem korsetu; razvezala si je lasé. Njena mati se je nagibala čez mizo, kjer se je kadil samovar.

»Nina! Nina! . . .«

Ozrli sta se s prestrašenimi očmi in Hermini so omahnile roké; lasje so se ji vsuli čez ramo in čez obraz.

»Kaj ste napravili z njo? Kam ste odvedli mojo nevesto?«

Stopil je k nji ter jo prijel za laket, da so se zakopali prsti v mesó. Po licih se ji je razlila siva barva in dolg, zategnjen krik se ji je izvil iz prsi. Iztrgala se mu je iz rok in bežala po stopnicah. Korset se ji je odpel in lasje so jo odevali kakor gost pajčolan. Na hodniku so se odpirale duri in luči so se prikazovale od vseh strani . . . Hermina se je pritisnila k steni. Preplašeni so napravili Gradarju pot in stopil je na cesto gologlav in bos. Nebó je bilo jasno in zvezde so gorele.

»Kam ste jo odvedli? Kaj ste napravili z njo? . . . Nina! Nina!«

A jaz pojdem

Dà, jaz pojdem! Čudno je, da je bilo treba toliko časa in premišljevanja, predno sem prišel do tega enostavnega sklepa. Morda je moj nagli odhod podoben sramotnemu begu; da je z vsemi svojimi vzrôki vred neizmerno smešen, to je gotovo. Če se pogledam danes v zrcalo, zardel bi pred sammi seboj.

A tu ni nikake druge pomoči. Moji kovčegi so urejeni in na večer pride postrežček, da jih odvede na kolo-dvor. Res je, da odhajam s težkim srcem odtod, in res je, da je Koritovje, kamor se odpravljam, dolgočasno in od vsega sveta pozabljeno gnezdo, — ali prosim vas, kaj bi storili vi na mojem mestu? Jaz sem ponižen in pohleven človek in igram z vdanostjo vsako vlogo, kakršnokoli mi prisodi Bog v svoji modrosti; toda te vloge, — ah te vloge nikakor ne! Ostalo mi je še nekoliko estetičnega čuta in ta se upira z vso močjo proti tej neumni do skrajnega smešni brezpomenibnosti, v katero sem se bil zadnje čase potopil do vratu. Moje oči so pričele gledati motno in brezizrazno in moj nos je dobil polagoma neodločne, meglene konture . . . A zdaj, — hvala Bogu! . . .

Zašel sem bil nekoč v nizko, zakotno gostilno, — v eno izmed tistih tihih gostiln, ki stojé ob poti leno in zaspano, podobne starim ženicam v zelenopikasti obleki in z rožnim vencem v roki. Nikomur ne pride na misel, da bi se ozrl nanje, nobenega glasú ni čuti izza tesno zagrnjenih oken; samo časih, pozno na večer, zašumi nenavadno življenje v prostrani, slabo razsvetljeni sobi; zdi se, da so vstali duhovi iz davno minulih časov, da pojó pozabljene pesmi in pijó iz lončenih bokalov.

Krčmarica je bila rdeča, debela ženska; govorila je z ubitim, hreščečim glasom, ki se je razlegal po teh prostorih nekako nespodobno. Njen mož je bil človek dolge, trepetajoče postave, s častitim obrazom in valovito brado; prikazal se je zdaj pa zdaj na pragu kakor nedoločna senca, stiskal v ustnih pipo dolgocevko in molčal; odkar sem ga poznal, ni zinil besedice; tudi njegove oči so bile navadno zatisnjene.

Sedel sem in pil, zunaj pa je deževalo. Težke kaplje so potrkvale na okno in drsale po rosnem steklu, iz sivih sten je izstopila vlaga, svetilka se je zibala na stropu in zdelo se je, da bledi in pojema. Mene se je lotevala melanholija, od daleč so prihiali otožni spomini, čutil sem, kako mi že diha na lica njihova mrzla sapa . . . A tedaj —

Ne mislite, da je ona kakšen fenomen. Podobno punco srečate v mestu na vsak korak, vsaj jaz se spominjam,

da sem videl v svojem življenju že mnogo lepših obrazov. Mehek, nedolžen, fin oval, kipeča ustna, lasje temne, kostanjeve barve, oči . . . Te oči so me vznemirile takoj v prvem trenutku, največ vsled tega, ker niso bile v nikakem soglasju z ostalim obrazom in z vsem deviškim, še ne popolnoma razvitim telesom. Nikdar še nisem videl tako razumnih, filistrskih, premetenih oči. Ustna so govorila otroško, ljubeznivo, kakor govoré najlepša rubinasta ustna v zaljubljenih verzih, a v očeh je ležala porogljiva kritika, hladna in zlobna, vzvišena nad vso poezijo.

Moje srce je nagnjeno k sentimentalnosti. In to je moja nesreča. Ko je stopila Pavla v sobo, zaigralo in zadrhtelo je v mojih prsih, in v hipu je izginila vsa melanholija; vlažne stene so se zalesketale in razširile, svetilka je vzplamtela v rožnatem svitu . . . niti sam pesnik Engelbert bi se ne mogel čutiti bolj idealnega, kakor sem se čutil jaz v tistem krasnem času . . . In še enkrat: — Pavla ni bila nikakšen »vzor«; ne morem si razlagati, ali je vplival name tako čudovito rezki kontrast med njo in njeno pusto okolico, ali je bilo moje duševno razpoloženje tako mehko in dovzetno, ali je usoda prav takrat razlila nad njo gloriolo nenavadne lepote, — resnica je, da me je ovladalo vsega ljubezni polno, željno razkošje, in da se je omotalo krog mojega telesa tisoč trdnih vezi.

Moje sanje so se izgubljale v neumnih idilah . . . »Bled popotnik sloni ob oknu in njegovo srce je prazno in zapuščeno, a črnooka krčmarjeva hči poje s serafskim glasom o mladi sreči, in njene bele ročice drsajo po strunah. In popotnik . . .« Sam Bog vedi, kako sem bil natelet na te jokave stavke.

A resnično vam povem: — ona je igrala na citre. Kako je igrala, o tem ne morem veliko govoriti, nisem muzikaličen. Sploh se mi čudno zdi, da mehke, sentimentalne duše ne razumejo o glasbi čisto nič, — medtem ko plava tam oni rabiati človek v najlahnejših, eteričnih melodijah, kakor kak don Ramiro . . .

Tisti dan je v mojem koledarju dvakrat podčrtan, z rdečim svinčnikom! Ti dve črti sta pomenili takrat srečo in ljubezen . . . Oh, jaz bedak, jaz . . . ! Toda čemu zdaj ta razburjenost? Moji kovčegi stoje pripravljeni za durmi in če se ne motim, prihaja že postrežček po stopnicah.

*

Najboljše je, da se ne spominjam onih prokletih dni, — da pokrijem svoje nerodne ljubavne manevre s plaščem samospoštovanja, kolikor mi ga je še ostalo. Jaz imam namreč svojo posebno metodo v gruljenju; vrag vedi, odkod mi je prišla . . . Moje oči gledajo neslano, brezbarvno, uprav golobjenaivno; pričakovalo bi se, da vsak

čas zvođené in se razblinijo od samega ginjenja; zaljubljena, v zadregi smehljajoča negotovost je razlita po mojem obrazu; moj glas je zlezel čez noč za dve oktavi kvišku in tam med najvišjimi notami išče šuštečih besed, polnih mesečine in solzne poezije . . . Skratka, vsa moja zunanost je podobna najslajšim Höltyjevim verzom.

Zavedal sem se prav dobro svoje smešnosti, jasno in razločno sem čital uničujočo kritiko v Pavlinih očéh, a kadar sem se hotel otresti svojega bledega trubadurstva, postalo mi je tesno, prišel sem v zadrego, in spodnja ustnica mi je zlezla navzdol. Naposled bi stvar sama na sebi ne škodovala nikomur. Pavla se je prilagodila čudovito hitro mojemu tonu, njene besede so se topile v idealističnih solzah, imenitno je igrala vlogo »mlade deve, deve blede« s sanjavimi očmi in grličjim srcem. A njene oči so vsak hip odločno protestirale proti svoji vlogi, ostale so hladne in materialistične, le časih so stopile po sili, užaljene in s trdovratnim ugovorom za sentimentalen pajčolan.

Kakor sem rekel: to vse bi še ne bilo nikako zlo. A ostanki moje pameti so razmišljali popolnoma opravičeno: »Iz kakšnih razlogov se ji zdi vredno, da se potaplja prostovoljno v mojo neumno jokavost?« — Nemože je, da bi bila našla kaj zanimivega na tem gruljenju; vsak pameten človek vé, da je ni na svetu dolgočasnejše

stvari od vzdihovanja . . . Iz ironije —? Ne, o ironiji nisem zapazil na nji ničesar, vsaka njena beseda je pričala o vestnem, poštenem trudu . . .

Celó gospa krčmarica je skušala nekoliko ublažiti svoj hreščeči glas, kar pa se ji nikakor ni posrečilo; položila je vanj nekaj nosljavega, zategnjenege, obupanega, s takim glasom molijo molitve za umirajoče. Morda je čutila, da me nenavadno vznemirja, zato se je samo zdaj pa zdaj za par trenutkov prikazala v sobo . . .

Treba je, da povem to reč na kratko, a usodepolna beseda mi nikakor noče izpod peresa. Radovoljno in s sklonjeno glavo pretrpim vsako nezgodo in žale besede ni iz mojih ust. Toda smešnosti se bojim, pod njenim težkim bremenom se rušijo moje zadnje duševne moči . . .

Zahajal sem v tisto nesrečno beznico dan na dan in naposled se je zgodilo, kar je bilo samo naravno in se je dalo pričakovati. Proglasili so me na tihem, kakor po vseobčem dogovoru —

Zakrij svoj obraz, oj Amor!

— Oficialnim kandidatom!

Prašam vas vse, ki se radujete nad mojo melanholijo, — ali poznate na svetu kaj strašnejšega od oficialnosti? Jaz ne!

In žel sem v bogati meri sadove te oficialnosti!

Zdi se mi, da sem poročal o filistejstvu Pavlinih oči. Ah dà! . . . O svojem času so znale vzplamteti tako gor-ko, srčno in boječe, da mi je zastala kri od srda in ljubo-sumnosti . . .

Prihajal je k nam — »k nam«! — mlad človek z zma-gonosno veselim obrazom in krepko zavihanimi brki. Kadar je vstopil v sobo, se je zdelo, da se je vse naokrog hipoma vzdramilo iz spanja. Govoril je hrupno in z buč-nim smehom, hodil z gromečimi koraki od stene do ste-ne, da je žvenketala svetilka na stropu. In njegove bese-de, — samo navadno, vsakdanje blebetanje, brez vsakih okraskov. Ta človek je bil poet!

Jaz sovražim poete iz dna svoje duše. Kdor si pred-stavlja te ljudi samó iz njihovih eteričnih verzov, ta ne pozna niti trohice njihovega resničnega značaja. Na papirju idealen, mehak in fin, a ko odloži peró in zakle-ne vrata za seboj, tedaj stoji pred tabo očiten filister; ostavil je doma vse vijolice, zefirje in lunine žarke in ne nastopa nič boljše od navadnega izvoščka . . .

Da bi se bila vsaj za par korakov oddaljila! Toda ne! — prav med durmi, vpričo mene jo je pritisnil k sebi in poljubil na ustna, da je zazvenelo po vsi sobi! Rad bi se videl tisti trenotek v ogledalu! Iz zadrege sem prestav-ljal svoj kozarec po mizi in gledal sramežljivo v stran. Ona se je nasmehljala in čudovita rosa je zakrila njene oči.

»Oh vi, kako ste predrzni!«

Izvila se je iz njegovih rok počasi in s poželjivimi kretjnami. Meni pa se je zdel ta prizor tako poseben in neverjeten, da sem zahteval od nje kakršnegakoli pojasnila.

»A ti si videl, da se nisem mogla ubraniti . . . Ustavil me je bil med durmi.« —

Nasprotno! Jaz sem bil prepričan, da bi se bila jako lahko ubranila!

»Pavla, ti me ne ljubiš! Zdi se mi celó, da gledaš name samo tako zviška . . . da se na tihem norčuješ iz mene —«

Njene oči so se veselo smejale:

»Ti ljubček moj, kako bi se ne mogla norčevati?«

»— in da me smatraš za groznega bedaka, ki ni sposoben za drugega, kakor za — oficialnost . . .«

A kaj je odgovorila na te moje otožne besede?

»Evstahij moj dragi, kako si smešen, kadar se jeziš in pritožuješ; to se ti čisto nič ne podá . . .«

Samo polagoma sem prišel do spoznanja svojega strahovitega položaja. Tako trdno so se zadrgnile vezi krog mojega telesa, da se nisem mogel okreniti nikamor, in da na kako rešitev sploh ni bilo vredno misliti. Spominjam se, da sem se bil nekega dné odločil:

»Nikdar več ne prestopi moja noga onega praga!«

Ali mislite, da sem mogel spati tisto noč? Zdelo se mi je, da sem napravil nekaj nepoštenega, protinaravnega; neznana sila je razdrla hipoma vse moje sklepe in takoj drugo jutro sem se poklonil in prosil odpuščenja.

Čutil sem, da sem izgubljen za vedno. Moja oficialnost je stala trdno in neomajano, in neke nedelje se je vršila zaroka. Pavla je povabila tistega hrupnega poeta, a jaz nisem govoril z njim ves večer niti besedice; tudi ni bilo treba; bučal je neprestano sam ter nas obsipal z najčudovitejšimi anekdotami. Ob slovesu je pogladil Pavlo po licu, a meni je stisnil roko, da so me zboleli vsi prsti; nakremžil sem ustna, ona pa se je nasmejala, vzela svetilko in posvetila gostu do vrat . . .

»Notar iz Koritovja išče koncipienta.«

In jaz pojdem v Koritovje! Tam za devetimi gorami me ne najde živa duša. Moja ladja se še ni potopila; mogoča je še rešitev, dokler ne zamrje zadnja iskrica svobodne volje . . . A treba je, da se umaknem z vso previdnostjo in opreznostjo; en sam nepremišljen korak, — in zopet se zaplete moja noga v pogubno mrežo . . . Napravil bi celo uro ovinka, da mi ni bilo treba mimo tiste usodepolne hiše. Pa ni mogoče. Zato si poiščem zaprt voz, stisnem se v kot in pomaknem klobuk na oči. Ni vraga, da bi me kdo — —

A tu je postrežček . . . Gospôda moja, z ginjenim srcem vam stiskam roko! Še zadnji iskreni pozdrav mo-

jim ljubim prijateljem! — Morda se ne vidimo nikdar več, zato vas prosim, oprostite mi to solzo . . . Verjemite, da mi je težko, — a zlata svoboda, to je prvo! . . . Bodite zdravi in spominjajte se name!

Dostavek poznejšega datuma

Ali mislite, da sem bil res odšel? Kaj še! . . . Voz se je pripeljal pred gostilno in jaz sem izstopil. Pavla se je nekoliko čudila mojemu zaprtemu vozu, a jaz sem se izgovoril, da sem sedel vanj samo iz raztresenosti. Postrežček pa se je vrnil na kolodvor po kovčege.

— Lani je bila poroka . . . Kakó se počutim z ženo, o tem iz različnih vzrokov nečem veliko govoriti; na svetu je mnogo stvari, ki je dobro, da jih človek pusti pri miru . . .

Sinoči naju je posetil tisti prokleti poet in obljubil je, da danes zopet pride . . .

Glad

Urednik, profesor Hladnik, je sedel pred svojo pisalno mizo, in brskal po predalu, do vrha napolnjenem z različnimi razmetanimi papirji. Na precej vsakdanjem obrazu, rdečem in potnem, okrog in okrog poraščenem s svetlo rjavo, ščetinasto brado, poznala se je slaba volja in utrujenost.

»Padamo, padamo! Stari mojstri umirajo ali molčé, mladih ni od nikoder. Kakšen zarod je to, prosim vas! Nič trdnega, nič jasnega in določnega. Vse raztreseno, razbito. Ideje blodijo po zraku, pa ni je roke, da bi segla po njih s krepko voljo, da bi jih vlila v mojstrska dela. Nekateri čutijo sapo njihovih peroti, od daleč vidijo lepoto v megleni luči, v srcu jim pôlje nekaj nerazumljivega, negotovega . . . a to ni dovolj! Kar hoče biti umotvor, stati mora pred teboj svetlo in jasno, kakor na dlani, vsaka poteza preiščljena in skrbno izklesana . . . A tu vam kdo odgrne svojo nepokojno, razkosano dušo, in pred vami se premikajo črne, nejasne postave v polute-mi, širi se brezmejno, prazno polje, tu in tam posrebre-no od mesečnega svita, dvigajo se temni gozdi, kakor draperije ob mrtvaškem odru, — toda življenja ne čuti-

te nobenega, samo zdaj pa zdaj vas strese posamezno nervozno vzkipevanje umirajoče duše . . . To je slabo, slabo! Nikakršne moči, nikakršne — omejenosti . . .

Prej smo peli drugače. Vsaka rima je stala na svojem mestu, kakor pribita, verz za verzom vam je padal na uho, pravilno in odmerjeno, kakor tiktakanje stenske ure; vodilna misel jasno in natančno izražena, da vas je skoro udarila v obraz . . . Zdaj pa pogledjte recimo ta-le »umotvor« . . . stvar je pisana precej malomarno . . . in povejte mi, koliko je v njem poezije . . . Ali morem priobčiti takó zmedeno jecljanje? Dà, — padamo, padamo . . . !«

Ko sem prečital drobne, z bledo, vodeno tinto pisane vrstice, zamislil sem se za trenotek, in opazoval profesorjeve debele brke z velikim spoštovanjem. On si je prižgal ugaslo pipo in brskal dalje po predalu.

— — — — —

»In pot je še tako dolga, dolga. Tako dolga je pot do moje duše! Blešči se mi od daleč; a moje oči so motne, da je ne vidijo in moja kolena se tresejo; leno mi visé navzdol utrujene roké; brezbarvna koža se grba na kostéh, kakor ohlapna, mokra cunjia.

On pa me žge v obraz s svojimi žarečimi, zlobnimi očmí; nad ostrimi ribjimi zobmí, prevlečenimi s sivim, suhim mesom, vijejo se tenke, izsesane ustnice; izza črne halje steza proti meni poraščene, koščene roke.

Nebó je gorko, temno sinje, kakor plašč Madonin. Po zemlji je razlito raztopljeno zlató; kakor morje leži na širokem polju; v kapljah se blišči na sneženih vrhovih, na zelenih listih in v čašah cvetic. In kaplje trepečejo in padajo na vlažna tla, in drevje šumi, in na zlatem morju se dvigajo valovi; iz Italije je zapihal opojen veter in objel zemljo s svojim toplim, mehkim razkošjem in legel na srca; — moje srce pa je ostalo mrzlo in prazno.

Na vseh obrazih sreča, v vseh očéh navdušenost. Kdor je začutil sladko hrepenenje in iskal svojo dušo, prišla mu je naproti. In veseli se je, kakor otrok svetle igrače, in kaže jo vsemu svetu. Služi ji z vročo ljubeznijo; z bleščečim diademom ji krona nebeško čelo, in ovija jo z najsvetlejšimi sončnimi žarki.

Od vseh strani romajo k njemu. Prihajajo mladi ljudje z ženialno zavozlanimi kravatami, z mehкими, širokimi klobuki, in ogrnjeni v svetle sukne, tu in tam zašite in ogoljene. Od občudovanja in svetega strahú jim zastanejo besede na ustnicah. V večni lepoti vidijo samo večno lepoto, za Venerinim obrazom ne iščejo mokrega, s krvjó napojenega mesa, ne ostrih, trdih kosti, ne hrustanca in mozga . . . Zató je ne sodijo in ne secirajo, temveč ji napijajo s kipečimi kozarci . . .«

Pred njo obstane profesor s čmernim obrazom in z naočniki na nosu. Iz fraka vzame rdeč robec, usekne se in pljune v stran.

»Kje je ostala simetrija . . . hm! In kakšna prostost, kakšna zanikrnost! Lasje ji vihrajo v vetru; čemu si jih ne splete in ne zaveže z rdečim ali zelenim trakom? — Pentlja bi se lahko napravila prav primerna . . . Tudi obleka je malo . . . hm, čudna! Leva roka je čisto naga, in prsa so le za največjo silo zakrita. Čemu si ne kupi — srajce ali vsaj kakšne pelerine ali kaj takega . . . ?«

Nekateri so obstopili gospoda profesorja; poslušali so ga in se čudili njegovi učenosti. Da bi pokrili svojo nevednost, zabavljali so še huje . . . Grabili so blato s ceste in ga metali nanjo; ali pesnikova duša se je bleščala še svetleje v svoji lepoti, njihove roke pa so ostale umazane.

Še svetleje se je bleščala pesnikova duša v svoji lepoti. V podlih srcih se je vzbudila zavist. Na vseh koncih in krajih so začeli iskati enako krasne boginje: — ta je našel kravjo deklo, oni mestno vlačugo. Svet pa je odpiral usta, čudil se in padal pred njo na kolena . . .

Kako je krasno to življenje, z vso podlostjo in plemenitostjo, z vso svetlobo in umazanostjo! A jaz stojim sredi njega slab in utrujen, in moje srce je temno in razjeden od muke je moj obraz. Ah, — in pot je še tako dolga, dolga! Tako dolga je pot do moje duše.

On pa me žgè v obraz s svojimi žarečimi, zlobnimi očmi; izza črne halje steza proti meni poraščene, koščene roké. Kako se ga ubranim, kako mu ubežim? V

ledenem puhu njegovih ust gostí se mi kri, in leze po žilah leno in počasi, kakor smradljivo in zgoščeno olje. Trepalnice mi padajo težko na trudne oči, noge se mi šibé in omahujejo.

A jaz jo čutim, nebeško lepoto svoje duše.

Kadar sem omagal in ležal polmrtev od truda, takrat je šla tiho in hitro mimo polzatisnjenih oči. In dvigniti sem se hotel s silo in jo objeti s tresočimi rokami, in napiti se njene lepote, in umreti v njenem poljubu . . . A razstrte roke so omahnile in pred menoj se je režal osiveli sovražni obraz njegov.

Kdaj jo vidim, kdaj jo dosežem? —

Nikdar.

Kri mi zastaja v žilah; moje ustnice so suhe in trde; pred upadlimi, rdeče obrobljenimi očmi spaja se jasno nebó z daljnimi, temnimi gorami in z ljudmi in poslopji pred menoj v sivo, migljajočo meglo; na obrazu mi leži težka, mrzla skorja; vse teló je bolno in izjedeno.

Izginilo je upanje iz mojega srca in ostalo je samo še mučno, boleče hrepenenje po nji, — krasni in nepoznani.

In z mučnini hrepenenjem v srcu čakam, kdaj pride trenotek, da se zgrudim s povešenimi rokami in zatisnjenimi očmi v naročje njegovo.

Krepko me oklene tedaj s suhimi, železnimi prsti in
na mrtvi obraz me poljubi z ledenimi, tenkimi ustni —
glad, — moj sovražnik in rešitelj . . .

Mrtvi nočejo

Polagoma so odšli vsi, drug za drugim, in ostavili so me samega sredi neštevilnih spominov, ki so me obkrožali kakor molčeči duhovi, koder sem hodil, — stali ob moji postelji in strmeli váme, kadar sem legel počivat, — vznemirjali me v sanjah in stezali bele roke proti meni.

Naš dom se je rušil počasi; odpadal je kamen za kamnom, omet se je krhal, tramovi so se pogrezali in trohneli in postalo je mrzlo in tiho. Vsi so pobegnili, kakor bi se bali, da pade nanje nizki strop, da se jim uderó pod nogami razrita tla. Postajalo je dolgočasno in mrtvaško; zdaj je odhitel eden na tihem in oprezno, kot da se sramuje svojega dejanja; za njim se je odpravil drugi; poslovil se je molčé in s povešenimi očmí . . . Meni pa je postajalo tesno in težko; zdelo se mi je, da je vrgel raz sebe vsak odhajajoči tisoč vezi ter jih omotal krog mojega telesa.

Vse življenje so vzeli zase, a meni niso pustili niti najmedlejšega žarka. A osvoboditi se nisem mogel. Kadar sem stopil korak izpred praga, da bi dihal za trenotek prostejši zrak, nategnile so se nevidne vezi na mojih

rokah in nogah, — kakor se prevrača muha v pajčevini in ovija tenke niti z vsako kretnjo tesneje krog svojih udov . . . Zdelo se mi je, da so me izobčili iz svetá, — da stojim daleč, daleč od vsega življenja, — da čujem samo nejasno njegovo opojno šumenje, kakor da pada nekje v daljavi studenec po skalovju. Hrepenel sem po njem, zakopan pri živem telesu, ali moje roké niso imele dovolj moči, da bi dvignile pokrov . . .

Ob desetih zvečer sem se odpeljal iz Porečja. Noč je bila mrzla in krasna. Kakor ledeni kristali so se svetile zvezde na nebu, a luna je vzhajala, velika in rdeča, kakor bi bila vstala iz krvavega morja.

Ob potu so se dvigali visoki topoli v neenakih presledkih; deset korakov od ceste se je valila vzporedno temna voda; tu pa tam se je zalesketalo v valovih, kakor da je padla zvezda vanje. Daleč na okoli ni bilo čuti nikakega glasú, razen peketanja konjskih kopit ob kamenju. Za hip je zakričal nekdo v daljavi, bolešno in zategnjeno, da se je voznik odkril in prekrizal, — potem pa ni bilo ničesar več.

Zavil sem se tesno v svojo suknjo in pomaknil klobuk globoko na čelo do obrvi.

In takó sem bežal ponoči kakor tat, — in vezi so se trgale in ostajale za mano, mokre od moje srčne krvi . . .

Postajalo mi je gorko in prijetno; topla, mehka odeja je legala na moje ude; pred očmi se mi je megnilo in trepalnice so se mi zatisnile . . .

Takrat pa so prihiteli za mano. Prihiteli so za mano in prisedli k meni; gledali me v obraz z očitajočimi, prosečimi očmi; koščene roke so se sklepale in ustna so drhtela. In jaz sem čutil svojo veliko krivdo in brezsrčnost. In kolena so se mi tresla in roké so mi omahnile.

»Križi bodo razpali in strohnili na naših gomilah in suvali jih bodo v stran in pometali za zid.«

»Rože bodo usahnille in ne bo ga več, da bi jim zalival; in plevel bo zarasel naše grobove.«

»Razkopavali bodo naše grobove in dramili iz zadnjega pokoja naše ostanke, in ti greš odtod . . .«

Kakó globoko so se zarezale vrví v moje mesó! Natezale so jih koščene roke mrličev. In te mrzle, brezkrvne roke so držale krepko in neutrudno, da se niso mogle ganiti ne moje oči, ne moje misli . . .

Vzbudil sem se iz težkih sanj in v glavi mi je bilo pusto in tesno. Neizmerna žalost mi je legla na srce, oči pa so ostale suhe in tope.

Okrvavljena luna je stala nizko nad vzhodnimi holmi, ko sem se vračal proti razpalemu domu. Molčé so se dvigali visoki topoli v zrak, pritajeno so šumeli temni valovi ob cesti, — in nevidne vezi so mi rezale globoko v mesó . . .

Čudna povest

Dež je pršil kakor skozi sito, v gostih mikroskopično drobnih kapljicah. Tlak je prepregala mrena črnikastega blata, na visoka okna izložb je dahnila prozorna megla. Velike, steklene krogle električnih svetilk so se lesketale v bledosinji luči.

To je bil tisti večer, ko sem jo videl prvokrat.

Z malomarnim, lenim korakom je stopala med ljudmi, zdaj pa zdaj postajáje pred kako »konfekcijo za dame«. Oblečena je bila v črno. Dolgi, tesno zapeti plašč je odkrival njeno polno, nekoliko majhno postavo. Ledja so se zibala v mehki, valoviti črti, ki se je lahko zaokrožena izgubljala na nogah. Pred obrazom ji je plavala črna tančica, komaj vidna, kakor iz pajčevine spletena.

Njen obraz je bil bled. Ali to ni bila voščena, mrtvaška bledota. Zdelo se mi je, kakor da ugasuje za motno belo, žametno kožo nenaravna, skoro siva svetloba. Poteze niso bile pravilne, prepovršne, prekipeče; krog ustnic in spodnjih lic preširoke in nedoločene. Bujna, pohotna ustna so bila rdeča kakor sveže mesó, zategnjena na levi strani lahko navzdol. Nobenega ognja ni bilo v črnih, motnih očeh; z zelenkasto rumenim krogom obroblje-

ne punčice so se premikale trudno in zaspano. Na čelo, skoro do obrvi, so padali temni lasje v mogočnih valovih in zavijali v senco ves obraz.

Spregledovala jo je dolga ženska z židovsko zakrivljenim nosom in z nemirno švigajočimi, drobnimi očmi. Za hrbtom se jima je plazil majhen, suh človek, grbast in ves sključen; nanosnik se mu je zibal koncu nosa, po vsem obrazu so viseli raztreseni, dolgi, sivi lasje. Pokašljeval je neprestano; debela ustna so se mu tresla in nategovala, oči, zelene in poševne, so nemirno mežikale, kakor da z največjim trudom vzdržuje smeh.

Stal sem na trotoarju in gledal za njo. Dež mi je pršil v obraz in se spajal na brkih v drobne kaplje. Plašč je visel ob meni težak in premočen; od sprijetih las mi je časih mrzli curek šinil za vrat. Ali jaz sem gledal nepremično, čeravno so se menjali pred menoj različni trije obrazi. Videl sem jo poleg sebe prav tako jasno, kakor prvi hip, — dokler me ni sunil v čelo šilast, koščen nos in je stala pred menoj dolga, v rjavo, do pet segajočo suknjo ogrnjena postava s sila širokim, nizkim klobukom in s črnimi naočniki, ter nosljala z raztegnjenim glasom: »Moj Bog, ali sem vas dregnil z nosom? Kakšne stvari se pripeté časih!« — —

Ležal sem na zofi v svoji sobi. Kako in kedaj sem prišel domú, tega ne vem natanko. Spominjam se samo, da sem hodil po vse drugih ulicah, kakor navadno, — ozkih

in temnih, z visokimi, ječam podobnimi poslopji, in da me je srečala na poti suha ženska, ki je dišala po kvargljih.

Luči nisem prižgal, ker se mi ni ljubilo, da bi se vzdignil in poiskal žveplenke. Naposled mi je bila tema ljubša . . . Da bi bil morda zaljubljen, to mi niti na misel ni prišlo. Tu bi bila nepotrebna vsaka zaljubljenost in smešna vrh tega!

Čutil sem tisto mučno in leno utrujenost, katero občutita človeka, ki sta se nasitila že zdavna poljubov, objemov in vse ljubezni; človeka, ki sedita na divanu drug poleg drugega, gledata v strop in drsata z nogami. Na tihem se jezita in umirata od dolgega časa, ali kljub temu se ne razideta . . .

Videl sem jo prvokrat v svojem življenju, vendar se mi zdi, da sem jo poznal že pred leti, da je dôba strastne, skeleče ljubezni že bogvekdaj minila, in da sem priklenjen nanjo samo še proti svoji volji iz navade . . . To me je spravilo za trenotek v nevoljo. Da bi prepričal samega sebe, začel sem se na glas prepirati in dokazovati, kako je ta zavest bedasta in protinaravna, in da si kradem ž njo najlepši poetični čut nenasičene ljubezni . . . Kakor bi metal kamenje v ribnik in hotel vzbuditi valove na njem: niti slišal nisem svojih besed. V srcu sem ostal čisto miren in se čudil svojemu srditemu glasu, ki je vznemiril mojega soseda, — plešastega penzionista,

da se je splazil po prstih do mojih vrat in poslušal pri ključavnici.

Ta zoprni, dolgočasni čut prisiljene simpatije in prenasičenja me je prepojil vsega, kakor bi se mi primešale v kri in meso težke, svinčene kapljice. Da bi se ga otrešel, trudil sem se sanjati o prejšnjih časih, o svoji nekdanji ljubici. Njena postava je bila tenka in vitka, njen obraz ovalen in na licih lahko rožnobarven, oči vodeno-modre, začudene in sentimentalne, nad visokim, belim čelom pa so se bleščali lasjé, kakor bi bili sestavljeni iz samih sončnih žarkov. Umetno sem se hotel vživeti v davno pozabljena čustva, predstavljal sem si, da stojim pred visoko hišo in gledam vzdihovaje v polrazsvetljeno okno svojega »angela«. Tedaj pa pride mimo tiho in počasi — polna ženska postava v črni obleki, z mehko zibajočimi se ledji, belim, preširokim obrazom, na levo zategnjemmi ustni, s trudnimi očmi in izza klobuka se valečim morjem temnih, težkih las. Poleg stopa njena dolgonosna, drobnooka spremljevalka, a za njima caplja grbasti, sključeni stavec z raztreseno brado in nosnikom ter trepeče od silnega pritajenega smeha . . .

Srečaval sem jo povsod, vedno enako, z istim spremstvom. Gledal sem nanjo čisto brezbrizno, brez vsakega poželenja; prebrskal sem srce do najskritejšega kota: — ničesar, kar bi se dalo vsaj od daleč primerjati živahnemu čutu . . . Časih pa se je prigodilo nekaj čudovite-

ga. Dež je pršil, kakor prvi večer, skozi temó so se bleščale električne svetilke in jaz sem hodil z lenim korakom po blatnem, spolzkem tlaku. Ona je prišla mimo; stopala je počasi dalje, in jaz sem stal in strmel vanjo, prisiljeno in s tihim srdom, kakor bi bil pričaran nanjo . . . »Še en vrček, gospod doktor?« — in prav pred nosom se mi je režal zaspani obraz natakárjev. Oziral sem se krog sebe začuden in skoro preplašen. Dà, sedel sem v gostilni, večerjal in kadil cigareto, a medtem . . .

Kaj se je pripetilo z menoj? Do kam segajo sanje, kje se prične resnica? — Ali je morda vse samo izmišljeno, samo plod mojih razgretih možgan?

In naposled, — kaj vraga pomeni vse to, čemu me muči, čemu me vznemirja? Ta ženska me ne briga popolnoma nič; trdno sem prepričan, da nisem zaljubljen vanjo. In kljub temu strmim za njo, kadar jo srečam; — sploh pa se prasha, če sem jo srečal ali ne . . . Da se je to prvi večer resnično dogodilo, o tem ni nikakega dvoma. Tako živo in plastično bi si ne mogel predstavljati osebe, ki je nikdar v svojem življenju nisem videl.

Ali je sedelo moje teló kjerkoli, mrtvo in brezčutno, medtem ko je blodila duša drugod in čutila oddaljene stvari, katere si je sama ustvarile v svoji domišljiji? . . .

Ah, moj Bog! Senca se mi polnijo s krvjo in po čelu se križajo debele, plave žile. Truden sem, da komaj še premikam noge. In sredi te muke, te utrujenosti — ona,

povsod ona! Da, glejte, tam stopa, kakor vselej, — in dež prši in tlak je pokrit s črnikastim blatom.

Za njo grem, od daleč, da me ne zapazi grbasti starec. Ta starec mi je silno zoprn. Vrag vedi, čemu se takó smeje! . . . Poslopja postajajo vedno bolj črna, ulice se zožujejo, in blato, — kakšno blato! Čevlji se s trudom vzdigujejo, kakor bi se potapljali v smolo. Zdi se mi, da hodimo po klancih navzdol, v neko smradljivo globočino. Od vlažnega zidovja, iz blata, — ali bogve odkod, prihaja težek, dušeč smrad, kakor po gnilih cunjah in plesnivem milu. Poti ni ne konca ne kraja; ovinek za ovinkom, klanec za klancem; tu in tam brlí svetilka takó blede in zaspano, kakor da vsak čas ugasne . . . V tem hipu zapazim, da sem se nevedé pridružil grbastemu starcu in pričel ž njim govoriti.

»To je vreme, fej! Kaj se vam zdi, blagorodje?«

In Boga mi, niti vedel nisem, kakšno vreme je! Čudil sem se sam svojim besedam. Da bi govoril kaj pametnejšega, začel sem mu razvijati svoje nazore o literaturi in socialnem vprašanju. Vzburil sem se čedalje bolj, akoprav mi starec niti odgovarjal ni. Toda jezilo me je silno, da so mi prihajale na jezik stvari, ki me v trenutku čisto nič niso brigale. Mislil sem ves čas samo nanjo; vprašati sem ga hotel, kaj pomeni vsa ta neumnost; čemu lazimo ponoči okrog in celó po takih čudovitih potih . . . In prepričan sem, da je on dobro vedel, kaj

sem hotel; zakaj smeh ga je lomil, da je prevračal oči, kakor blazen.

Zavili smo v temno vežo, na razritih, kamenitih tleh sem se parkrat spotaknil in se lovil z rokami po stenah, starec pa me je grabil za suknjo in kričal s cvilečim glasom:

»Prosim, pazite, tla so grozna! Grozna!«

Veter je zapihal močneje in na obraz mi je kanilo par deževnih kapelj; torej smo prišli najbrže na široko dvorišče. Zaletel sem se v visoko, mrzlo stvar in pomočil roki do komolcev v vodo.

»Stran! Za božjo voljo, stran! To je — vodnjak!«

Čemu tako kriči? Kaj je na vodnjaku takó strahovitega in otupnega? Ovil je svoje dolge, tenke prste krog moje roke in me vlekel s seboj po različnih ozkih hodnikih in strmih stopnicah. V obraz mi je udarjal zoprn smrad po netopirjih, — da, zdi se mi celó, da mi je zafotal eden prav mimo ušes.

Odprla so se visoka vrata in svetloba se mi je vlila naproti, da sem zatisnil oči. Stal sem v zeló široki sobi. Stene, stoli, preproge na tleh, — vse krvavo rdeče in lesketaje se v neki čudni, motni svetlobi; na stropu so se bleščali zlati lestenci. Vzduh je bil poln različnih parfumov, tobakovega dima in tistega težkega duha, ki prihaja iz vznojenih teles.

Za dolgo mizo, pregrnjeno z rdečim prtom, sedela je številna moška družba, ki se je silno dolgočasila, kar se je videlo takoj prvi hip. Tu so bili vsakovrstni ljudje, kakor bi jih bil znesel veter na kup. Prav koncem mize je sedel sključen železniški uradnik. Čepico je imel na glavi, z rokama pa se je naslanjal na dežnik. Njegov obraz je izražal globoko žalost; brki so se mu ščetinili, stresel se je zdaj pa zdaj z glavo in mrmral par besed o Ibsenovi psihiatriji. Poleg sebe je imel mladega, črnolasega študenta z zeló površnim in brezbarvnim obrazom, na katerem bi vzbujal pozornost samo nos; — držal se je namreč takó nerodno in v zadregi, kakor bi ne spadal tja. Študent se je tiščal z dlanmi na senca, vrtil oči in vzdihoval: »Jejzes, Jejzes, Jejzes!«

Cemu je vzdihoval, tega bi gotovo niti sam ne vedel povedati . . .

Na drugem koncu mize je stoloval finančni svétnik Mavricij Strumpf, moj znanec. Delal sem se, kakor bi ga ne poznal; kadar je pogledal name, obrnil sem oči v stran in začel z vso gorečnostjo komurkoli razlagati misli o različnih znanstvenih stvaréh . . .

Okrog mize in po vseh kotih je bilo vse polno tako nenavadnih ljudi, kakršnih doslej še nisem videl v svojem življenju. Oblečeni so bili nekateri v dolge, ohlapne suknje, izza katerih je molel vrat. Tu ali tam je hodil kdo brez srama s povešenim, na vse mogoče strani zaviha-

nim nosom, pod katerim so se usta z brado vred čisto izgubila in spojila z vratom.

Prav pred seboj sem zapazil visok, kosmat stožec in ko sem stopil bližje in se ga dotaknil s kazalcem, tedaj sem se v svoje začudenje prepričal, da stojim pred ozadjem človeške glave . . .

Na vseh obrazih se je poznala utrujenost, ali žalost, ali sama slaba volja, z dolgim časom in s tihim srdom namešana. V očéh se jim je videlo vsem, da sedé ali stojé tu samó prisiljeni, proti svoji volji, in da tega nočejo ali ne morejo pokazati. Govorili so zaspano, enakomerno, brez vsakega naglasa, kakor bi se niti najmanj ne brigali za svoje besede in prepustili resignirani jeziku, naj opravlja svoj posel, kakor najbolje zna. Kadar se je oglasila v kakšnem kotu živahnejša beseda, takoj so se vzdignili vsi obrazi in v očéh je zasijala senca veselja, ki pa je v tistem trenutku že zopet izginila.

Suhi, grbasti starec z raztreseno brado, zibajočim se nanosnikom in pritajenim smehom je stopil takoj, ko je prišel v sobo, na vzvišen prostor ter pričel s srditim, hripavim glasom čitati »Kneza Ljudevita«. Verzi so se mu trkljali iz ust, kakor bi valil biljardne krogle po valovitem, lesenem podu. Vsi so nagnili glave in vdano poslušali, četudi se je zdaj pa zdaj kak obraz skremžil od silne muke; samo na tihem je kdo semtertja zašepetal par besedic o čisto tuji, neumni stvari . . .

Sedel sem pri oknu, pol zavrt v težko, do tal segajočo gardino. Ravno pri verzu »— njen obraz ga v srce dregne« pogledal sem v stran in zapazil, da sedi ona poleg mene. To me ni iznenadilo; zdelo se mi je povsem naravno. Oblečena je bila v lahko, rdečo haljo z ohlapnim, bleščečim pasom; roke so bile gole visoko preko ramen, izrezek na prsni pa je segal do mesta, kjer so se začele vzdigovati in deliti od vratu segajoče, krasne volute. Obraz je bil prav tako bled in truden, kakor na cesti; oči so strmele v me leno in brezbrizno, brez vsakega izraza; ustna so bila na levi strani še globokeje zategnjena, mogočni črni lasje pa so se valili na čelo, kakor bi se hoteli vsak hip zgrniti čez lica in čez goli, beli vrat.

Čutil sem do nje tisto skrito antipatijo, kakor do človeka, ki me nadleguje neprestano s svojim bedastim blebetanjem in katerega si vkljub temu ne upam pogrniti po stopnicah. Čemu me je priklenila nase tako tesno, da se je ne morem rešiti, da ji ne morem ubežati? Čemu me muči s svojo večno prisotnostjo, da sem pozabil na ves svet in na samega sebe, da ne mislim več na drugega, kakor samo še nanjo? In prepričan sem, da je nji sami prav tako malo do mene, kakor meni do nje . . . Kaj mislite, da sem ji zinil besedico o tem, kar sem mislil? . . . Ne, storil sem vse kaj drugega. Prišlo mi je na jezik — sam Bog ve kako! Cepetal sem z nogama, menca z dlanmi, stresal z glavo, — ali ona me je gledala s

svojimi črnimi, zaspanim očmi in jaz sem govoril o svoji ljubezni. Da, govoril sem o svoji ljubezni, kakor mlečnozob petošolec. Videl sem, da se je to nji sami prav tako smešno zdelo, kakor meni; ali izvestno je pričakovala kaj takega, zakaj na njenem obrazu se ni prikazal najmanjši sled začudenja . . .

Skrajno bedasto pa se mi je zdelo, da sem govoril čisto po šabloni: o sanjavih pomladnih nočéh, o tihih alejah, o šepetajočem drevju in umirajočem mesečnem svitu, o slavčevi pesmi in o — vijolicah. Vse besede pa je spremljal, kakor v taktu, grbasti starec s svojim »Ljudevitom«.

Na tihem sem se pričel gnusiti samemu sebi. Pereč, neznosen čut se mi je vzdigoval vedno višje; razlil se mi je po vseh prsih, kakor bi jih namočil v vrelo olje. Vsega me je osvojilo silno hrepenenje, da jo pahnem od sebe, da jo poteptam z nogami, da se maščujem nad njenim gospodstvom in jo osramotim . . . Ali jezik se je premikal brez nehanja in blebetal o »nesrečni, neutešeni ljubezni« . . . Ne osvobodil bi se nikdar njenega morečega vpliva, da ni prišel hripavi grbec v tistem hipu s pesmijo »Pobratimija«.

Jaz sam ne vem zakaj, — toda resnica je: kadar sem še doslej naletel na to Hribarjevo pesem, delovala je name na čudovit način. Če sem plaval v še tako olimpski pijanosti, — zadoščal je en sam Hribarjev verz in v hipu sem

se streznil. Zato nosim to pesem zmerom s seboj v levem hlačnem žepu, skrbno prepisano na kvart listu trdega belega papirja. Kadar me obsenči slaba volja, stegnem roko in nogo in izvlečem »Pobratimijo«: takoj se mi razjasni obraz in na splošno začudenje lopnem vselej v homersko hohotanje . . . Precej ob prvih verzih pogladil sem se po čelu, čar je izginil. To se je moralo poznati na obrazu, zakaj ona me je prestrašena pogledala in se odmaknila od mene. Jaz pa sem jo stisnil za roko, da se ji je lice krčevito napelo.

»Sovražim te, sovražim iz dna srca . . . Vrni mi dušo, da ti ne razpraskam obraza in ti ne strgam obleke s telesa. Vrni mi dušo! Vrni mi dušo! . . . Čemu sediš poleg mene, kadar sanjam o svoji nedolžni, pozabljeni ljubi- ci? Čemu hodiš z menoj, kamor bežim pred tabo, čemu mi odgrinjaš svoj beli, mrtvi obraz, da gledam samo nanj, da mislim samo nanj? In ti me ne ljubiš! . . . V svoji zlobnosti si mi iztrgala dušo in moje teló je mrtvo in gnilo, brez misli, brez sanj, brez ljubezni . . . Vrni mi dušo! Vrni mi dušo!« — —

In ona je pala pred moja kolena in stene so se zama- jale in strop se je rušil.

K meni se je sklanjal zdravnikov krmežljavi obraz, ojar- mljen z velikanskimi naočniki; moje oči so gledale nanj topo in trudno.

Brez prestanka

Kakor belo golobje perje so se vrtili po zraku od zemlje pa visoko do meglenega nebá veliki sneženi kosmiči, sukajoč se nemirno drug krog drugega in trepetajoč od mraza. Odkar je zasijalo hladno, zaspano jutro, prestalo ni to tiho zimsko življenje v zraku niti za trenotek; zdelo se je, da so to vedno isti kosmiči, da visé na vedno istem mestu med nebom in zemljo, kakor bi jih bila privezala nevidna roka na trdne bele niti. Snežilo je ves dan; ura je bila enaka uri; za najkrajši hip se ni nebo zjasnilo, zableščalo v lepšem, veselejšem svitu. In ta tiha, polmrtva enakomernost je legla polagoma tudi na obraze; iz oči je gledala zaspana, lena mlačnost in kretnje so postajale pod njenim uspavajočim vplivom okorne in utrujene.

Šipe na oknu so bile pokrite z drobnimi kapljicami; zdaj pa zdaj se je katera odločila od soséd in zdrknila počasi na okvir, kjer se je razširila in razblinila ter se spojila z drugimi v tenek curek, ki se je plazil v ostrih ovinkih po vlažni steni navzdol. V peči je prasketal ogenj in časih je zalesketala postelj in majhna mizica ob nji v čudoviti, krvavi luči, nató pa so se zgrnile po sobi

toliko temnejše sence: — kakor bi se bil vzbudil iz sanj, zaplapolal je plamen visoko do vrha, vztrepetal in zavzdihnil, oprijemal se z dolgimi, rdečimi prsti ob lončevini in železju, — ali prestrašil se je samega sebe, zadržetò in ugasnil.

»Torej očka, zdaj pojdemo . . .«

Pred posteljo je stala majhna, okrogla ženska, oblečena na pol gosposko, nizek klobuček s širokimi, temnomodrimi trakovi je čepel na gostih, kuštravo friziranih laséh, na ramah pa je visela prekratka pelerina iz svetlorjavo meliranega sukna.

Starec se je nekoliko zganil na blazinah, prijel s sivimi, do kosti sesušenimi prsti krčevito za odejo in vzdignil glavo. Njegove oči so bile motne, brezbarvne, polmrtve, — kakor vsi obrazi okrog njega in dolgočasno vreme tam zunaj.

Po vratu, bradi in licih so poganjale redke, trde kocine, velika, voščena ušesa so molela daleč naprej, izza tenkih, izpitih usten se je kazalo samo še dvojje črnih zob.

Njegov glas je bil nekako boječ, obziren, previden, kakor bi se bal, da koga ne vzbudi.

»Kje pa je Fran? Kje je Fran?«

In velike, brezbarvne oči so se obračale po udrtih globinah siloma iz kota v kot, kakor bi hotele prodreti težke trepalnice.

»Tukaj sem, očka, tukaj . . . Kaj bi radi?«

Pri vratih je stal dolg, mlad človek, z mehкими, belimi, kakor s pšeničnim testom prevlečenimi lici. Krog tenkega telesa se mu je vila in gubala ohlapna črna obleka, čez ramo je položil ogrinjač, v roki pa je držal dežnik in majhen kovčeg.

»Zdrava hodita . . . in . . . in, — no, torej daj mi še enkrat rokó, Fran; zdaj se tako več ne vidimo; zdaj bom sam . . .«

»Ali, kaj pa govorite, očka?« pohitela je ugovarjati njegova hči. »Saj vam je boljše; zató ravno odhajava. Ko bi ne kazalo, ne bi vas pustila samega, ne Fran in ne jaz . . . Le pomirite se, očka, saj veste, kakó je . . . Fran ne more pustiti svoje službe kar takó, — in za bogve koliko časa. In zame je tudi sitno. Mož godrnjá, pravi, da ne more vsega sam; z gostilno je križ, in najetim ljudem se ne more zaupati ničesar . . . Tako je, vidite, očka . . . Saj verjamem, da vam je dolgčas, ali to je že takó na svetu. Samo pozdravite se, potem se bo že kako napravilo . . .«

Oče je zatisnil oči; prsti so se premikali po odeji počasi in oprezno, kakor bi nečesa iskali.

»Torej pojdita, pojdita . . .«

Govoril je tako tiho, da ga je bilo težko razumeti; zdelo se je, da hoče zadremati.

»Z Bogom, očka . . .«

Vrata so zaškripala, pred oknom sta se prikazali dve senci, ki sta takoj zopet izginili.

Brat in sestra sta odšla.

Starec je odprl oči, uprl se s komolci ob blazino in se s trudom dvignil v postelji.

»Sneg . . . sneg . . . brez prestanka . . . Kolikor daleč seže okó . . . in dolgočasna praznota . . .«

In zdelo se mu je, kakor da se zavija v to mrzlo, dolgočasno brezčutnost vse njegovo dosedanje življenje . . . Brez velikega veselja, brez velike žalosti . . . Sama snežena, zaspana enakomernost, kolikor daleč seže okó nazaj, v pol pozabljeno, megleno preteklost.

Samo sneg . . . sneg. Nikjer zelenega listja, ne rdečih cvetóv; vse brez barve, brez vonjave, brez glasú. In sonca ni. Skrilo se je tja daleč, da bi ne oledeneli njegovi žarki v tej dolgočasni brezčutnosti.

Legel je na posteljo nazaj in zatisnil oči, da so se videle vzbočene trepalnice, kakor dve veliki sivi krogli, globoko zakopani v izsesane jame. Prsti pa so se še vedno igrali mehanično po odeji.

In zunaj je snežilo . . . snežilo. Snežilo brez prestanka . . .

Matilda

. . . Srce me zabolí, Matilda, kadar te poljubim. Že je tvoj obraz bled in prozoren, in le malokdaj se zasveti pod to mehko kožo kaplja krvi; že se prikazujejo na tvojih ustnicah sledovi uvenelosti, in le časih zatrepeče na teh krasnih volutah bolna rdečica. Zdi se mi, da poljubljam obraz mrličev, Matilda! . . . Koliko dni še? — in tvoje sklenjene mrzle roke se bodo oklepale svetega razpela, in venec iz belih rož bodo ovili okrog tvojega čela! . . .

Kadar sem prišel k njima na posete, sedela je mati moje ljubice v visokem, starinskem naslanjaču, zakopana v blazinicah, s ključemin hrbtom, in gubave, koščne roke so bile naslonjene na ročaje. Pila je lipov čaj in molila rožni venec. Vzdrabila se je le časih za hip, pogledala z nezadovoljnimi, sivimi očmi krog sebe in opomnila nekaj povsem tujega in nepričakovanega, kakor da se pogovarja z dušami davno umrlih oseb.

Midva z Matildo pa sva slonela ob oknu in najina lica so se skoro dotikala. Zastor je bil odgrnjen in videlo se je daleč po vsi lepi krajini. Tam na zahodu, tam v rdečem sončnem prahu se je svetil gozd, kakor posejan z

rubini; visoko nad belimi poslopji, pod goro se je dvigal stolp, obit z zlatimi pločami; nebó je plavalo nad nama kot jasno, tiho morje; a tam spodaj so šumeli črni hras-ti in pod njihovimi debli so se raztezale vedno širje in dalje nedoločne sence. Sanjalo je tam doli in šepetaló; to je bila temna voda, ki se je valila v lenih, širokih valovih prav mimo najinega okna.

»Kaj se ti zdi, kaj je na oni strani, tam v sončnem prahu? Tu pri nas ni nikdar take svetlobe . . . Jaz mislim, če bi stopila tja, postalo bi tudi ondi hipoma vse temno in strašno.«

»Zakaj misliš tako?«

»Česar se dotaknem, zdi se mi, da izgubi v tistem trenutku vso lepoto. Rožo denem na prsa in uvene . . . Ali je to samo na mojih očéh, ali je morda v resnici tako? — Glej, senca je prišla do stolpa . . .«

Matilda se je nagnila nižje, in njen obraz se je pritisnil k mojemu. Spreletelo me je mrzlo po vsem telesu; njeno lice je bilo hladno in njene oči so gledale vprašujoče in prestrašeno.

»Ah, da bi se moglo daleč . . . daleč . . . daleč! Ali vidiš ono gorko, rdečo svetlobo? . . . Kakor da zahaja vse življenje in da ne pride sonce nikdar več.«

Poznalo se je iz njenega glasu, kako se je mučila dolge noči, brez spanja s potnim obrazom in z naporno

dihajočimi prsmi. Čutila je, da se ji bliža nekaj strašnega, a ona se je odvrčala in zatiskala trepalnice.

O mrtvih deževnih dneh, kadar ni bilo vsenaokrog ničesar drugega, kakor siva, dolgočasna megla, — ali o sončnem zahodu, kadar so pričele stopati od neba velike, tihe sence, — postali so njeni pogledi vznemirjeni, in govorila je zmedeno in hitro, kakor da sanja v vročici. Ne mogla bi si razlagati svojega strahu, a v srcu ga je čutila vedno jasneje.

O smrti ni govorila nikdar in zdi se mi, da tudi mislila ni nanjo. Kadar sem jo videl, kako se je oklepala življenja in sonca z vsemi svojimi željami, — kako je iskala nervozno svetlih žarkov in glasnega veselja, da bi se ubranila svoje nejasne slutnje, — zdela se mi je podobna metulju, ki frfota z onemoglimi krili krog razcvele rože, opaja se v njenem vonju in umira v zadnji razkošni pijanosti . . .

»A jaz te ljubim, Matilda! Ne v sentimentalnih besedah, ki sem jih govoril časih o krasnem večeru, ko sem te pritiskal k sebi, ti ljubica moja, — ne v pismih, pisanih v krasnem, patetičnem slogu in posejanih s parfumiranimi verzi, — ne v vročih poljubih in objemih nisi mogla videti moje ljubezni. Moja ljubezen je bila skrita globoko v srcu, grenka in trpljenja polna: — ljubezen človeka, zaljubljenega v mrzlo mramorno soho, kakor je bil zaljubljen Henrik Heine, naš ljubljeni žid . . .

Oprosti, Matilda, da zakrivam svoj obraz z masko tradicionalne ljubezni, polne predpotopnih besed. Kadar skinem to težko masko, izlilo se bo iz mojih oči toliko vročih solz, da ne bo treba zalivati tvojega groba, Matilda! . . . A zdaj so te solze še globoko skrite . . . nagni se k meni in ljubi me! . . .«

— — — — —
To so stari papirji, kakor se lahko pozna iz sentimentalnega sloga in visokoletečih izrazov. Črnilo je obledelo in robovi so začeli rumeneti . . .

Ah, dà! Na Matildinem grobu raste trava, — visoka trava, pomešana z osatom. Ni ga bilo, da bi zalival rožam na gomili in moje solze so se posušile izvanredno hitro . . .

Moja današnja ljubica ima polna, rdeča ustna in oči črne in žive kakor satan.

Ime ji je Nineta.

O čebelnjaku

I

Svetlo nedeljsko sonce je posijalo skozi okno, trepetalo po pobeljenih stenah preko kričečih slik v zrezljanih okvirjih ter poslalo naposled tenek žarek na tolsti obraz Blokarjev. In Blokar je leno privzdignil težke trepalnice, zazehal z zaspanim vzdihom in se obrnil v zid.

Vso dolgo noč so ga mučile neumne sanje. Zdelo se mu je, da sedi prav na vrhu vaškega zvonika ter se krčevito oklepa zlatega jabolka in išče z nogami trdnih tal. Spodaj pa stoji penzionirani učitelj Mrva, ozira se kvišku in kliče z zategnjenim glasom:

»Oj, Blokar . . . gospod župan! Obrnite svojo glavo malo v stran, da ne bodo kapale na moj obraz vroče kaplje z vašega čela! . . .«

In celó v sladke jutranje polusanje prikrale so se tiho in polagoma različne neprijetne slike. Človek pozna veliko trenotkov v svojem življenju, ki bi jih rad za večno iztrgal iz albuma svojih spominov; a kadar se mu zdi, da jih je srečno odstranil, vrnejo se nenadoma devetkrat jasnejši in glasnejši . . . In to najraje v tistih tihih urah, kadar se ziblje teló v omamljivi lenobi in mehki zado-

voljnosti; čela se dotakne mrzla roka in zoprno čustvo
zatrepeče po udih . . .

II

Na večer je bila županova gostilna polna do zadnjega kota. Do malega same ponosnejše glave iz vasi; dacar, poštar, učitelj in dobro rejene postave boljših kmetov.

Blokar je bil nenavadno nasajen. Zadovoljen ni bil z najrazumnejšo besedo in naj je prišla iz katerihkoli ust; nasprotoval je, kjer je mogel, — in to z osornim, srditim glasom in nevljudnimi izrazi. Vsled tega je prišel razgovor vsak trenotek s tira in zavladata je neprijetna tišina. Ta in oni je ugibal, kakšna nezgoda je pač zadelo gospoda župana, a vprašati si ga ni upal nihče. In Blokar sam bi ne vedel odgovora.

Dolgi, plešasti poštar je razlagal svoje nazore o socializmu.

»Pustijo naj nas v miru s tem rovanjem. S samimi besedami in grožnjami in zabavljanjem ne bodo rešili nikogar . . . To bi se moralo začeti drugače . . . Da je siromaštvo na svetu zmerom večje, to je resnica, — a vprašanje je, kako bi se dalo pomagati . . .«

»No, kaj govorite tukaj . . . to so samo prazne besede!« segel mu je v besedo župan. »Povedali niste nič

novega; vsak dan se sliši to: siromaštvo, siromaštvo! . . . Jaz, — jaz ne pomilujem prav nič tega siromaštva; če kdo nima toliko, kolikor bi hotel, je to njegova krivda; pomaga naj si sam!«

»Najboljše je, da se z vami ne govori o teh stvaréh!« odvrnil je poštar nezadovoljno.

Blokar pa je nadaljeval glasno in srdito:

»Najboljše je . . . da! Jaz nočem nič slišati o teh stvaréh! Razlagati ste začeli vso reč takó, kakor da bi postali hipoma obvezani berači glavne in najimenoitnejše osebe! Tisoče besed in cente papirja potrosite zaradi njih, — a vse to skupaj ni vredno enega kosa kruha, ki ga dam šepastemu Gregi, kadar moli na mojem pragu . . . Jaz mu ga dam iz milosti, in ker se meni takó ljubi . . . ne da bi imel on do tega kakšno pravico!«

Dacar se je nasmehnil.

»Čemu ste se takó razgreli, gospod župan? . . . Na posled — mi o beračih niti govorili nismo —.«

»O beračih ali ne, to je vseeno; jaz ne maram poslušati praznih besed . . .«

Stari Mrva je stresel z glavo in si popravil naočnike.

»Jaz bi vam povedal par dobro osoljenih, če bi se zadel obme tako nerodno, kakor ste se ob poštarja . . .«

Blokar se je ozrl krog sebe z zardelim obrazom in bleščečimi očmi, kakor bi hotel pozvati vse navzoče, naj se čudijo nad toliko predrznostjo.

»Kdo si upa spregovoriti kaj takega? Ali veste, kdo sem jaz in kdo ste vi?«

»Vi ste župan in jaz sem Mrva, — Mrva, penzionirani učitelj. Vi imate denar in drugega nič; jaz imam svoj čebelnjak in drugega nič. Iz tega pa se še ne vidi, kdo ima pravico drugemu nauke dajati, in čegava je dolžnost, da jih posluša . . .«

Župan se je dvignil razjarjen, da bi odgovoril; a premislil se je in zamahnil z rokó.

»Mrva, — zapomnite si ta večer!«

Zdelo se je, da se je umiril; njegov široki obraz se je smehljaj prijazno in zadovoljno, in v glasu ni ostal niti najmanjši sled prejšnje razburjenosti. Toda vsi so čutili, da stvar še ni pri kraju, in večer je potekal tesno in dolgočasno. Po zadnjih besedah županovih je vzel Mrva klobuk ter odšel na cesto. Noč je bila lepa in jasna, in tisoč zvezd se je lesketalo na nebu.

III

Mrva je bil človek pri šestdesetih letih, slabotne in suhe postave. Njega obraz je bil naguban in trd, kakor od starega pergamena; veliki naočniki z lesenim okvirjem so mu viseli na nosu, lica pa so bila posejana z redkimi, sivimi ščetinami.

Živel je na Brestovici že nad štirideset let. Davno že so mu bile oči oslabele in stopil je v pokoj. Gori na hribu je stala zapuščena, polrazpala koč, in tam se je Mrva nastanil. Imel je prekrasen razgled po vsi široki, zeleni dolini; daleč do bukovih gozdov na jugu so se razgrinjali duhteči travniki, prepreženi s potoki in ozkimi, belimi stezami; tu pa tam je dremala skupina temnih hrastov in ob vznožju hribovja so se lesketale raztresene vasi.

Vsako jutro je sedel na pragu svoje koč. Nebó se je jasnilo polagoma in ozki svetli trakovi so se pričeli prikazovati na obzorju. Kakor beli pajčolani so se vile megle v dolini, plavale počasi in leno nad rosnimi travniki, dvigale se višje ter se izgubljale v kristalnem zraku. Zazibalo se je drevje in mrzle kapljice so se vsule na travo. Za trenotek je nebó obledelo in se pokrilo z meglami, — a že je zopet zasijalo v srebrnosinjem svitu, raztopljeno

zlato se je razlilo po vzhodnih goráh in sonce je stalo v vsi svoji rosni krasoti . . .

Dobrih sto korakov od koč, malo nižje v dolini je stal Mrvin čebelnjak, njegovo edino bogastvo. In ta čebelnjak ni bil posebno krasen. Videlo se mu je, da je doživel že visoko starost. Slike na posameznih panjih so že zeló obledele; le tu pa tam se je še bleščala gloriola nad glavo neznanega svetnika in razločno se je še videlo črno kolo svete Katarine. Pred panjem je stala preperele tepka s temnimi, razdrapanimi vejami.

Kakšno bi bilo življenje, da bi ne imel vsakdo nekaj najljubšega, kar mu daje moč in tolažbo, četudi mu iztrgajo vsa druga bogastva? Mnogo jih je, ki se zavedó svojega najdražjega zaklada šele v nesreči, kadar jim ne ostane ničesar drugega več, — in solzne oči se zasvetijo od sreče in ponosa. A drugi so ga odkrili že zgodaj v razkošnem trenutku in čuvajo ga kakor svoje življenje . . . Otrok ima svojo punco iz cunj, a jaz imam svojo filozofijo; župan Blokar ima skrinje cekinov, a Mrva ima svoj čebelnjak.

Spomnil se je velikrat, kako se polagoma pomika njegovo življenje na večer, in mislil je o smrti. A da bi se mogla kdaj zgoditi njegovemu čebelnjaku kakršnakoli nezgoda, na to ni mislil nikoli.

Hladno je bilo, ko se je vračal iz županove gostilne proti domu; zavil se je tesno v svojo suknjo in privihal

ovratnik. Hiše ob poti so bile nizke in precej oddaljene druga od druge. V nekaterih so bila okna še razsvetljena, druge so dremale tihe in temne. Steza se je vila polagoma navkreber. Na obeh straneh se je dvigalo visoko grmovje; časih je zašumelo v njem s tistim skrivnostnim nočnim glasom, ki vzdrami človeka iz sanj, kakor bi ga prijel za roko . . . Ali se je vzbudila senca in zafrfotala s peroti? Ali se je odkrhnila preperela veja? Ali je nastopil jež svojo pot med uvelim listjem?

»Dà, kaj mi more?« govoril je Mrva polglasno. »To je bil zaslužil že davno . . . Vsi so njegovi hlapci . . . On je naposled dobra duša, toda ljudje so ga razvadili, da ne pozna več nikogar drugega, kakor samega sebe . . . Človeku je naravnost nebeško pri srcu, kadar more malo podrezati takegale . . .«

Stal je pred svojim čebelnjakom: povetil je glavo in noge so se mu tresle. Ne mogel bi povedati, česa se je prestrašil; zakaj njegova slutnja je bila tako strašna, da je v prvem hipu ni hotel priznati niti samemu sebi.

»Kaj mi more? . . .«

Pred davnim časom mu je bil dovolil Blokar iz posebne milosti, da si je postavil čebelnjak na njegovem svetu. A županovo je bilo vse, kolikor daleč je seglo okó . . .

IV

Blokar se je čutil osramočenega. Vedel je dobro, da nima njegova razljučenost nobenega pametnega vzroka in da je pravica na strani Mrve. Samemu sebi se je zdel podoben otroku, ki se zjutraj vzbudi in prične kričati in ihteti brez vsakega povoda.

»Ali jaz mu pokažem! Zadenem ga v živo, da bo čutil!«

Njegov srd ni hotel nikakega prigovarjanja.

»Pred vsem svetom mi pljune v obraz, kakor bi imel pred sabo samosrajčnika . . . Radoveden sem, kako bo odpiral oči . . .«

Stopil je na prag in hladna sapa mu je zapihala v razgreti obraz. V gostilni je sedelo samo še par polpijanih kmetov, ki so se razgovarjali s hripavimi, kričečimi glasovi. Iz okna je padala na cesto medla svetloba; visoki topoli so stali v dolgi vrsti in njihove ozke sence so se raztezale daleč preko travnikov. Redki, beli oblaki so sanjali na nebu in mesec je plaval med njimi.

Župan se ni mogel odločiti, da bi spregovoril. Sram ga je bilo, da bi se maščeval ponoči in na skrivnem, kakor hudodelec. In resnično je čutil v svojem srcu, da je hu-

dodelstvo, kar namerava. Tesno mu je bilo in neprijetno, a da bi mogel svoj sklep preklicati, to mu ni prišlo na misel niti za trenotek.

»Zdaj bo menda že doma, — in čas je; to se ne dá več odlašati . . .«

Vrnil se je v sobo in stopil k mizi. Silil se je, da bi izgledal veselo in hudomušno, toda oči so ostale motne in resne, samo ustna so se zategnila v zoprni smehljaj.

»Vidva, Miha in Jernej, mi bota nocoj pomagala, da napravimo majhno šalo . . . Samo molčita; ni treba praviti nikomur; — naposled zvedelo se bo tako ali tako . . .«

Na tihem se je jezil nad samim seboj. »Ali bi ne mogel napraviti sam te neumnosti? Zdaj se vidi tako, kakor da bi jih nagovarjal za kakšno tatvino, za hudodelstvo!«

»Stvar je narnreč taka. Mrva je bil nocoj pijan in zmerjal me je kakor hlapca. Zato mu hočem dati majhen spomin . . . Vrzimo mu tisti čebelnjak na cesto!«

Besede so mu prihajale z jezika hitro in trdo, kakor bi se bal ugovorov.

»Čebelnjak stoji namreč na mojem svetu, — razumeta? — in jaz bi ga odstranil lahko o belem dnevu, v pričo Mrve. Toda tega ravno nečem; naj se prime za glavo zjutraj in išče po cesti svoje bogastvo . . . Na vsem tem ni nič hudega: jaz mu postavim lahko drug čebelnjak,

deset čebelnjakov, če jih hoče. A zdaj ga hočem udariti . . . Torej hitro, — ali pojmeta ali ne?«

Široki, po vsem obrazu poraščeni Miha se je popraskal za ušesi.

»Hm, župan . . . meni se zdi, da je v tem vendarle nekaj čudnega . . . toda, kakor hočete; to je vaša reč . . .«

»Ali pojmeta?«

»Zakaj bi ne šla?« odgovoril je Jernej z nekoliko kislim obrazom. »Saj ni treba, da bi pravili, kdo vam je pomagal.«

Pogledal je Blokarja z lokavo vprašujočimi očmi.

»Jaz nisem baba . . . In vajina škoda ne bo; v nedeljo imata tukaj pijačo.«

Župan je stopal molčé in hitro skozi vas, da sta ona dva za par korakov zaostajala za njim. Kadar je ugledal ob potu kako črno postavo, zdrznil se je in pospešil stopinje. Srečati ni hotel nikogar. Kaj bi si mislil, kdor bi ga videl tako pozno zunaj na planem? Kakó bi mu razlagal svojo pot, da bi se ne osramotil in ne osmešil? . . . Čemu sploh se je pričelo vse to?

Nezadovoljen je bil, potrtn in razburjen. Čutil se je ponižanega in otročjega. Predstavljal si je, kako sodita o njem njegova spremljevalca, in grizel si je ustna . . .

»Tukaj je . . . Primita, uprita se, vrzita dol! . . . Kaj, da se ne gane?«

Župan se je uprl sam z vsem telesom in čebelnjak se je zamajal.

»Še enkrat!«

Zahreščalo je in zastokalo, v panjih pa je šumelo.

»Dol z njim! Na cesto!« Čebelnjak se je zrušil na kup in razvaline so ležale razbite v jarku in za obcestnim grmovjem.

Župan pa je molčal in hitel navzdol.

V

Mrznel veter je pihal od severa in topoli so šumeli in se priklanjali. Blokar pa je čutil neznosno, težko vročino po vsem telesu in žile na sencih so mu bile trdo in v neenakih prestankih, kakor bi ga udarjalo z jeklenim kladivom.

V gostilni ni bilo nikogar več in žena je pospravljala kozarce in zlagala namizne prte.

»Kod pa si hodil ob tako poznem času?«

»Zunaj! — Vina mi daj!«

Roka se mu je tresla, ko je prijel za čašo in jo izpraznil v dušku. Spregovoril ni ničesar ter odšel s trdimi koraki po stopnicah v svojo sobo.

Mesec je sijal skozi okno in po stezah so se dvigale velike sence v nedoločnih obrisih. Zdelo se je, da se nagibajo na skrivnem druga k drugi, da šepetajo in trepečejo.

Blokar je hodil po sobi s prekrižanima rokama in sklonjeno glavo; njegova senca je rasla, dvignila se visoko do stropa, hušknila po steni in se krčila, kakor bi plešal krog njega zloben duh, bližal se mu z režečim obrazom in se mu s pritajenim smehom skrival za hrbtom.

»Kaj je vse to samo na sebi? Kje leži hudodelstvo? . . . Postavim mu jih lahko deset novih . . . A ne, — ne, — ne! Ni samo to! . . . Pridi in zapali mi dom nad glavo, — vzemi vse, kar je mojega, in potem me tolaži: »»Desetkrat ti povrnem vse!«« — Jaz ne maram tvojih dobrot, — daj mi, kar si mi ugrabil! . . . Kakor bi mi ubil očeta in nató pripeljal prédme tujega človeka: — »»Glej, do pičice je podoben tvojemu očetu, — v obraz, v oči, celó glas je njegov; njegovo srce je še blažje in on te bo ljubil, kakor te tvoja mati ni mogla bolj ljubiti . . .«« Oj ti bedak, — kaj ti pride na misel? Kaj hočem s tem človekom? Vrni mi mojega očeta! . . . Dà, resnica je! Jaz sem mu ugrabil vse bogastvo, raztrgal sem mu srce in vzel pol življenja. To se ne dá ne preklicati, ne popravili, kakor bi se bilo zgodilo pred sto leti . . . In kazen pride sama! . . .«

Odbila je dvanajst, ko se je razpravil in legel na posteljo. Skozi odprto okno je prihajala mrzla nočna sapa, ali na njegovem čelu so stale potne kaplje. Dihal je težko in z naporom in trepalnice so ga skelele.

Zoprne, v vročih barvah žareče slike so prihajale pred njegove oči. Želel si je, da bi zadremal; obrnil se je v steno in se odel čez glavo. A v zmedenih polusanjah je videl potne, neznane obraze z okrvavljenimi očmi in zlobno režečimi ustni . . .

Stal je pred čebelnjakom. A čebelnjak je bil velik in dvigal se je vedno višje in višje, prevlečen s škrlatno rdečo barvo.

»Uprita se! Vrzita ga dol! Na cesto! V jarek!«

In upiral se je vanj z obema rokama in s prsmi; koža se je drgnila ob trdem lesu in ob robovih, da se je prikazovalo živo meso; in vroče znojne kaplje, pomešane s krvjó, so padale na tla. Čebelnjak je stal trdno in nepremično.

»Uprita se!«

A kakor bi bil vkovan! In Mrva je sedel pod hruško in prižgal pipo.

»Glejte, gospod župan, — kos mesá vam visi od rame in prsa ste si razdrapali! . . .«

Vzdramil se je ter se dvignil iz postelje. V glavi mu je bilo še nejasno in težko, da se je opotekel in naslonil ob mizo. Luna se je skrila za oblak in temný je bilo v sobi. Zvezde so dremale na nebu v zaspanem, bledem svitu, kakor da pojemajo z zadnjimi žarki.

Blokar je iskal vžigalic, da bi napravil luč. Obšel ga je nerazumljiv strah, — kakor bi stal molčé in onemogel sredi temnih, neznanih postav, ki stezajo proti njemu svoje mrzle roké . . .

»Vrni mi, kar si mi ugrabil! Vrni mi moje bogastvo!«

To je bil zategnjen, obupen glas; zdelo se je, da je prišel iz nočí same, — iz hladnega, v daljavi vzdihujočega

vetra, polnega opojnih duhov, — iz visokih, šepetajočih topolov, — iz umirajočih zvezd . . . In odmevalo je še vedno, kakor da so ostale besede začarane v zraku . . .

Blokarja je spreletelo mrzlo po telesu; stal je poleg okna s sklonjeno glavo in poslušal . . .

Ali niso zašumeli koraki po pesku?

Proséč, globok glas se mu je izvil iz grla:

»Jaz ga nimam, tvojega bogastva . . . Kar imam, vse je tvoje . . . Vzemi si ga sam!«

VI

Ni si hotel razlagati Mrva svoje bojazni, iznebiti se je hotel svoje črne slutnje.

»Ne . . . tega ne more storiti!«

Kakor se je čutil nezmožnega, da bi ubil koga zaradi ene same pikre besede, tako si ni mogel predstavljati, da bi mu mogel kdo v samem hipnem srdu vzeti vse, kar ima dragega na svetu.

Prižgal je luč v svojem stanovanju in sedel za mizo.

Pred njim je ležala debela knjiga, rdeče obrezana in vezana v trdo, že precej odrgnjeno in mastno usnje z jeklenimi zaponami.

Obrisal je naočnike in pomaknil svetilko bliže, da bi čital.

»Evangelij . . .«

A črke so odskakovale, spajale se in bledele . . . in hipoma se mu je stisnilo srce, kakor bi mu izžela nevidna roka vso kri iz njega.

»Ne . . . tega ne more storiti!«

Zaprl je knjigo in odložil naočnike.

Njegova soba je bila opravljena skromno in enostavno. Starinska postelja, zeló nizka in široka, dvoje nerod-

nih stolov s pohabljenimi stolicami, miza, rdeče pobarvana skrinja poleg ogromne peči in v kotu polica, polna debelih, obrabljenih knjig. Po stropu in po stenah so visele dolge pajčevine; tu pa tam je dremal rejen pajek, zganil se včasih komaj vidno in stresel s tankimi nogami. Okno je bilo zagrnjeno z zeleno ruto, na podoknici pa je stal rožmarin, ki je segal s svojim omotno duhtečim zelenjem skoro do stropa.

Mrva je sedel na svojem stolu in podpiral glavo z rokama; na sivih gubah njegovega obraza pa je ležal plašen, skrbeč izraz.

»Res je, dobil jo je gorko po ustih, — ali kakšen vzrok je to? Ali mi ni znal odgovoriti? In naposled je bila resnica na moji strani . . . Toda to nima nikakega pomena, to ni tolažba . . . On je poseben človek . . . Padla je morda zjutraj iz kdové kakšnega razloga drobna kaplja nejevolje v njegovo srce, — in rastle je in rastle . . . In mora ji odpreti pot, da ga ne zaduši . . .«

Skočil je kvišku in obstal kakor okamenel. Njegova drobna, suha postava se je zdela še manjša in še bolj koščena, tenka ustna so se razširila in oči so se široko odprle. Od daleč je zamolklo zahreščalo in čuli so se nagli, vznemirjeni glasovi.

Mrva se je prijel za glavo in kolena so mu vztrepotala.

»Kaj počenjaš, nesrečnež? . . . Nehaj . . . ne ubijaj!«

Pustil je vrata odprta za seboj in hitel gologlav na plano. A zunaj je bilo tiho, samo globoko doli so hitele tri črne postave ter izginile za ovinkom.

Kup razmetanih desek je ležal pred hruško, naokrog pa je zamolklo šuštelo in brenčalo, kakor bi trepetalo v zraku tisoč nevidnih strun.

»Kaj si mi storil . . . Čemu ti bo moje življenje?«

Naslonil se je na raskavo deblo in pokrili obraz z rokama. A ko se je vzdignil in se ozrl krog sebe, zazdelo se mu je vse naokrog takó mrtvo, tuje in pusto, kot da ga je ravnokar pahnila silna roka iz lepšega, svetlejšega sveta. To neizmerno, tiho nebó, ta črna, brezkončna krajina s samotnim drevjem in temnimi, kakor v skrivnem strahu šepetajočimi in vzdihujočimi vodami, — kako je to vse oddaljeno od njega in njegovega življenja, kako je vse to brezčutno, — nemo in gluho v svoji lastni bolesti . . . Kam naj se opre utrujena roka, kam naj stopi omahujoč korak? Poreži golobu peroti in pusti mu življenje; — to ni življenje! . . .

Mrva ni vedel, kam hoče in čemu hiti v vas. Pol nezavedno in opotekaje se je stopal v dolino, — in razgrapan, s kamenjem posuta pot se je vila brez kraja navzdol. Spotaknil se je ob prevrnjen panj in čebele so završale krog njega.

V dolini je bilo tiho. Mesec je pokrila poslopja z raztopljenim srebrom in drevje po vrteh je lahko drhtelo, kakor da šepeče v sanjah o sreči in ljubezni.

Mrva pa je stal pod oknom Blokarjevim . . .

»Ohrani ga zase, ti človek brez srca! Jaz ti ne zavidam tvojega življenja!«

VII

Luna je tiha in mrzla; s polodprtimi, sanjavimi očmi, mrtvo in brezbrizno gleda dol na speče krajine; melanholični pesniki strmé vanjo in ji tožijo svoje majhne nezgode; — toda ona, zdi se, kakor da ima svoje melanholije dovolj; ne razume in ne čuti ničesar in neče razumeti.

A sonce, to veliko, jasno sonce! Kadar vidi pod sabo smehljajoče obraze, kadar prihajajo gor v sinjo višavo praznični glasovi zvonov, kadar cvete in prepeva vsa zemlja v brezskrbnem razkošju, — ali ne obleče takrat svoje najžarnejše obleke, ali ne razgrne po vsem širokem nebu svojih najveselejših žarkov, da se topé v bleščecem zlatu visoki stolpi in da se stresa zeleno listje, kakor bi omahovalo pod bremenom svetlih kristalov? Sonce čuti . . . Z meglenim pajčolanom zagrne svoj obraz in leno in počasi, kakor zaspan filister, se premika med zakajenimi oblaki. Globoko pod njim pa hodijo ljudje z utrujenimi, nezadovoljnimi očmi in pustimi srci, — na licih stojé znojne kaplje in mišice se napenjajo v težkem delu. Kar je bilo še sinoči romantično in polno svetlobe, — vidi se danes malovažno in vsakdanje . . .

Blokar je vstal pozno; čutil se je utrujenega in po glavi mu je šumelo. Sramoval se je na tihem samega sebe, kakor da je doživel nedavno nekaj neprijetnega, pri čemer se je očitno osmešil. Polagoma so se mu vračali v spomin dogodki minule noči, a zdeli so se mu zmedeni, otročji in polni neverjetnosti. Domislil se je svoje pretirane razburjenosti in zamežikal je nejevoljno in zamahnil z roko. Zaželelo se mu je, da bi mogel potisniti vso zoprno stvar daleč nazaj v preteklost, — da bi ostala brez vsakih neljubih sledov. A sledovi se niso dali izbri-
sati.

»Končati se mora hitro . . . kakorkoli! Postavim mu še danes tisti čebelnjak . . . Zaradi te neumnosti ga ne bo vrag jemal!«

Stopil je na prag in se ozrl v nebó.

»Fej, kakšno vreme!«

Dolgočasni oblaki so viseli nizko nad zemljo; tu pa tam je prodrlo par žarkov skozi ozko razpoko, zatrepetalo neodločno po rosnih travnikih, zdrsnilo hitro in boječe po vaških poslopjih in izginilo zopet za težkim, mokrim zagrinjalom . . .

Po cesti je prišel dolgi dacar; njegov razsvaljkani, mastnobledi obraz se je smejal v negotovem, pol zabavljivem in pol radovednem nasmehu.

»Kakšen ples pa ste imeli sinoči, gospod župan?«

»Kakšen ples?«

»Da, — Mrva je zblaznel . . .«

Župana je spreletelo po vseh udih; sklonil je glavo in povesil roké, ne da bi mogel spregovoriti eno samo besedico.

»Nikakor ne more biti drugače . . . O polnoči . . . da, na vsak način je bilo že o polnoči . . . zazdi se mi naenkrat, da slišim od vašega vrta čudne, zategnjene glasove. A razumel nisem ničesar . . . No, in par trenutkov potem, — jaz odprem okno in pogledam na cesto, — pride Mrva gologlav in z razkuštranimi lasmi. Preklinjal vas je, da ste mu ugrabili vse njegovo bogastvo, in govoril zmedene besede o svojem čebelnjaku . . . In glejte! — danes ugledam resnično, da leži njegov čebelnjak razbit ob cesti in v jarku . . . — No, razložite vendar, kaj ste počeli!«

Pridružil se jima je Kenk, občinski svétnik.

»Mislite si, gospod župan, — Mrva je hodil davi po vasi in pripovedoval vsakemu, kdor ga je hotel poslušati, — o svojem čebelnjaku. Ljudem se je zdelo, da je blažen . . . In zdaj se je zaprl v svoj dom, zapahnil duri in zagrnil okno; nekateri mislijo, da si stori kaj žalega . . .«

»No, — in čemu vse to? Kaj zahtevate od mene?«

Županov glas je bil hripav in nenaraven.

Dacar in Kenk sta ga začudena pogledala in občinski svétnik je jecljal v zadregi.

»Seveda . . . saj razumemo . . . Čebelnjak je malenkost in pameten človek bi se ne vznemirjal zaradi take neznatnosti . . . A kljub temu, — ne zamerite, — je bila v našem slučaju vsa stvar malo drugačna. Pomisliti se mora, da je Mrva poseben človek . . . In zato . . . hm, ni bilo pametno —.«

Županu so se napele žile na sencih in ves obraz je globoko zardel.

»Kaj ni bilo pametno? No? — Kaj ni bilo pametno? . . . Kdo vas je klical sem, da mi prihajate z razlaganjem in lepimi nauki? Kdo vas je klical? . . . Jaz pa vam povem, da mu ne vrnem niti trohice! . . . Naj se podi po vasi z razkuštranimi lasmi, naj ščuje in toži! Jaz mu ne vrnem niti trohice! Zdaj ne . . . In nikoli ne!« —

VIII

To čudovito zgodbo mi je pripovedoval moj prijatelj Marko. Umolknil je za nekaj časa in si zapalil smodko. Bilo je že pozno v noč in krčmarica je dremla za pečjo.

»A ti pretiravaš . . . Jaz si ne morem misliti, kakó bi mogel samo zarad čebelnjaka —.«

»No?«

»Skratka, jaz ne razumem vse te silne vznemirjenosti. Vzroki so premajhni in posledice prevelike.«

Marko je skomizgnil z rameni, zatisnil oči in se naslonil komodno na stolicu.

»Kakor hočeš . . . Jaz nisem pridal ničesar svojega; konštatiral sem dejstvo brez vsakih opomenj . . . In dovoli, — jaz mislim o tej stvari drugače kakor ti . . . Razloži mi najprvo, kaj je ‚malenkost‘; ta pojem je vendar čisto relativen in ima gledé na tvoje razmere in na tvoje mišljenje povsem drug pomen, kakor pa recimo gledé na penzioniranega učitelja Mrvo . . . Misli si namesto čebelnjaka vse tisto, kar te veže na življenje, — kar ti je že oddavna ljubo in drago in brez česar si svoje sreče sploh ne moreš predstavljati . . . Ali čemu

to . . . ? Jaz sem položil dogodek pred te, golo in enostavno, brez vsakih okraskov . . . Razlagaš si ga lahko sam, kakor se ti najboljšo zdi . . .«

Odkrhnil je z mezincem pepel od smodke in si natočil vina.

»A kako je bilo s temi ljudim?«

»Prav za prav ni imela stvar nikakega zunanjega zvršetka . . . Mrva je par mesecev potem umrl. Jaz ne trdim, da ga je umorila sama žalost, — naposled je bil že star in slab. A od tistega časa ni govoril z nikomer. Sedel je na holmu pred svojo kočo, kadar so plavale sence po dolini in je trepetalo v žareči krvi vse zahodno nebó. Takrat je ležala čudovita svetloba na njegovem obrazu, — kakor odsevajo sveče na mrličevih licih . . .«

In župan, — župan živi dalje, kakor živé drugi ljudje. Na večer se napije močnega vina, oči se mu zalijejo in s pestjo bije po mizi:

»A jaz mu ne dam niti trohice! Ne zdaj in nikoli ne!«

Okna je omrežil in zagrnil s trdnimi ruleti: ne spi pa nikdar sam v svoji sobi in ponoči se časih dvigne v postelji in strmí z velikimi očmi v temo.

»Moje roke so prazne; jaz ga nimam, tvojega bogastva!«

»A to je samó v sanjah.«

V stolpu je udarilo polnoči, ko sva se vračala proti domu. Noč je bila tiha in mrzla in zvezde so se lesketale visoko na nebu, kakor ledeni kristali.

Ada

Njeni okrogli, rjavi prstki so drsali po strunah; na lahno upognjeni glavi so se časih stresli mogočni temni lasjé, lesketajoči se, kakor goževa koža v soncu; iz črnih oči so se dvigale zlato zelene iskre, potapljale se in trepetale, kakor jutranji žarki za gardinami; polni, rjavi obraz z majhnim rimskim noskom in debelimi, razpokanimi ustni se je svetil v umazani svetlobi.

»Pij, ljubica moja! . . . Nagni se k meni, Ada, in poljubi me! Kako imaš razbeljena ustna . . .«

Naslonila je glavo na njegovo ramo in se mu veselo zasmejala v obraz, da sta se zalesketali dve vrsti drobnih belih zob. Močna, žuljava desnica se mu je tresla, ko jo je objemal krog pasú. Na čelu in sencih so mu stale potne kaplje, oči pa so gledale pijano in motno na njena okrogla lica, na polne, nemirne prsi, pokrite s koraldami in svetlimi tolarji, ali pa so se ozrle za hip nemirno in temno po tovariših in glasnih pivcih, ki so sedeli krog drugih miz, krohotali se, razsajali in polivali vino, da se je odtakalo v širokih curkih na tla.

»Tone, ne bodi neumen in pusti to žensko! S ciganko se vendar ne boš . . .«

Govornik je skočil v stran in nagnil glavo; pivo se je razškropilo po mizah, vrček pa se je razbil ob steni na sto koscev.

»Tukaj imaš ciganko, vrag! Brigaj se za svojo punco!« —

Tu pa tam se je kdo ozrl in se nasmehnil. Oglasil se ni nihče; Tonetova široka, silna postava pa se je krčila in tresla od razburjenosti. Njegov prijatelj se je stiskal v kot in gledal pod mizo.

»Ne bodi užaljena, ljubica!« je govoril Tone. »Glej, jaz te imam rajši, kakor svoje prijatelje, rajši kakor očeta in mater; kdor se te upa dotakniti samo z besedo, ubijem ga!«

Ona se je smejala tako veselo in sladko, kakor bi ji pravil najkratkočasneje stvari; njeni prstki so zdrknili zdaj pa zdaj po citrah, da je zatrepetal po sobi globok, zategnjen glas. Nji nasproti je sedel sključen, suh cigan s potlačenim, zelenim klobukom na glavi. V temnem obrazu podobnem koščku sesušene ilovice, je mežikalo dvoje drobnih, zelenih očesc.

»Ti ljubček moj, in kaj poreče tvoje deklè?« je šepetala, pobožala ga po licu, njemu pa se je zdelo, kakor bi se ga dotaknila z žarečim železom, in mraz ga je spreletel po hrbtu.

»Ne govori, jaz poznam samo tebe.« —

Govoril je veliko, hitro in čisto drugače, kakor je čutil. Zdelo se mu je, da sliši poleg sebe bedaste, dolgočasne besede v popolnoma tujem, neznanem glasu. Kri mu je plula v prsih in po žilah, da se mu je roka stresala, kadar jo je položil na mizo; in vendar se je čutil slabega in onemoglega. Ves večer se ni prašal, kaj porekó ljudje in njegov oče in vsa vas; niti ni hotel opaziti, kako gledajo nanj s prikritim zasmehom in čudenjem. Bilo mu je, kakor bi zagazil v globoko vodo, iz katere se ne more in noče več rešiti; gorki valovi mu pljuskujejo ob telesu; kakor gole, mehke roke ga božajo in objemljejo; razkošno in sladko mu je v prsih, da mu roke omahujejo, da se mu šibijo kolena in pred očmi se vrti in ziblje megleno obrežje.

Stisnil jo je k sebi.

»Ada, svoj dom pustim, svojo mater in svojo ljubico in pojdem s teboj, kamor hočeš. Vse, kar imam, ti dam, svoje premoženje, svoje življenje in svojo dušo, samo ljubi me, Ada!«

Suhi cigan je zaigral na violini, Ada pa je zapela z visokim, lepim glasom, zatisnila oči in zibala z glavo.

*»Kaj — kaj — kaj,
kaj naj ti dam,
da bi te ljubil sam,
oj vsako noč!«*

Roka mu je zdrknila z njene rame, prebledel je v lica, nagnil glavo in strmel z izbuljenimi očmi v polodgrnje-no okno.

»Kaj ti je? Kam gledaš?«

Ovila se ga je krog vratú in pritisnila svoje vroče, potno lice na njegovo.

»Ali nisi videla tam črne sence?«

»»Ničesar ni.««

»Kakor bi se zasvetilo dvoje plavih oči in gledalo v sobo.«

»»Jaz jih ne vidim..««

Stisnil je glavo med pesti, ali takoj se je dvignil in vzravnal.

»Pojdimo, Ada!« —

Zunaj je bilo temno in hladno. Oster veter se je pripodil zdaj pa zdaj po cesti in zastokal v vejevju.

Izginila sta v noč, za njima pa je capljaj z violino in citrami sključeni cigan . . .

Ob oknu je še zmerom stala plavooka njegova ljubica, zakrivala si je obraz z rokama in nežno teló se je krčilo in vilo od silnega ihtenja.

Literarno izobraženi ljudje

Ah, moj Bog! — kjé so tisti časi, tisti krasni primitivni časi, ko so bili nazori in čuti kakor rezani iz enega kosa, ne sestavljeni iz različnih blestečih, raznobarnih, mikroskopično majhnih delov! Kdor je bil takrat bedak, bil je cel, popoln bedak, brez vsakovrstnih mističnih postranskih pritklin, katere se dandanes pri ljudéh te vrste po nepotrebnem silijo v ospredje ter zmotijo neizkušenega opazovalca, da vidi pred seboj časih vse kaj drugega, kakor celotno, pristno, nepokvarjeno naravo . . . Vsakdo je nosil plakat s seboj, — a ne na hrbtu, pod suknjo, — nosil ga je na čelu, na nosu, v očéh, v svojih besedah, — in pasanti so čitali v razločnih, debelih črkah: »Bedak« . . . Vse človeštvo se je delilo v dve, tri kategorije, natanko označene, s krepkimi, jasnimi potezami omejene, — brez neštevilnih niáns in stópenj, s katerimi je udaril Bog šele nas siromake . . .

»O Alah, ti že veš zakaj!« — Prišlo je nad nas tiho, polagoma, po prstih, kakor tat, ki se plazi po temni veži s sključem hrbtom, stisnjenimi ustni, na čelo pomaknjenim klobukom in postaja hip za hipom ter se ozira v priprta sosedna vrata, izza katerih se blešči dolga, svetla

črta . . . Kakor se bliža pod večér jesensko nebó vedno nižje, vedno temneje, dokler ne izginejo v zoprno sivi, vlažni rjuhi cerkveni stolpi in dimniki tovarn, — takó je padala božja kazen na zemljo enakomerno in počasi, in živa duša se ni zmenila zanjo. Judje so sleparili, profesorji so pulili korenike in se prepirali med seboj, študentje so politizirali, branjevke so srebale kavo, jaz sem pisal podlistke, moj prijatelj Afanazij se je gledal v zrcalo in si gladil podbradek, — skratka, vsi smo živeli kakor po navadi, a božje roke nismo videli nad seboj. In takó se je zgodila nesreča . . .

Človeška natura, in posebno še slovenska, je bila že od nekdanj razbita, raztresena, — to je res! Ali bila je vsaj kolikor toliko pregledna in enakomerno razbita. Kdor se je uglobil v različne črepine v značaju svojega bližnjika, videl je takoj, da mu niso tuje; tu pa tam se mu je zdel morda porcelan nekoliko finejši ali kakšen ornament japonski, medtem ko je zapazil drugod kitajske kite . . . ali to so malenkosti. Povprek so bili vsi značaji enako razbiti in smrdeli so po priliki enako.

V najmlajši generaciji pa se ne spoznam več. In ne samó, da zaostajam za njo; zdi se mi, kakor da drsajo moje nogé v preteklost nazaj. Izpred oči mi izginjajo moji prijatelji in vrstniki . . . vsi hité naprej, naprej! Povsod privihane hlače, blatni čevlji, potni obrazi. Celó tebe, Afanazij moj, celó tebe ne poznam več! Na tvojem

obrazu so se pojavile črte in črtice, skrivnostne, nerazumljive, nejasne; — ali sladke ali kisle, vrag to vedi! Tvoje oči so nekam nemirne, kakor bi gledale nazaj v dušo in ne v svet; ne obračajo se ne na desno, ne na levo, a tudi ne strmé naravnost; . . . jaz sem uničen, obupan! A da bi videl povsod isto nejasnost, isto zmedenost in raztresenost, iste nove, nerazumljive poglede, gube in kretnje, — to bi bila tolažba mojemu srcu: človek se privadi najčudovitejših stvari in prikazov in sčasoma jih prične razumevati; kdo vé, morda bi prišel naposled v delavnico mogočnih činiteljev, ki so povzročili ta strahoviti preobrat . . . Toda ne! Vsaka najmanjša stvarca se je preobrazila po svoje, v popolnoma samostojni, posebni smeri. Ne upam si ogovoriti več svojega najboljšega znanca; s sklonjeno glavo in trepetajočimi obrvmi pričakujem, kedaj mi zažene v obraz povsem novo, uničujočo frazo; zavijem si robec krog vratú in se splazim po stopnicah navzdol, z drhtečimi koleno in bolnim, težkim srcem, polmrtev, — toda resigniran, kakor dosmrten jetnik v devetnajstem letu svoje kazni: z bedastim, odrevenelim obrazom in motnimi očmi gleda čez ograjo smradljivega dvorišča v široki, lepi svet; — nebó je jasno, svetlo sinje, tam daleč se spajajo z obzorjem visoke, lahno sive goré, vse potopljene v sončnih žarkih; v dolini se bleščí belo mesto z visokimi dimniki in

prašnimi cestami . . . in on gleda in njegovo srce ostane mirno, mrtvo . . .

Resigniran! — Ali vznemirjati me je pričelo nekaj drugega. Sprva sem čutil to samó nejasno; verjeti nisem hotel prav svojim očém; zdelo se mi je, da se motim, da vidim pred seboj le zračne, varljive prikazni, kakršne človeka tu pa tam srečavajo, kadar blodi po cestah zamišljen in v sanje zatopljen, da se hipoma vzbudi, obstane in zijá v zrak, neumno in preplašeno . . . Toda ne, ne, ne! Krog mene, spredaj, zadaj in na obeh stranéh, na vsakem oglu in v vsakem kotu, v elegantni kavarni in v predmestni krčmi, povsod se zadevajo óbme in se mi rogajo . . . Literarno izobraženi ljudjé! . . .

Jaz se jih ogibljem, kolikor morem; kadar zagledam od daleč megleno postavo z nedoločnimi konturami, ki se zdaj krči, zdaj spet širi in hrepení vedno višje in višje, — tedaj napravim ovinek, če je cesta še takó blatna, in se skrijem v prvo vežo. Toda časih se zgodí, da stopi neznanec kakor nalašč prav v tisto vežo, — in jaz pričakujem nekaj nenavadnega, groznega, kakor Duncanova sinova v usodni noči. In moje pričakovanje propade sramotno, zakaj neznanec me umorí s takó čudovito novico, da sem popolnoma razblinjen, nesvesten . . .

Takó n. pr. sem sedel zadnjič pri »Sv. Janezu« in pil kozarec istrijanca v najtemnejšem kotu široke, nizke gostilne. Pri vratih je dremal majhen, suh človek, z red-

kimi, svetlo rdečimi, navzgor štrlečimi lasmi in šilastim, usehlím obrazom; zdelo se mi je površno, da je to sosedni krojač Achille Manfredonia. Dremal je prav za prav samó z enim očesom, drugo, rdeče obrobjeno in brez trepalnic je upiral neprestano váme. Pričela sva govoriti, ali resničnejše — mrmrati, zakaj v veliki, polutemni, nizki sobi je človeku nekako tesno pri srcu, kakor bi se bal, da stopi vsak čas prédenj dolga postava, do petá zagaljena v belo rjuho, in izpregovori z gromovitim basom — kakor v tisti pravljíci —: »Jaz sem mogočni gospod Mefistofeles!« . . . Sprva je mrmral nekaj o različnih revolucijah, citiral je razna neznana imena . . . (med njimi Macaulaya, če se ne motim; izgovoril ga je napačno) . . . »infulo in krono v prah« . . . Rousseau . . . »človeška prava« . . . prešel je na socialno polje . . . zmerjal na desno in levo . . . zapletel se napósled v različne dolge periode in nerazvozljive stavke, v katerih je brcal in se prevračal, kakor kapelj na vilicah . . . skočil napósled kvišku ter udaril po mizi, da se je prevrnil kozarec in je vino v dveh dolgih curkih curljalo na tla . . .

In kaj sem zapazil tisti hip?

Ta človek ni bil majhen, kakor se mi je zdelo doslej, temveč velik, nenavadno velik, — to se pravi, na dveh tenkih, visokih natičih je bilo nasajeno uprav smešno kratko teló . . . In ko je udaril po mizi, zagrmel je z nečloveškim glasom: »In napósled, — ali mislite, da je to

vino pristno? *Nikdar ne!*« . . . Čutil sem, kakó se mi je bledôta razlila po obrazu. Gledal sem ga nekaj časa z nenaravno odprtimi očmi; odrevenel sem od začudenja; udje so viseli od mene, kakor bi bili samó površno prilepljeni name . . . Ne, tega nisem pričakoval! Kakó mu je prišla na misel po takó razburjenih, revolucionarnih tiradah taka malenkostna, smešna stvarca?! Fej, — vrag vas razumi! . . . Pustil sem v čaši četrтинko »nepristnega« vina in se splazil ob steni, tiho in počasi pod milo nebó . . .

V svesti si svoje neznatnosti in omejenosti, nimam samó strahú pred literarno izobraženimi ljudmi, temveč občudujem jih z vso dušo, kakor občuduje neveden, primitiven človek vse, kar mu je nerazumljivo, kar stoji takó visoko nad njim, da mu samó še migljá pred očmi v skrivnostni, nadnaravni megli, četudi je morda stvar sama ob sebi zeló navadna in bedasta. In takó visoko spoštovanje in neomejeno občudovanje gojim do nj. bl., gospoda Emerencija . . . ali prosim vas, oprostite! V svojem trudapolnem feljtonistiškem delovanju sem skušil marsikaj, kar bi potrlo ali morda celó uničilo manj trdnega duhá, kakor je moj. Meni pa so različni viharji samó ustrojili kožo, da je postala neobčutljiva do mraza in vročine, do toče in plohe; zbistrili so mi mi, da se ogibljem spretno vsakih nepotrebnih vznemirjanj in nadlog.

Takó si usojam tudi v tem slučaju skrbeti za prid in blagor svoje ljubljene osebe in zamolčati imé junakovo; zakaj bogvé v katerem kotu naše drage domovine živí kakšen Emerencij Takóintakó, ki bi hotel v junaku na vsak način spoznati samega sebe, četudi prav dobro vé, da nima lepe črne brade in da nanosnika še v svojem življenju ni nosil. In ta »možakar«, kakor bi rekel Anton Koder, bi sèl za mizo in napisal dolg članek o netaktnosti, surovosti, brezobzirnosti, nesramnosti, neumnosti, umazanem slavohleplju, pobalinskem blatenju itd. itd. — »modernih« pisateljev in bogvé kakšnih »strujarjev«.

Vnela bi se pogubna polemika; od vseh strani bi se zgrinjale name siromaka črne tolpe z batinami in krepeljci; na našem estetiškem polju bi se pojavljale osebe, o katerih se vam doslej še sanjalo ni: strahotne postave z jokavim obrazom, v surki in irhastih hlačah, — sključeni polišinéli z lesenim jarmom na nosu, — zaprašeni mrtveci, ki so se ravnokar izkopali iz stoletnih, rdeče obrezanih in v podplate vezanih knjig, — skratka: ljudjé, ki niso sposobni več za nobeno drugo rabo, kakor kvečjemu še za slovensko estetiko . . .

In kadar bi bil jaz, nedolžni feljtonist, dovòlj maltretiran, kamenjan, razblinjen v karbonado, — takrat bi prišla gospodična Márica, ter z mehko ročico ustavila krvoločno početje . . . Morda pa bi se vse to ne zgodilo; morda bi dotični Emerencij, če bi bil slučajno človek

resen, soliden in sovražnik vsakih škandalov, vzel v roko košček papirja ter napisal s krepkimi, razločnimi potezami:

»POPRAVEK!

Sklicujé se na § 19. tisk. zak., zahtevam, da sprejmete v predale svojega cenjenega lista sledeči popravek:

1. *Ni res*, da sem govoril to in to . . .

2. *Ni res*, da bi *bil jaz* . . .

Res pa je:

1. da sem govoril to in *ono* . . .

2. da *nisem bil* . . .

Primernim spoštovanjem

Emerencij . . .«

—In stvar bi bila v redu, četudi bi nosil jaz svoje žive dni pred vsem svetom na sebi madež laži, obrekovanja in natolcevanja. Mogoče bi bilo tudi, da bi se našlo več Emerencijev z istim priimkom; moja sramota in nesreča bi bila v tem slučaju podvojena, eventualno potrojena . . . Da bi se oglasil pravi, resnični Emerencij, to je izključeno; vsaj meni se kaj takega še ni pripetilo. Če govorite komú še takó jasno o tepcih ali sleparjih, nikdar ne bo pomislil nase, pač pa se bo oziral postrani na svojega soseda, mežikal skrivnostno z očesom in nabiral obraz v neumne gube . . . : »Saj vemo, saj vemo! . . . Bratec to, predrgnjen! . . .«

Iz takih vzrokov je pri nas pisateljsko delo zelo težko. Izbirati je treba tuja, eksotična imena, v nadlego sebi in čitatelju, ki je vsak čas v nevarnosti, da premeni imena in osebe istega spola, ali pa celo moške z ženskimi. Da trpi na tem vsebina in kompozicija romana, kakor tudi glavna ideja, to je brezdvomno.

Zató si usojam predlagati našim novelistom, svojim kolegom: zaznamenujmo osebe z velikimi začetnimi črkami, katere naj izvolijo tiskarji debelo tiskati, če mogoče tudi okrasiti s primemimi ornamentami in drugimi pritklinami. Treba je samó, da upelje to novost kakšen star, priznan pisatelj, ki morda sam na sebi ni nikakov ženij, katerega pa, kakor se spodobi in kakor je pri nas navada, proslavljamo in povzdigujemo. Ako bi se predrznil novotáríti kakov »mlečnozob mladič«, polivali bi ga s pomijami in mu kazali jezike, toda »dičnega stari-no« bi občudovali in se mu »klanjali do črne zemlje«, če bi izdal psihološki roman z naslovom: »*Roman starega portirja*«, — »*Huda vest ali skesani grešnik*«, — ali kakó enako . . . in ki bi pričel:

I. POGLAVJE

Krasna dvorana. Svetle ženske obleke brlijo v žarkih neštevlnih luči, ki trepetajo in drgečejo na pozlačenih lestencih, visečih na visokem, obokanem, s štukaturo in

fresko slikami bogato ozaljšanem stropu. Med šumečo svilo smukajo sem ter tja črni frakovi, zibaje se in plapolaje, kakor na šolarjevem hrbtu prilepljeni papirni »osel« . . . Smeh, govorjenje, veselo zabavljanje in opravljanje . . .

Ob mramornem stebru je slonel mladi, vitki, bledobrazni *A*, oziraje se žalostno in trudno po vrveči družbi . . .

»Čarobna, dražestna *B*, ti kraljica nesrečnega mojega srcá, *B*, ti življenje moje in sreča moja, povej mi, ah, razodeni mi, kdaj osreči ljubezen tvoja mojo nepokojno, žejno dušo . . . ? Povsod jasna lica, povsod brezskrbne oči, povsod uživanje in razkošje . . . samó jaz, samó jaz . . . ah . . .«

Sklonil je lepo, zlatokodrasto glavo v srčni bolesi, družba pa je šumela in se radostila, ne mené se za jaderno, smrtno ranjeno rožo, umirajočo sredi duhtečega, cvetnega vrta . . . On pa je nadaljeval:

»Ne . . . ne prosim te, ti usodna boginja moja, da obračaj samó name bleščečo luč svojih črnih oči . . . ne! Ali prašam te, angel moj zlati, kaj sem ti storil, da mi odteguješ milost svojih olimpsko milih pogledov, da osrečuješ z njimi samó nevredne krote, kakor so: škilasti *C*, plešasti *D*, kruljavi *E*, gluhi *F* in grbasti *G*, s svojim na stran zavitim nosom?! Ah ti brezsrčna mladenka moja . . .«

Tedaj pa se je zganil, kakor bi ga nekaj vščipnilo: pred njim je stala v vsi svoji krasoti — — ona!! Sramežljivo je povešala svoje čudovite oči in čvrljala s tihim glasom:

»Gospod A, . . . samó eno besedico . . .«

Stopila sta za steber.

Hotela je govoriti, ali v grlu jo je tiščalo in kri ji je spreletala obráz. On pa je razumel!! Ganile so jo njegove prošnje, njegove solzé, ganila jo je njegova jadna pozitura nocojšnjega večera. Pogledala sta si globoko v oči in si stiskala roki. Šepetala sta ljubeznipolno:

»B!«

»»A!««

In bila sta srečna! . . . V tem hipu pa začujeta poleg sebe glas, podoben sikanju razjarjene kače.

»Ha!! . . . A! B! . . . Torej . . . ha! Hm!«

Skočila sta narazen in zajecjlala preplašena, uničena, polmrtva:

»E!«

Prišlec pa se je približal smrtnobledemu A ter izpregovoril z zamolklim glasom:

»Hm!«

.....
— — Torej takó nekako bi se mi zdelo, naj bi se pisali odslej slovenski romani. Trudil sem se, kolikor sem mogel, da bi vsaj v nekoliko dosegel ton in slog nekaterih naših najslavnejših pisateljev in pisateljic. Če se mi je to

posrečilo ali ne, o tem naj sodi velečenjeni publikum . . . Še nekaj važnega je treba pripomniti. V nas Sloven- cih cveté bujno, kakor nikjer drugod, vse hvale in vsega priznanja vredna navada, da sedi vsak stan takó trdno in odločno na svoji časti in na svojem dobrem imenu, ka- kor mačka na zapečku: vščipni jo le za najmanjšo dlaki- co v repu, takoj pogleda navskriž in ti pokaže kremplje. Zapiši, da je tega ali onega profesorja levi brk daljši, kakor desni in eno okó krmežljivo, — da sta hlačnici bogve katerega hribovskega ali mestnega učitelja ne- enako dolgi in vrh tega na kolenih in zadaj ogoljeni, — da ima ta ali oni advokat bradavico na vratu in ščetine v nosnicah, — da se gleda katerakoli maloznana učite- ljica ali ekspeditorica v vseh izložhah, pa ne vidi druge- ga, kakor šilast nos in koščen vrat, — zapiši kaj takega ali podobnega in iskali te bodo z revolverji po najskritejših luknjah, v četrlih nadstropjih in po kletéh; čakali bodo nate s palicami v rokah na vseh oglih, v vsaki veži, pred cerkvijo in na trgu; po vseh listih bodo metali nate raz- lične mineralije, polena, odpadke, krompirjeve lupine, gnila jabolka in klopôtce. Celi stanovi se vzdignejo nad- te, dokler te ne zmeljejo in ne razdrobé, da se ti bo ro- gal svobodno in po pravici vsak najnevednejši smrka- vec . . .

Da se v prihodnje onemogočijo taki žalostni slučajji, stavim našim novelistom in romanopiscem sledeči, dru-

gi predlog: dotlej naj se opusté pri opisovanju junakov, osobito umazanih in smrdečih, vsi natančnejši podatki, kakor recimo o rojstvu, o vzgoji, o stanu in službi, o raznih navadah in razvadah, o telesnih in dušnih slabostih itd. itd. Piše naj se o abstraktnih filozofskih problemih, o večni krasoti narave in vsega božjega stvarstva, z izjemo človeka, njegove duše in njegovega telesa. Takó se približamo zopet zračnim prikaznim starih pravljic, v rjuhe zavitim okostnikom, povodnjemu možu in torklji, — v veliko veselje vsega našega milega naroda z menoj vred: zakaj na ta način vržemo v prah vse nove in najnovejše revolucionarje ter osvetlímo z gloriolo slave svojega Koseskega, Virka, Jarnika, Cimpermana, Funtka in Gangla, v družbi vseh idealnih Solzislavov; takrat pride tudi moj dan, zakaj vleče me z neugnano silo k omenjenim vzorom in mojstrom, katerim se ob tej priliki ponižno klanjam . . .

Glej, dragi moj Emerencij, to so vzroki, ki me silijo, da te ogrnem v neprodiren inkognito. Bog mi je priča, da tega ne storim rad, ali svet dandanes takó zahteva. Omeniti ne smem niti tvoje interesantne obleke, zakaj lahko bi se zgodilo, da bi iz kroja, blagá, šivov in gumb ljudjé sklepali na tvoj stan. Zatorej prosim te, oprosti mi in ne jezi se name na smrtni postelji . . .

Nekega kislega, meglenegega, mokrega jesenskega večera sedel sem v gostilni Pankracija Navijalke, v prijet-

ni, gorki sobi, poslikani s krvavo rdečimi ornamenti. Družba ni bila velika: debeli trgovec Bonaventura, z rumeno brado, rumenimi lici, rumenimi lasmi in rumenim nosom, — dolgi, ogromnoglavi davčni adjunkt Pompilij Suhadolnik, — finančni uradnik, čigar imé je neznano celó njegovim najboljšim prijateljem in na čigar nizko čelo so padali v skrbno opredeljenih pramenih mastni, svetli lasjé, — Emerencij, Pankracij Navijalka in jaz, — to smo bili vsi. Emerencij je sedel mirno in dostojanstveno pod sliko debele dame z golimi grudmi. Na obrazu se mu je videlo, da je krasen eksemplar literarno izobraženih ljudi. Lica nekoliko bledikasta, brada črna in skrbno negovana, ustna debela, zobjé veliki, rumeni in proti koncu ostri, kakor igle, — a oči, moj Bog, te oči!

Treba bi bilo Dostojevskega, da bi jih primerno opisal. Kdor bi jih opazoval skrbno in resno, ne bi razbral iz njih samó duše nj. bl., gospoda Emerencija, temveč videl bi v njih vse notranje življenje modernih ljudi. Oči Emerencijeve so primerno majhne, skrivajo se pod debelimi, težkimi trepalnicami in vrh tega še za nanosnik. Ali ravno zató je njihova luč toliko zanimivejša, čudovitejša. Tu ni nobenega navdušenega, visoko plapolajočega ognja, — niti zabavljive, napol skrite ironije, — niti mirne, razmišljajoče resnobe, — niti krotke naivnosti, — niti jasne neumnosti, — skratka, ničesar ne, kar se

vidi v očeh drugih ljudi takoj v prvem trenutku. Zdelo se je, da se prav tam globoko na dnú premetávajo, spajajo in razdružujejo, prihajajo in izginjajo vsi ti izrazi, napol resnični, napol zlagani in afektirani, ukradeni, prisleparjeni in kupljeni iz različnih drugih oči, — a vsi oblečeni v kričečo, ohlapno obleko samoljubja, zavisti in ošabnosti . . .

Emerencij je govoril o literaturi; razjaril se je brez vsakega zunanjega vzroka.

»Kaj so ti naši novi literatje? Zabavljanje, samo zabavljanje in prepisávanje iz tujih literatur . . . Podreti hočejo vse, kar smo sezidali v desetletjih z največjim trdom, v potu svojega obraza, — vse, čemur smo posvetili svoje najboljše moči, kar je naš ponos in naša nada, kakor n. pr. . . . da, . . . hm . . . skratka: vse! Z nezdravimi tujimi mislimi in idejami hočejo zastrupiti naš mili, nedolžni narod, ki je ostal čist in nedotaknjen sredi vseobče pokvarjenosti . . . Pa to se jim ne posreči, ne, ne, in stokrat ne!«

Firiančni uradnik z neznanim imenom ga je gledal ves preplašen in zadivljen; levi pramen njegovih mastnih las mu je zdrknil še globokeje na čelo . . .

Emerencij pa je govoril dalje. Z literarnega je prišel na politično in socialno polje, premotril je kratko in krepko vsa »pereča vprašanja«, razdelil o priliki par brc na različne strani ter s svojimi čudovitimi mislimi docela

uničil svoje poslušalce z menoj vred. Njegove misli so ravnale z nami neusmiljeno. Tu nas je katera prijela za ušesa in vlekla z brzimi koraki po kakšni neznani, strmi, skalnati stezi; a predno je prišla do vrha, pahnila nas je v brezdanjo globočino in izginila, kakor ob eni po polnoči duh rajnega čevljarja Tomažka, ki hodi po mostu gor in dol in predava Funtkove pesmi . . . Tam nas je druga grabila za lasé in begala z nami v krogu, dokler se ni izgubila v mistični megli. Zató je naravno, da bi bil ves trud zastonj, ko bi hotel ponavljati njegove besede ali vsaj površno posneti barvo in ton tega znamenitega govora. Niti glavne poteze vam ne morem predočiti, takozvane rdeče níti, ki prepleta celó najzmedenejša razpravljanja raznih državnih in deželnih poslancev in drugih vsevednih ljudi. V govoru Emerencijevem ni bilo nobene rdeče níti, pač pa je bilo rdeče vse do najmanjše pičice, vsaj meni se je takó zdelo. Mučil me je podoben čut, kakor bi gledal dolgo časa nepremično v bleščeče razsvetljeno, veliko rdečo kroglo . . .

Kaj hoče prav za prav? Čemú toliko govori, brez vsakega vzroka in namena? Kje so njegovi nazori, — ali morda zad za temi praznimi, frfotajočimi frazami? Ne, zad ni ničesar. Na očéh se mu vidi, da vrvi iz njega vse, kar se je nabralo iz površno prečitanih knjig in neštevilnih dnevnikov. Drugega ni bilo v njem nikdar nič, kakor sploh ne v glavah literarno izobraženih ljudi . . .

Ali se mu zdi vse, za kar se navdušuje toliko src, vse, za kar se lasá razkosani svet vedno besneje in odločneje, — problemi družabni, gospodarski in politični, kolikor je čul o njih, — vsakovrstni in nasprotujoči nazori raznih strank in stanov, — ali se mu zdi vse to enako slabo in nepravdo, in je ostalo v njegovi glavi samó po sili mirno drugo poleg drugega, — ali pa mu je vsaka najneznatnejša opazka v naglici prečitanih dnevnikov in nerazumljenih razprav takó imponirala, da si jo je zapomnil za slučajno uporabo in jo shranil z lahko vestjó poleg drugih, morda ravno nasprotnih opazk, katere pa so se mu zdele vse enako imenitne, resnične, pametne in uvaževanja vredne . . . Ah, kdo razume, kaj se godi v glavah izobraženih ljudi, v teh glavah ozkih in nizkih, v katere pa sili toliko in takó različnega blagá, da ni časa izbirati in deliti slabo od dobrega, kristale od peska . . . ah, in peska je toliko! . . .

Postal sem melanholičen; ali to je moja navada. Po kosilu n. pr., ko pijem v kavarni čašico črnca, obide me vselej melanholija . . .

Emerencij se je razvnel; razburile so ga njegove lastne besede, ki so mu odmevale od sten, kakor bi se mu smejale in rogate. V obraz je bil ves razpaljen; levica je grabila nervozno za namizni prt, sključeni kazalec desnice pa je tolkel po mizi, da so odskakovali kozarci.

Pri srcu mi je prihajalo težko, kakor od grenke slutnje. Drsal sem z nogami po tleh, ves vznemirjen in v nerazumljivem strahu; Emerencijev glas mi je bil na uho z neko čudno grozo; začutil sem na sencih potne kaplje . . . Kakšen vzduh je to! Težak, gost; valí se v prsa, kakor smradljiva, oljnata tekočina . . . Ali ne pojemajo luči? Kakó trepečejo, kakó zoprna, krvavo rdeča je njihova svetloba . . . Veliki ornamenti, temni in mokri, kakor da so se odtrgali od sten, kakor da stopajo na sredo sobe in stegajo proti nam neštevilne, dolge, ledeno mrzle roké . . . Luči brlé samó še zaspano, sanjavo; umirajo, trepetaje in zvišaje se . . . Kakšen krik je to? . . . Po sobi je zazvenel globok, glasán vzdih umirajočega človeka . . .

Skratka: Emerencija je zadela kap . . . iz kakšnih vzrokov, tega ne vem; jaz nisem zdravnik. Literarno izobraženi ljudje imajo sploh čudne navade . . .

— — — — —

Morda se bo komú zdelo, da je prišla Emerencijeva smrt prehitro. Tudi jaz obžalujem to iz vsega srca in dolgo časa se nisem dal utolažiti. Kakó krasna novela bi bila to! Kakó na dolgo in široko bi se dal razviti Emerencijev značaj in z njim značaj vseh literarno izobraženih ljudi; v kakšne imenitne konflikte bi se dala spraviti njegova komplicirana, površnemu opazovalcu nerazumljiva duša! — Toda glej, — on umrje brez vsakega romantič-

nega vzroka, — čisto na lepem, sredi najzanimivejšega govora, čevlje na nogah in vino pred seboj! . . . Žalostno! . . . Priporočam ga vsem prijateljem in znancem v blag spomin.

Ena sama noč

Oče me je poklical; mislim, da je bilo krog ene po polunoči. Trepalnice so se mi še sprijemale, ko sem se v naglici površno oblekel, nato pa sem stopal pol v sanjah, pol v zavesti po strmih stopnicah navzdol. V veži je bilo precej hladno in čisto tema. Odprl sem vrata in pogledal na nebo. Nobene zvezde; čez in čez sama dolgočasna, mokrosiva barva. In nikjer nič svetlobe; samo daleč tam se je medlo bleščalo v nekem oknu.

Stopil sem po prstih v sobo, kjer je ležala moja mati. Zrak je bil težek in gost, poln tistega tujega, vznemirjajočega duha, kakor plava ob bolniških posteljah.

Zdelo se mi je, da spi. Dihala je naporno, da so ustnice ob vsakem dihljaju zatrepetale. Pogladi sem jo po čelu; bilo je mrzlo, kakor led, a doli v obrvih sem začutil potne kaplje, kakor bi bila vročina šele ravnokar izginila. Obraz se je v teh kratkih dneh popolnoma izsušil, ali črte se niso spremenile, — še vedno tako dobre, ljubeznipolne in polne trpljenja.

Na mizi je stalo veliko število kozarcev, steklenic in sklenic. Mleko, vino, limonada, čaj in neka črnikasta pijača, ki smo jo dobili od zdravnika: — vsako uro majh-

no žličico. Jaz sem sovražil to črnikasto tekočino. Dišala je neprijetno in ostavila v ustih zoprno osladen okus.

Zavil sem se v havelok in sedel k svetilki, da bi čital. Pred seboj sem imel krajše sestavke Emersonove. Ali čutiti sem začel, kakor bi mi vrtal kdo s svedrom v glavo, počasi, natančno in previdno, in zaprl sem knjigo. Nocoj me je bilo strah te matematične poezije in lirsko vznesene logike.

Ob svetilki je zabrenčala muha. In kakor bi se zavedel šele ta trenotek čudovite pričakujoče tišine, ki je ležala v sobi, tam zunaj in po vsem svetu. Nisem si upal predstaviti kolena na koleno, da bi ne zadel ob stol. Postelja in stene in slike na njih, — vse se je izgubljalo v pustem polmraku, samo pod reflektorjem svetilke se je svetil velik krog.

Mati je dihala še vedno, kakor ob mojem prihodu: naporno in redno.

S tihimi koraki sem stopil k nji in se nagnil k njenemu obrazu. Ona me je gledala naravnost v oči mirno in nepremično, da me je pretreslo do mozga. Hotel sem jo prijeti za roko ali jo poljubiti na lice, toda nisem se gnil. Tako težko mi je bilo, kakor bi zagledal hipoma pred seboj vse svoje življenje, — nehvaležnost, laž in nezvestobo . . . In ta trenotek je bila večnost.

Njene trepalnice so se zatisnile, jaz pa sem ostal pri nji. Sedel sem poleg postelje in se naslanjal s komolcem

prav pri vzglavju. Spominjal sem se na različne momente, ki se mi je zdelo, da sem jih bil že davno pozabil ali na katere pozneje sploh nikdar mislil nisem, ker se mi niso videli važni . . . Nekdaj sem slonel razjarjen in slabe volje ob oknu; preslišal sem bil ravnokar »pridigo« od matere in odgovoril sem jako pikro. Ko se za trenotek ozrem, zdrznem se od strahú in sramote. Vame so bile uprte njene oči, ljubeče, izmučene in proseče; in v očéh sta se svetili dve solzi . . . Ko sem bil študent, ležal sem svoje dni v bolnišnici, in moja mati me je prišla posetit. Vedela je sama, kje je moja postelja in ni vprašala nikogar. Ali postelja je bila prazna. Obstala je kakor kamen in lica so ji osivela, iz grla pa se ji je izvil samo neznan, šibek glas. Spreletelo jo je v prvem hipu, da sem umrl tu na samem brez nje. Jaz pa sem stal ob vratih in zjokal bi se bil od ljubezni . . .

Ali vsi ti prizori postajali so nejasni, menjavali so se hitro in izginjali. Obšla me je utrujenost in naslonil sem glavo na blazino . . .

Moja mati je umrla.

Okrog postelje je stalo vse polno žensk; nekatere sem poznal in bile so mi zoprne. Čemu so prišle s svojimi starimi, dolgočasnimi obrazi, radovednimi očmi in dolgimi, njuhajočimi nosovi! Vse so se vrtile venomer in mahale z rokami, kakor bi imele neprestano opravka, a kljub temu se nobena ni pritaknila kakšne potrebne

stvari. — Moje sestre so napravljale mrtvaški oder; vse so jokale in časih celó na glas. To me je napravljalo nervoznega. Kaj je treba tega? Pa jo vzbudite! Mimo postelje, kjer je ležala mati, sem hodil hitro, ne da bi se ozrl nanjo. Zdelo se mi je celó samemu, da je vse moje urno kretanje afektirano. Loteval sem se z veliko gorečnostjo stvari, ki bi jih opravili ravno takó lahko brez mene. In pri tem sem bil vsem in vsakomur v napoto. Zgrabil sem klobuk in odhitel na cesto; ali sredi pota nisem več vedel, kam sem se bil namenil, in vrnil sem se prav tako hitro domu.

Ponoči sem bdel v mrličevi sobi.

Ovladalo me ni nikdar kakšno posebno čustvo, niti mislil nisem kaj vznemirjajočega. Najbolj mi je bilo na skrbi, da se izvrši pogreb v redu in pravilno; prepiral sem se zaradi pogrebcev; noben mi ni bil po volji. »Naj nosi hlod iz gozda, pa ne krsto na pokopališče, ta s svojim surovim obrazom!«

Ali vkljub vsemu, kar sem počel sam in kar sem videl okrog sebe, živelo je na dnu moje duše čudovito prepričanje. Sramoval sem se tega prepričanja in prigovarjal samemu sebi, da je budalost in nesmisel. »Ali nimaš dokazov? Pojdi in potiplji te mrzle ude!«

Moja mati ni umrla. To je bilo moje prepričanje.

Stal sem blizu, ko so zabijali rakev, toda obrnjen sem bil proti oknu, na cesto; štel sem udarce; ali ko sem opa-

zil, da ponavljam vedno eno in isto številko, opustil sem to nepotrebno delo. Pogrebci so hodili sèm ter tja in se držali jako slovesno. — Oni, ki bi imel nositi križ, okrasil si je klobuk, kakor bi se odpravljajal na svatbo. To me je vznemirilo. Strgal sem mu šopke izza trakú in jih vrgel na cesto. Vsled tega bi bil kmalu nastal majhen prepir; toda neka suha ženska z majhnimi, solzljivimi očmi in špičastim nosom je vzdignila roke in prišla mirit.

Ljudi je dohajalo vedno več. Ostajali so večidel zunaj pred hišo, samo nekateri, ki so se šteli naše jako dobre znance, prestopili so prag. Posebno me je razljutil nekov dolg človek s tanko, redko brado in visoko povzdignjenimi obrvmi. Svečano se mi je približal in mi ponudil roko. Dotaknil sem se njegove dlani in se obrnil stran; on pa se mi je silil prav pred prsa in mi šepetal na uho neke neumne besede. »—Kdo pa vas je prosil, da nas pridete tolažit?«

Zvonovi so zazvonili, pogrebci so vzdignili krsto in v visokem, melanholičnem tonu so zazveneale latinske molitve duhovnikove. Krog mene pa je zaplakalo, ihteče in poludušeno, in sosedje in znanci so stresali z glavo in pogledovali drug drugega z dolgočasnimi pogledi.

Ali to je nemogoče. Kako bi se mogel zgoditi tako čudovit, nenavaden dogodek brez vsakega pričakovanja, nenadoma in brezobzirno? Moja mati ni umrla.

Kakó bi mi seglo do duše, kakó bi mi ubilo srce, da bi prišel resnično ta strašni čas. In ta misel sama me je stresla po vsem životu. Če umrje moja mati! Nisem si mogel predstavljati, kakšno bi bilo potem življenje, kakor bi si ga ne bil mogel predstavljati brez sonca ali brez vode. Kako bi se pogledali, kadar bi prišli od pogreba in bi ostali sami v tej široki, nizki sobi . . . S silo sem se otrešel teh misli, ki so me vzbujale in mi napravljale nepotrebno grozo.

Prišli smo na pokopališče. Ob jami sta stala dva zamazana starca z okroglimi, gladko obritimi glavami. Naslanjala sta se na lopate in čakala, da pridemo bližje. In zdaj so se pričele molitve. Jaz jih nisem razumel; samo šumelo je krog mene, kakor šuštenje in brenčanje bučel. Poklekal sem kakor drugi in vstajal in kropil po krsti. Slišal sem, kako je bobnela sesušena prst po lesenem pokrovu, sprva glasno in votlo, potem pa, ko je padala prst na prst, samo polglasno in mirneje. Neka ženska, zdi se mi, da je bila moja sestra, pokleknila je na grob in jokala in ihtela, da si je tu pa tam kdo obrisal oči, zmajal z glavo in odšel.

Napósled smo se odpravili tudi mi. Oče je stopil mimogredé v župnišče, jaz pa sem šel počasi proti domu. Bilo je že blizu na večer. Doma ni bilo razen mene še nikogar. Sedel sem za mizo in se zagledal v steno . . . Kako se je vse čudovito zgodilo! Zdaj je vse tiho in soba

je tako velika, kakor bi se bila v teh dneh širila in širila. Skoro me je obšel strah v tem silnem, praznem prostoru . . . Hotel sem pogledati v kuhinjo, če že pripravljajo večerjo. Tam pred ognjiščem je stala ženska, in to je bila moja mati.

»Mama, ali bo kmalu večerja?«

Obrnila se je hitro k meni — neznan, star obraz, z neprijaznimi, suhimi očmi in nagubanim vratom.

Zarezal me je nož iz možgan do srca, vse se je raztrgalo v meni in zakrvavelo, — zakaj moja mati je umrla. In pal sem z obrazom na tla . . .

Slonel sem na vzglavju pri postelji svoje matere. Zadre-
mal sem samo za pol ure. Ona je dihala mirno in enako-
merno, ustna pa so se smehljala . . . Samo še dva, tri
dni in nobene nevarnosti ne bo več.

Julija

Kakšno življenje je to! . . . Moj bog, kakó je prišlo nadme, — kakó se je hipoma spremenilo vse krog mene, kakor da še nisem videl nikdar tega svetá . . . Ali zdi se mi, da ni v vsem ničesar resničnega, da se izgubi nenadoma in ne ostavi nikakega sledú. Čudovito je samó, da nima ta pijanost najmanjšega vzroka; ako se stvar natanko pregleda, ni na nji ničesar izvanrednega; — a kakor s stoterimi rokami se je oklenilo moje duše . . .«

*»Ti sveta, ti nedolžna, ti prečista!
kakó se sveti v jasni glorioli,
v serafski glorioli tvoj obráz! . . .
In te oči, — dva rosna arnetista,
dva ametista na srebrnem polji . . .«*

»Ah! — Ona nima nikakršnih oči! Globoko v senci dve veliki stekleni krogli, brez misli in brez svetlobe, — to niso oči . . . In njena čistost, — vrag vedi, kakšna čistost je to; jaz je ne razumem.«

Del je peró iz roke in naslonil glavo v dlani, da sta se napravili na licih dve visoki gubi, — kar je dalo obrazu začuden in vznemirjen izraz.

»A na kakšen način se mora razvozlati; tako stanje postane sčasoma neprijetno, — misli izginevajo in kri se spremeni v stopljeno žveplo . . .«

Zunaj so se zaloputnila vrata, da se je stresel strop in na stopnicah so odmevali trdi, hitri koraki. V sosednji sobi je kričal nekdo s tenkim, jokavim glasom:

»Jaz tega ne pustim več . . . jaz ne pustim več! Spravi se odtod, — potem delaj, kakor hočeš; a tu pred mano se ne boš . . . ti ničvrednica! Stran odtod!«

Privzdignil je obrvi in ustna so se mu zavila, kakor bi nenadno ugledal pred sabo slinasto golazen.

»To je ribniški dialekt . . . Pa kakó se more zgražati? Jaz ne vidim ničesar nespodobnega, — toda čudovito je, nerazumljivo . . .«

»In zunaj sije sonce.«

Preko sobe in nad mizo je trepetal velik plamen bleščeče, gorke svetlobe in tisoč prašnih isker se je igralo v njem, prevračalo se, prihajalo in odskakovalo, kakor mušice o poletnem večeru. Skozi okno se je videlo na čisto, mirno nebó, a nedaleč je stal na neki strehi golob, prestopal se z ene noge na drugo in stezal belo glavo . . .

»Ali je to ljubezen? Zdi se mi, da sem ji napósled čisto malovažen, da bi se smehljala in da bi govorila prav takó, ko bi bil kdo drug na mojem mestu . . . Kakor da bi nečesa pričakovala, kar se ne dá povedati; — to je zarisano na njenih ustnih . . . in v njenih kretnjah; to se je lahko čulo iz prve njene besede. A jaz si ne vem ničesar razlagati, jaz je ne morem razumeti . . .«

»»Jako ste zamišljeni, gospod Danijel!««

Tiho in oprezno je zaprla vrata za seboj in obstala pred njimi s povešenimi rokami in s tiho poželjivim, neodločnim smehljajem. Ves obraz je bil nedolžen, skoro otroški, kot da še ni dahnil nanj niti najlahnejši zefir. Mehka, bela polt, — nikdar živahnejše nianse na teh hladnih, žametnih licih; oči velike in jasne, a brez vsakega izraza; če bi jih iztaknil izpod obrvi in položil prédse na krožnik, gledale bi ti istotako mirno in mrtvo v obraz. Samó na ustnih je živelo čudovito življenje; fine, polne črte so zadrhtele v najrahljšem čutu, kakor zazveni struna pod prstom . . . Vitka, valovita postava se je kretala mirno in mehko, zdelo se je, da se neprestano nečesa bojí in da vsled tega neče opozarjati nase.

Danijel je vstal in od vznemirjenja so mu lica zarde-la in megla mu je zalila oči.

»Nisem vam mogel verjeti, da se vrnete, Julija . . . A to je krasno . . .«

Leno je držal njeno desnico v svoji in se igral z njenimi prsti. Izogibal se je njenih tihih pogledov, kakor da leži tam nekaj ostudnega in strašnega. Čutil je, kakó mu je prihajalo v žile tisto neprijetno, vznemirljivo čustvo, ki ga je ovladalo vselej ob njeni prisotnosti . . . ali če je le čul njen glas, če se je le spominjal nanjo. Zdelo se mu je, da ga ostavlja polagoma vse, kar je njegovega, da izgublja svojo voljo in besede in misli. Kar je izgovoril, videlo se mu je nerodno in neumestno; pogledal ji je pazno v obraz, če se ji morda ne zdi bedast in smešen. Ali srečal je samo mrtvi pogled njenih velikih, steklenih oči . . .

Sedela je za mizo in listala po knjigah, on pa je stal ob njeni strani in jo božal z roko po laséh in licih. Kadar se je ozrl na njen profil, čutil je v prsih sveto gorkoto, kakor da gleda brezspolnega angela na oltarju, — belo oblečenega, z zlatimi žarki nad čelom.

Hipoma je vzdignila glavo in se obrnila k njemu.

»Vi ste nenavaden človek; zakaj takó molčite?«

»»Ničesar vam ne vem povedati. Kar bi izgovoril, bi bilo zlagano, čisto nasprotno mojim mislim. . . . In napósled, — čemú te okorne besede?««

»Kaj pa hočete drugega? . . . Ah, vi morda mislite —; torej glejte me, — tu je moj obraz. In, če vam je drago, poljubite me . . . Tudi tega ne? . . . O ti moj bog! . . . Bodiva torej sentimentalna; pričnite o poeziji . . .«

Sklonil se je globoko k nji in jo poljubil na senca, rahlo, prav rahlo, da je komaj čutila gorkoto njegove krvi.

»Jaz te ljubim, Julija, ti srce moje . . .«

V tistem hipu se je vrnil na njena ustna in lica prejšnji otroški, nedolžni izraz, — vzplamteli so zlati žarki nad čelom brezspolnega angela v oltarju . . .

In, — ona je sedela za mizo in listala po knjigah, on pa je stal ob njeni strani in jo božal z roko po laséh in licih. Kakor bi se ne bilo ničesar dogodilo. Samó v skrajnih kotih njenih usten sta ostali polzakriti dve majhni, skoro nevidni gubici, katerih pa Danijel ni zapazil. Zakaj megla mu je zalivala oči. In te dve gubici sta hoteli povedati, česar ona v svoji dobrodušnosti ni izrekla:

»Oh ti dete . . . ti veliko dete!«

Spoznal je, da je treba govoriti, karkoli, četudi neumnosti. Zrak je postajal težak in soparen in koža na obrazu se je spreminjala v trdo skorjo.

Izutil je par besed o neki brezpomembni stvari, kakor mu je ravno prišlo na jezik. Ona pa si je zakrila lica z rokami.

»Kaj ti je, Julija? . . . Julija!«

»»Vi me ne ljubite, vi ne veste ničesar . . .««

Vstala je in stopila izza mize.

»Ne hodi takó od mene, Julija; ne pusti me samega!«

Stisnil ji je roko, — rahlo, prav rahlo in ozrla se je vanj z istim pričakujočim, neodločnim smehljajem; trepalni-

ce so bile mokre od solzá, oči pa so ostale mirne in brezizrazne . . .

»Čemú si užaljena, dušica moja? Ne ostavljaj me nesrečnega.«

Obrnila se je do njega in pod ustni se je zarisalo še jasneje dvoje tenkih gubic . . .

»Oh ti dete . . . ti veliko detel!«

Marko Vran je stal na pragu; v licih mu je gorela kri in usta so se mu zategnila in pol odprla, kakor od silnega gnusa.

»Stran . . . stran iz te sobe; ne išči tod ničesar, ne dotikaj se teh sten . . .«

Sklonila je glavo in izginila tiho in oprezno, kakor je bila prišla.

Danijel je molčal in gledal svojega prijatelja s široko odprtimi očmi. Od sramú in srda ga je tiščalo v grlu, kakor bi se ga oklepalo krog vratú z jeklenimi prsti.

»Ali povej mi, — kaj je vse to? Kaj se je zgodilo nesramnega?«

Marko se je ozrl nan.j mimogredé, vrgel klobuk na posteljo in stopil k oknu.

»Ti si norec!«

Davčni praktikant iz Bukovja, Danijel Bratina, se je mudil nekaj dni v mestu, da napravi izpit. Prenočeval je pri svojem prijatelju Vranu, poštnem asistentu.

Živel je že par let na vasi in občeval z malokom drugim, kot s svojim adjunktom in z učiteljem Smolo, ki je imel nenavadno velik nos. O prihodu v mesto se mu je zazdelo vse tuje, skrivnostno in veličastno. Hodil je po širokih ulicah, med hrupom vozov in kričanjem ljudi, kakor bi sanjal o novem svetu, v katerega ne spada in se je samó slučajno izgubil vanj. Na vsaki malenkosti je zapazil nekaj posebnega in nerazumljivega; prihajalo mu je tesnó in težko, a božala ga je obenem tista sladka, meglena zaspanost, kakor jo je čutil zjutraj v postelji, predno je zadnjikrat zazéhal.

Čakal je svojega prijatelja pred pošto in ko sta se vracala na večer domú, srečala sta vrh stopnic Julijo, oblečeno v svetlo sivo, enostavno obleko, roke gole do nad komolcev in svetlo brošo pod vratom.

To novo mestno življenje, ki je bušknilo nenadno nanj s svojimi toplimi valovi in vso njegovo čudovitost in nerazumljivost, zdelo se mu je, da jo vidi živo pred seboj, ne razblinjeno v tisoč bleščečih malenkosti, — krasno in popolno. Spominjal se je, da jo je videl nekje še pred davnim časom, — in začutil je v tistem trenutku, da je iskal v svojih sentimentalnih urah le nje same, da ni hrepenel ves čas po ničemer drugem.

Iz bližnjih duri je pogledala stara ženska, — drobán, z neštevilnimi gubami poseján obraz, zatekle oči, na sivih, zmršenih laséh rdeče rožasta ruta.

»Kaj stojiš tam, ti, deklè? Pripravi svetilko!«

Obraz je izginil in vrata so se z glasnim truščem zaprla.

»Kdo je to?«

Vran je pogledal svojemu prijatelju v oči.

»Moja gospodinja in njena nečakinja . . . pa ne imej kakšnih neumnih misli, tu ni ničesar záte.«

Danijel je umolknil.

A takoj v trenutku, ko jo je ugledal vrh stopnic, začelo ga je osvajati tisto stanje brezosebnosti in nezavednega tavanja, — sladko in nerazložljivo . . . kakor bi bil izpil ravnokar par kozarcev močnega vina. Vran je odšel v urad in Danijel je razpoložil knjige po mizi. Čitati se mu ni ljubilo. Zamahoval je z rokami in hodil od okna do vrat, raztresen in vznemirjen.

Ko je zaklenil duri za seboj, da bi se odpravil kósit, prišla je ona iz sosednje sobe in oba sta obstala.

»Jaz sem vas poznal že davno . . .«

Začudil se je svojim besedam, kakor bi jih bil izgovoril v cerkvi med povzdigovanjem.

»Oh da . . . zdaj se vas spominjam . . . Takrat sem bila v Samostanskih ulicah, — v trafiki na oglu . . . Pri-

hajali ste vsak dan mimo, — in redno ste se ozrli k meni. Dve leti je od tega in nič se niste spremenili . . .«

Njen odgovor se mu je zdel nekoliko banalen; spomnjal se ni nikake trafike, čutil je samó, da je videl njen obraz že pred davnimi leti, da se je v vročih sanjah stiskalo k njemu njeno teló . . .

Popoldne pa je prišla nenadno k njemu . . .

Sedel je za mizo in pisal verze.

»Ali se dolgočasite, gospod Danijel?« . . .

Govoril je z njo z monotonim, poltihim glasom, — o neznatnih stvaréh, ki se niti od daleč niso tikale razmerja, katero je zavladovalo med njima od prvega hipa. Kakor da pelje vsenaokrog lesketajoča se megla; nikjer jasnejšega mesta in trdnih oblik. Ali nekdo drugi je razmišljeval neprestano v njem: — »Odkod je prišlo to? Kedaj se zastor odgrne?« O nji sami pa ni zinil besedice. Razmotrival je zagonetno soho na senci pod svojimi nogami, — a ona je stala pred njim, ne da bi si upal pogledati nanjo . . .

O mraku jo je spremljal na sprehodu, — mimo zadnjih hiš po aleji, pod šumečimi kostanji in platanami.

»V mestu je preveč ljudi in preveč luči,« opomnila je ona.

Ob njegovi strani je slonelo gorko, kipeče teló, koraki so se glasili tiho in boječe, kakor v sanjah, in velike

črne sence so plavale po pesku. Zdaj pa zdaj se je vejevje razgrnilo in z bledega, težkega nebá je posijala hladna svetloba.

Danijel je iskal poetičnih izrazov, primernih mraku in ljubezni. In ko sta prišla do konca aleje, položil je roké na njene rame in dahnil romantičen poljub na njena ognjena, od poželenja trepetajoča ustna.

Vračala sta se hitro in molčé; Julija se je pritožila, da ji je mraz.

»Kaj sem ji storil žalega?« mislil si je Danijel in zazebló je tudi njega . . .

Ponoči sta sedela z Vranom v kavarni.

»Kakó sodiš ti o nji?«

»»O kom?««

»O Juliji.«

Vran se je naslonil na žametno blazinico in trepalnice so se mu lahko zatisnile.

»Ti si ves poln neke posebne vrste sentimentalnosti. —«

Dan pozneje se je izrazil jasneje in imenoval ga je »norca«.

»— zató je boljše, da ne govoriva o tej stvari . . . Meni so gliste najgnusnejše živali; v svetlem, opolzlem kolobarju se valjajo po mastni peni; — in kljub temu so okrogla telesca, kakor iz mehke, rožnate svile, fina in

prozorna, kot lica mojega dekleta, ki sem ga sinoči poljubljal.«

Danijel je privzdignil obrvi.

»Kaj pripoveduješ . . . ?«

»Srečal sem časih ljudi, — samó ženske, — da bi se zdrznil od studa, če bi se le dotaknil njihove roké . . . Le-tó teló je podobno glistam, — mehko in opolzlo . . . Ali ne zavedajo se svoje gnusnosti; mirno in zadovoljno se prevračajo po luži in glas ostane otroški in obraz idealen. Ako si jo poljubil, čutiš na ustnih gnilo rano, ki se ne dá izmiti . . .«

Zunaj je pihal sever in Danijel se je ogrnil do nosú v svojo suknjo. Ko je prihajal mimo njenih duri, nagnil je glavo in poslušal; toda vse je bilo tiho, samó stenska ura je bila s hreščečim glasom polnoči.

— — — — —
»Ah, samó takó ne! . . . Da bi mi očitala karkoli, — da bi izrekla eno samo trdo besedo . . . A kakor da je okamenela v ljubeznivem smehljaju . . .«

Na njegovem obrazu je ležal utrujen in prepaden izraz; lica so mu usehnila in rdeče, zatekle trepalnice so padale težko na oči.

Zjutraj je stal z njo na pragu in zdela se mu je tuja in neznana, da si ji ni upal stopiti bližje.

»Povej mi, kaj sem ti storil, Julija, da me ne ljubiš več?«

»»Ali si ti smešen! Kaj hočeš, da govorim?««

»Pridi v sobo.«

»»Čemú? Prav takó lahko stojiva tu na pragu.««

»Ti si se igrala z menoj . . .«

Pogledala ga je z ironičnim sočutjem in ustna so se zožila v pritajenem nasmehu.

»Kakó se mi smiliš, ti ubožček!«

Zadnje dni je čutil, kakó se je oddaljevala od njega trenotek za trenotkom, in on je stezal roké za njo v hrepenenju in zdvajanju.

»Kam hitiš? Zakaj zakrivaš pred mano svoj obraz in svojo dušo?«

Na vse njeno vedenje je leglo nekaj posebnega, — kakor dolgočasni, razočarani izraz človeka, ki je ugledal pred sabo na cesti nekoga v znani suknji in jovialno širokokrajnem klobuku: — po treh, štirih ulicah hití za njim, pozdravi ga z vzradoščenim glasom in iztegne desnico . . . a glej, tu buljijo vanj krmežljave, neznane oči nad smešno zavitim nosom . . . »Oprostite, — zmotil sem se bil!«

Zdelo se mu je, da je našla na njem nekaj neizmerno smešnega in otročjega. Zapazil je bil tenko zarezo ob njenih ustnih in čul je roganje iz vsake njene besede . . .

»Oh, ti dete . . .!«

Z Vranom nista govorila o nji nikdar več. Le nekoč je opomnil poslednji, kakor bi nadaljeval davno zapričet razgovor:

»Jaz ne pustim, da bi prihajala v mojo sobo . . . Ti pa stori, kakor ti je drago . . .«

Danijela se je polastila omotica. Razmišljal ni o ničemer več. Dušil ga je zrak, ki ga je dihal v njeni bližini, in kadar je čutil na sebi pogled njenih mirnih, steklenih oči, sklonila se mu je glava in roké so visele navzdol, kakor mrtve. Podoben je bil človeku, ki hodi z razprostrtimi rokami in zatisnjenimi očmi za nečem neznanim: — vleče ga za sabo z nerazumljivo, zoprno silo, in mehanično blodi v krogu, brez misli in brez svoje volje . . .

Nebó je viselo nizko na mokrih strehah; od pritlikavega obcestnega drevja so padale debele, mrzle kaplje in rosno listje se je zdaj pa zdaj vznemirjeno streslo. Tla so bila blatna in razmočena; stopinje so se vtiskale vanje razločno in globoko, kakor v mehko ilovico.

Danijel je stopal naglo čez dvorišče, roké v suknji in ovratnik visoko privihan. V veži pa je obstal in mraz ga je spreletel po udih.

»Kam si se napravila?«

Ob zidu je slonela Julija, zavita v temen plašč; kakor črna luža se je raztezala njena senca preko koridorja. Od

stropa je visela zamazana svetilka in par zaspanih, rdečih žarkov je dremalo na stenah.

»Daleč, daleč, dragi moj Danijel!«

Njen glas je bil nenavadno globok in poln. In njene oči so gorele v čudovitem svitu, kakor bi se po teh velikih, steklenih kroglah razlivalo vroče zlató . . .

Pred vrati je zadrdrala kočija in suh častnik v dolgi, tesno zapeti suknji je stopil v vežo. Danijel je videl samó neokreten, rdeč nos in dvoje košatih brk.

»Torej pojdiva! . . .«

Kočija se je odpeljala in Danijel je gledal za njo, dokler se ni potopila v meglo . . .

»O ti zavržena! O ti prokleta!«

Zdelo se mu je, da se je odluščila trda skorja od njegovega telesa, samó v prsih mu je bilo težko in zoprno, kakor da je doživel pred davnim časom nekaj neizmer- no ostudnega . . . Prižgal si je cigareto in odšel na ulico.

Signor Antonio

Prišel je v Borovje in si postavil ob glavni cesti krasno hišo z balkonom in verando. Lipe je nasadil pred njo in čudovit vrt okoli. In vsak dan so prihajale imenitne kočije in signor Antonio je vzprejemal svoje goste, — elegantno gospôdo s tujimi obrazi in belimi rokami.

Imel je signor Antonio dve lepi hčeri, — podolgastih, bledih lic, velikih ponosnih oči in valovitih las temno kostanjeve barve. Oblečeni sta bili v črno in hodili sta s tistim plemenitaškim korakom, kakor ga more imeti samo Italijanka. Ali te oči, te velike, ponosne oči so gledale mrtvo in dolgočasno, kakor da se spominjajo samó še nejasno nečesa lepega, razkošnega, kar je minilo že pred davnim, davnim časom.

Antonio je bil človek velike, vitke postave; črte njegovega obraza so bile ostre in energične, ustna tenka, gladko obrita brada, nenavadno trda in dolga; v očéh je ležalo nekaj prezirljivega in visokega, a obenem mehkega in prostodušnega; ravno plošnato čelo brez gub je prehajalo v svetlo plešo, na temenu in za senci pa so se vili kodrasti, že nekoliko osiveli lasjé.

Po Borovju so govorili o silnem bogastvu Antonijevem, o njegovi trgovini, razširjeni po vsem svetu.

In vse Borovje je prišlo v veliko zadrego, kakor da se je dogodila povsem navadna, a vendar sitna, naravnost nespodobna stvar, katero človek ne vé, s kakšnim očesom bi jo pogledal . . . Treba je z ljudmi občevati, — kaj mislite?

Pride človek, ki povzdigne lahko že s samo svojo prisotnostjo ves okraj do izvanrednega ugleda, treba se mu je približati, treba ga je negovati in navezati nase, kolikor je mogoče. — A signor Antonio, — njegova dolžnost bi bila, da se odkrije in pozdravi, kadar stopi v tujo sobo, da se nasmehlja svojim sosedom in živi ž njimi, kakor je to navada. Toda na vso nesrečo se on te svoje dolžnosti ni zavedal. Nikogar se ni ogibal, — a kadar je prišel slučajno v družbo, leglo je v zrak nekaj ledenega in konvencionalnega. Vsakomur se je zdelo, da mu je neznan sila sklonila vrat in položila na obraz ponižno, molčečo, vljudno se smehljajočo krinko; Antonio je sedel za trenotek med njimi, lahko in elegantno, s svojim mirnim, aristokratičnim obrazom; a ko se je poslovil s sočutnim smehljajem na ustnih, spogledala se je vsa družba in molčala . . . Takó se je zgodilo na plesu, ki ga je bila priredila borovška čitalnica. Sedeli sta v dvorani obe hčeri gospoda Antonija. Pristav je plesal z Almo, ali njegovo teló je postalo hipoma nerodno in okorno, prišla

mu ni na misel niti najmanjša beseda, njegova lica so se podaljšala in oči so gledale začudeno in v zadregi; ko je stopil v drugo sobo in naročil čašo piva, brisal si je potni obraz in stresal z glavo.

»Vrag vedi, — ti ljudje ne spadajo tu sem.«

Par stolov je zaropotalo in ozrli so se vanj od vseh strani; čutili so, da je izgovoril besedo, ki je ležala vsem že davno na jeziku. Dame so šepetale na tihem in si hladile s pahljačami vroče obraze; dacarka pa je izgovorila glasno, da jo je slišalo pol dvorane:

»Nespodobno . . . nesramno . . .«

Kaj da se je zgodilo takó nespodobnega in nesramnega, bi ne vedel nihče natanko povedati, a kljub temu so se strinjali z ogorčeno damo, in notarka, ki je sedela deset korakov od nje, ji je celó pokimala z glavo . . .

Ne dolgo, — in krasna hiša Antonijeva je stala ob cesti pozabljena, kakor ograjena z zidom. V veliki črni kočiji sta se prikazali časih Alma in Vera, z bledimi lici, sanjaviimi očmi in v tesno zapetih, temnih toaletah, — dve začarani kraljicini iz starodavnih pravljic. Signor Antonio je vzprejemal svoje goste iz daljnih krajev in njegov obraz je bil plemenitaški, tuj in hladen, kakor nekdanj . . . In na vrtu je cvetel gozd rdečih rož in opojno duhtečih lilij in lipe so šumele.

Prišli so nenadoma in kdo vé odkod gostobradati ljudjé z ostrimi nosovi in lokavimi očmí; signor Antonio jih je vzprejemal ter se zapiral ž njimi v svojo pisarno. Po Borovju pa je šuštelo skrivnostno, kakor šušti jesenski veter po gozdu. Od samega silnega začudenja so si izmišljali na vseh koncih in krajih čudovite bajke . . . kako je zapravljal svoje bogastvo, kakor kak knez, kakó je zidal prekrasne palače po mestih in vile ob morju, kakšne imenitne gostbe je napravljaj svojim prijateljem, kakó je posul toalete svojih hčerá z biseri in demanti . . . In čez noč je prišel strašen polom, — kakor da so se utopile vse njegove ladje, da so mu pogorele do tal vse palače, da so zvodenele v istem trenutku vse njegove ženialne špekulacije; . . . in zlató se je spremenilo v prah . . . Kam si prišel, signor Antonio? — Signor Antonio, — kje imaš svoje prijatelje? A na njegovem obrazu se ni spremenila niti najmanjša črta; ostal je celó prezirljivi smehljaj na ustnih . . . Borovje tega ni moglo razumeti. Ustna njegova bi se bila morala stisniti še bolj, lica splahneti, oči bi morale gledati motno in megleno izza zardelih trepalnic . . .

»Ah, signor Antonio . . . da se je moralo to zgoditi . . .«

Notar je bil začutil v svojem srcu hipoma neko posebno sočutje in njegov glas je bil mehak in zategnjen. Hotel je stisniti roko »ubogemu signorju«, a Antonio je pri-

vzdignil obrvi in njegove oči so pogledale tako tuje, hladno in začudeno, da se je notar nerodno priklonil in jecljal par nerazumljivih besed.

»Oprostite . . . hotel sem samó . . .«

O jasnem večeru, — luna je sijala prav sredi nebá in veter je pihal od juga, — odpeljala se je v hitrem diru kočija izpred hiše Antonijeve. In v kočiji je sedel signor sam in njegovi dve lepi hčeri; njune oči, te velike ponosne oči, — so gledale mrtvo in dolgočasno, kakor da se spominjajo samo še nejasno nečesa lepega, razkošnega, kar je minilo že pred davnim, davnim časom . . .

Na vrtu je trepetala demantna mesečina in bujno razcvele, polovenele rože so se priklanjale in razpadale; nekje daleč se je oglasil slavec in v tistem hipu so zašumele mlade lipe ob cesti, kot da se jih je dotaknila brezobzirna hladna roka.

Pri oknu je slonel žid Abraham Lewy in gledal za kočijo . . .

Trotoár je bil opaljen od vročega južnega sonca in celó pred kavarno, v senci platnene strehe je bilo neznosno soparno in zaduhlo. Dolgi, suhi natakár je stal ob vratih in gledal brezobzirno predse z motnimi, vodenimi očmi; za mizami je sedelo par gostov s potnimi obrazi in mokrimi, sprijetimi lasmi. Zoprni duh je prihajal od morja, ki je ležalo v pristanišču leno in črno, kakor temno olje.

Ljudje so prihajali mimo v lahkih, razgaljenih oblekah, z rjavimi lici in polodprtimi ustmi.

Moj znanec Krišpin je držal v roki »Novo prešo« in se mučil z uvodnim člankom . . . Ponavljal je zase polglasno: — »Gleichberechtigung . . . Gleichberechtigung . . . Freche Angriffe auf die Verfassung . . .« a videlo se mu je, da ni razumel ničesar. Črke so plesale pred njegovimi očmi in trepalnice so mu lezle skupaj . . .

»Krišpin . . . vzdrami se, Krišpin, — in poglej za trenotek na cesto!«

Z akti pod pazduho, v obnošeni obleki in zamazani kravati je prihajal mimo signor Antonio. Res je bil njegov obraz upal in res so bile oči udrte, a vse črte so ostale iste; izgubile niso hladnega, plemenitaškega izraza in tenke ustnice so se vile ponosno in prezirljivo, kakor nekdanj . . . To je bil signor Antonio in nihče drugi, — signor Antonio, ki siplje demante krog sebe in zida palače. Sposodi si moderen frak, signor Antonio, in kakor nekdanj se ti bodo klanjale častitljive pleše in oči se bodo povešale pod tvojimi milostnimi pogledi!

Krišpin je gledal za njim in vzdihnil . . .

»Ali si bil tiste čase v Borovju? . . . Zdaj piše, — zdi se mi, da je pri nekem advokatu . . . za Boga, rad bi ga videl v pisarni; to teló ni ustvarjeno, da bi se kedaj skloni-

lo . . . Glej ga, kakó hodi . . . Boga mi, to je knez . . . rojen knez . . .!»

»In njegovi hčeri?«

»»Njegovi hčeri? . . . Sprehajata se po korzu v črnih toaletah in molčita . . . Ti ljudjé tudi tu sem ne spadajo; zdi se mi, da ne spadajo sploh nikamor . . .««

Naslonil se je na mizo in zadremal; natakár pa se je ozrl nanj s hrepenečimi, žalostnimi pogledi.

Iz samotne družine

Časih zaidem skoro nevedé v skrite, pozabljene gostilne, za katere se navadno živa duša ne zme- ni . . . Pravil sem zadnjič nekomu o nizki, temni sobi z očrnelimi stenami, o dolgem krčmarju s častitljivo brado, topimi, zaspanimi očmi in poludušenim, zamolklim glasom, o nedoločnih sencah, ki so plavale po stropu tiho in leno, kakor duhovi poslednjih gostov; — on pa me je začudeno pogledal . . . »Kakó vruga! . . . Jaz še v svojem življenju nisem videl take gostilne . . .«

Na klopi v kotu je sedel človek z dolgimi, kuštravimi lasmi; z levo roko si je podpiral glavo, desnica pa je ležala leno na mizi.

»A to si ti, Anastazij!«

Vzdignil se je nerodno in mi stisnil roko . . . Njegove velike, rjave oči so gledale motno, nezadovoljno in samosvoje, kakor prej; kosti na obrazu so mu izstopile še bolj in lica so nekoliko splahnela; nosil je redko, pre- zgodnjo brado svetle, zoprno rumene barve; obrvi so se mu zraščale nad nosom; na srednje visokem čelu pa se je kazala dolga prečna guba. Oblečen je bil precej slabo; suknja se mu je na hrbtu svetila in hlače so mu bile pre-

kratke; pod vratom in za pestjo se je videla že umazana, obnošena srajca, kravata pa je bila zmečkana in odrgnjena.

Sedel sem k njemu. Sprva se je zdelo, da sva bila oba nekako v zadregi. Krčmar je prihajal in odhajal, pila sva pozno v noč in vino naju je razgrela. Anastaziju je stopala kri v lica, debela ustna so mu trepetala in v njegovih očeh je sijala posebna, čudovita svetloba, govoriti je začel hitro in glasno; razkrival je v zmedenih, pretrganih stavkih vse svoje bolne, sanjarske, neizvedljive misli, s katerimi se je opajal in tolažil v onemoglem srdu nad svojo nesrečo in žalostno usodo; iz vsake besede se je čul globok, bolesten gnev do onih povprečnih, vsakdanjih, nevednih ljudi, ki so ga srečevali v elegantnih oblekah in z zabito srečnimi obrazi, kadar je taval po ulicah sestradan in izgubljen, s povešeno glavo in stisnjenimi ustmi.

»— — Vse sem vrgel raz sebe, — vse te malenkostne obzire, vsa dobrohotna opravičevanja, ki so me časih kljub vsemu še motila . . . Časih v kakem sončnem trenutku . . . Nazadnje je res, — že sama moja eksistenca je satire dovolj, — ali vse, kar se je nabralo v meni v tem dolgem času, — to mora na dan . . . Čutil sem zadosti težko njihovo neusmiljeno roko in treba je, da tudi oni čutijo mojo . . . in moja roka, prijatelj, je zdaj prav tako neusmiljena . . .

Ti si čital svoje dni veliko ruskih romanov in norveških . . . Glej, tam imam svoje najljubše sorodnike . . . v teh romanih . . . Bledi ljudje z velikim duhom in gorlim srcem, onemogli in izsesani od srda . . . padajo uničeni v grob in protestirajo . . . To je strašen protest, ki se glasi v zraku že od davnih, davnih časov . . . nesreča je samó, da se živa duša ne zmeni zanj . . . Zdi se ljudém, da ta bitja nimajo na našem svetu nikakega opravka . . . da so samó interesantni pojavi, ki vstajajo in padajo nejasni in komaj opaženi, podobni sencam v jesenskem večeru . . . Zanje ni rubrike pri nas, zato so nadležni in svet se jih otresa ter jih odriva v stran . . . Posebna družina . . . kadar kdo izmed njih onemore in pogine, ostavi za sabo dokument, da je eksistiral . . . to se pravi, če ima časa dovolj; večina niti do tega ne pride . . . Tako so se rodila tista dela, ki jih čita človek o polnoči z vzburkano krvjo in krčočim se srcem . . . to je duh, ki je podlegel brezobzirni materiji . . . To, prijatelj, so protesti naše družine . . .

Jaz sem pričel pisati tragedijo in upam, da jo bo deset ljudi čitalo . . .«

Ni me pogledal ves čas naravnost v obraz, ustna so mu kipela in na licih se je prikazalo dvoje širokih rdečih peg . . . Ali hipoma je utihnil, pogladil se je z roko po laséh in na obraz mu je leglo nekaj trudnega in mirnega . . .

»Ne misli, da sem sposoben še za kakršno delo . . . Vse to . . . to so samo sanje in onemogla zavist . . . Zdaj iščem kakega mesta, da ne ostanem na ulici! . . . Drugega zdaj zame ni več . . . in tudi ne potrebujem ničesar . . . Pojdiva na cesto . . . jaz nisem navajen vina in zdi se mi, da sem pil preveč . . .«

Težko mi je bilo pri srcu in rad bi mu ugovarjal, toda domislil se nisem nikake pripravne besede. Zunaj je sijala luna; Anastazij je stopal poleg mene z neenakomernimi koraki, klobuk pa si je bil potisnil globoko na oči.

Jadac

Kostanji so šumeli nad nami in skozi temno vejevje se je videlo tu pa tam zamolklo sinje, visoko nebó, posejano z redkimi zvezdami. Polastilo se nas je nena doma nekaj nejasnega, — podobnega tihemu, romantičnemu čustvu, kakor ga začuti človek, kadar popije pozno na večer dve čaši čaja in se zagleda s široko odprtimi očmi v mračno daljavo.

Gospa Koprivnikova je vzdihnila in se naslonila nazaj na stol, da se je zasvetil izza sence njen drobni, beli obrazek, kakor izsekan iz mramorja. Marko pa si je pogladil svoje silne, navzdol viseče brke ter govoril dalje s precej enostavnim, malo hripavim glasom.

»Krasna je bila ta ženska, — prekrasna! Škoda samó, da ni imela črnih oči . . . a vrag vedi, — odkar sem videl ta dva čudovita siva bisera, lesketajoča se v rosni luči, — nimam nobene simpatije več do temnih diamantov. Lase je imela temnorjave z lahnim zlatim bleskom, in padali so ji globoko na čelo, skoro do obrvi, zapognjenih v dvoje mojstrskih volutah. Kar se tiče obraza, — molčimo! Ta zamolklo bela lica, ta prozorni, drhteči rimski nosek, ta pohotno se smehljajoča, polna ustnica

. . . ah, zdi se mi, da so ustvarjene te lepote samo zato, da jih vidi človek samó enkrat v življenju in sanja o njih, kadar se vrača v jasnem večeru iz kavarne.

Imé ji je bilo Lejla.

In Lejla je imela možá, kakršni so tam na našem romantičnem slovanskem jugu vsi možje lepih žen: rjav in suh, z velikim, zakrivljenim nosom, mežikujočimi, rdeče obrobljenimi očmi in širokimi, lopatastimi rokami . . . Kaj hočemo? In Pera Josimović je bil celó zaljubljen v svojo ženo, kar na našem romantičnem slovanskem jugu ni navada.

Ob prašni glavni cesti je stala hiša Pere Josimovića. Stoji še dandanes. Poslopje je veliko in bleščeče belo, na cesto pa gleda samo troje majhnih oken, vdolbenih visoko gori in zagrnjenih s temnimi gardinami. A časih o mraku se prikaže pri srednjem oknu svetla, bela roka, zaleskeče se zlata zapestnica in gardine se razgrnejo. Tam doli na cesti se gnetejo cigani v razdrapanih, pisanih oblekah, sključeni židje v dolgih kaftanih, kmetje v svetlih pruslukih in čakširih, mohamedani v rdečih fesih in naša moderna mestna elita v nerodni črni toaleti, ukrojeni po lanski modi. Nosljavi, zategnjeni glasovi . . . hrupen smeh . . . glasovi harmonike . . . pijana pesem iz najbližje kafane . . . jedrnate jugoslovanske kletve . . .

A tam gori ob oknu sloni lepa Lejla, gleda z polzatisnjenimi očmi na cesto in sanja. Zakaj Lejla je zaljubljenka . . .

Ali v kakega Obilića s plamenečimi očmi v zagorelem obrazu in z junaškim srcem v ponosno obokanih prsiah? — ali v kakega Rinaldinija s tragičnim pogledom pod gostimi obrvmi in krvavim jataganom ob pasu? — v južnega pevca s sentimentalnimi kodri nad belim čelom in drhtečo tamburico v rokah? . . .

Njena duša si je zaželela Rade Milovanovića; in Rado Milovanović je komí v trgovini žida Nahmijasa, ki prodaja ob Kamenem šoru preproge iz Smirne, dragoceno srbsko platno in turške vezenine, izdelane od nežnih svetlih prstkov v tihih haremih . . .

Lep fant je Rado Milovanović; krepka, velika postava, zdrav obraz, nedolžne, plave oči in svetli lasjé; nedoločen, prostodušen smehljaj plava krog njegovih polodprtih ust in njegove brke so mehke in redke . . .

Lep fant je Rado Milovanović in nenavaden tepec.

Sprehaja se večer za večerom pod oknom Lejlinem, a ne ozré se gor. Ne ozré se gor in Lejla se vrača v temno sobo, napolnjeno s težkimi parfumi, zakriva si obraz z rokami in njeno čudovito teló trepeče na divanu od ljubezni in poželenja.

Kostanji so šumeli nad nami in zvezde so svetile še jasneje, bele in drhteče, kakor kaplje raztopljenega srebra.

In Lejli je legla na srce bolna melanholija. Poklicala je k sebi ciganko Džulizaro in Džulizara je razložila po mizi umazane karte, stisnila ustna ter se zamislila . . .

»Ne žalite se, gospa velemožna, nad svojo nerodovitnostjo —!« Lejla ji je podarila deset dinarjev ter jo vrgla na cesto.

»Oh, kje mi je, ubožici, dragoceni biser, da ga popijem v svojo tolažbo, stopljenega v vodi iz Jeruzalema? Kje je talisman, da ga položim pod svoje vzglavje in se vzdramim z lahkim srcem in jasno dušo? . . . Kje je čarovna pijača, da jo ponudim tebi, ti moj dragi, in napojim tvoje misli s sladkim hrepenenjem?«

Kakor se vidi, na svojega moža ni mislila; tudi ji niti najmanj ni palo v glavo, da bi bilo na vsi stvari kaj pregrešnega. Nasprotno! Kadar je sanjala na divanu, zdelo se ji je, da se oglašajo nad njo poltihi glasovi nevidnih violin, in da se odpira pod njenimi očmi sedmi raj nevernega proroka . . . Njena duša se je dvigala, mehki udje so se tresli v nebeškem čutu in ustna so kipela v nezavestnem smehljaju . . .

A Rado Milovanović je bil tepec.

Oh, preplakala bom ubožica te lepe, mlade dni. Ne bodo se dotaknila njegova ustna mojega obraza, roke njegove ne bodo objele mojega telesa . . . Za tihe zido-

ve bom zaklenila svojo žalost, dokler ne uvenejo moja lica in upadejo moje oči. Samo rdeče rože v vazi bodo čule moje vzdihe in blazinice pod mojo glavo bodo čule moje solzé . . . Kajti njegova ustna se ne bodo dotaknila mojega obraza in njegove roké ne bodo objele mojega telesa . . .

Ker je imela zamolklo bela lica, polne, temno rjave lase, počesane à la vierge, in velike oči, zató je naravno, da je bilo vse njeno mišljenje zeló romantično nadahnjeno. Sanjala je o belem gradu, skritem med visokimi platanami, obleči je hotela dolgo belo haljo s širokimi rokavi in prepasano z zlatim pasom . . . In ona plaka sama in zapuščena pod šepetajočim drevjem in pozabljena mandolina leži v utrujenih rokah; . . . ta slika je visela v njeni krasni sobi in slikal jo je angleški preraphaelit v enostavnih potezah . . .

In resnično, — prav tiste dni so prodajali vilo Bukičevo, — imenitno vilo, kakršne ni več na svetu. Postavil jo je bil Bukič sam po svojem fantastičnem načrtu; čital je do polnoči v arabskih pravljicah, po polnoči pa je vzel papir in svinčnik ter narisal svoj grad. In spravil je Šeherezado v sramoto.

Ali niste stali še nikdar na začaranem kraju, kjer ste si zaželeli smrti, — z mehkim razkošnim hrepenenjem, s sladko utrujenostjo? . . . Iz temnega, šepetajočega drevja so se dvigali beli zidovi, kakor lotosov cvet iz

valóv svete Gange. Šumelo je drevje in trepetalo, opojen vonj je plaval nad tihim jezerom, in veje so se priklanjale in potapljale, da so drhteli na listju rosni kristali. Z visoke verande so prihajali čarobni glasovi; — zdelo se je, da se je izlila vsa ta čudovita krajina v zmagoslavno pesem, — da sanjajo nadzemske akorde te vitke, fantastične črte belega gradú . . .

V visoki dvorani, prevlečeni po stenah in stropu s črno svilo, ki je padala do tal v valovitih mehkih gubah, — plesal je Sava Bukić v romantični obleki iz starih časov, z zlatom vezeni in posejani z dragimi kameni. Črnooke ciganke so igrale na harfe, — ustna so se smehljala in bujni lasjé so padali po razgaljenih ramah. Od daleč se je čulo žvenketanje čaš, pijano jecljanje. Upniki Bukićevi so pili šampanjca.

Dà, povabil je bil Sava Bukić vse svoje upnike na imenitno noč. Izpraznili so kleti do zadnje kapljice, pobili tristo čaš in troje židov. A ko je posijalo sonce izza težkih gardin, dvignil se je Sava Bukić, vpregel pred star kolesej polslepo kobilo ter se odpeljal z najlepšo ciganko, — bogve kam. Ljudjé so govorili, da so ga videli na Jurjev dan, ko je igral sredi trga na harmoniko, njegova žena pa da je plesala pred njim s polnagimi prsmi. A zdi se mi, da je to bajka.

Naposled bi ne bilo nič čudnega, zakaj Sava Bukić je delal verze.

Zgodilo pa se je tiste dni, da se je peljala Lejla, žena Pere Josimovića, mimo zapuščene vile.

»Pera, čegav je ta grad?«

»»Nikogar. Postavil ga je bil Sava Bukić, a delal je verze in zato so mu ga prodali.««

Lejli so se zalesketale oči in iztegnila je belo ročico.

»Kupi mi to vilo, oj Pera!«

»»Bog váruj! Jaz nimam denarja, Lejla!««

»Kupi mi to vilo!«

»»Podaril sem ti bil sinoči zlat pas, haljo iz bele svile in mandolino s srebrnimi strunami. Tristo dukatov!««

»Oj Pera!«

»»Ni mogoče, Lejla! . . . Morda si želi tvoje srce težke zapestnice z diamantom?««

»Imej jo sam, zapestnico, — a meni kupi vilo!«

»»Ali svetlih uhanov z biseri iz Indije?««

»Kupi mi vilo, Oj Pera!«

»»Lejla, Bog je dal človeku samó dvoje rok in z obema sem ti sul bogastva pred noge . . .««

Lejla se je dvignila v vozu in prijela svojega moža za rame.

»Pera, — lomiva jadac zánjo, — a jaz ti dam najlepšo rožo iz svojega vrta.«

Pera je povzdignil obrvi, popraskal se pod nosom ter privolil.

»Vrag védi, — lomil sem ga bil že tisočkrat, a izgubil še nikdar ne . . . Treba je, da stvar pozabi . . .«

In Lejla je lomila s svojim možem jadic za Bukičevo vilo.

»Dovolite, gospôda velecenjena, da prekinem to svojo povest s kratko opomnjo . . . Kadar ste z umetniško dovršenostjo razkosávali piščanca, naleteli ste na drobno kost doli pod goltancem, obstoječo iz dveh delov, ki sta zvezana med sabo v topem kotu. Ta sama na sebi malenkostna in brezpomembna kost je velevažen faktor v naši resnični dogodbi in imenuje se »jadic« . . .

Saša in Jaša sedita pri črni kavi. In Saša se domisli, izvleče jadic ter ga ponudi Jaši.

»Lomiva jadic!«

»Za novo suknjo!«

»Za dukat!«

»Za hišo!«

»Za ženo!«

Primeta ga vsak na drugem koncu in jadic se v sklepu prelomi . . . Ali sta ga lomila za dukat? Bodi pameten, Saša, in pazi, da ne vzameš najmanjše stvarce iz roke Jašine, predno zineš, da »znaš za jadic!« . . . Če sta ga lomila za ženo, bodi pameten Jaša in pazi, da ne vzameš kave iz hinavske roke Sašine, zakaj v tistem hipu

zakriči nad tabo z gromovitim glasom: »Jadac!« — in Jaša, tvoja žena je lepa! . . .

A Jaša je slepar . . . Govoril je z melanholičnim obrazom in sanjavim pogledom o veseli politiki kralja Milana, medtem pa je vzel kakor mehanično cigareto z mize.

»Izvoli, brate!«

In izvolil je s poklonom in prostodušnim nasmehom.

»Jadac!!«

Saša plane kvišku, zapleše po palcih, tleskne z roko po čelu in stresa s kuštravo glavo.

»Tepec! tepec! tepec!« . . .

Takó se godí tam doli na našem romantičnem slovan-skem jugu.

Beg Kendrović iz Carigrada je lomil jadac za svoj harem; tisti večer, ko je izgubil stavo, poslovil se je z mrzlim obrazom in suhimi očmi od svoje najljubše žene, šestnajstletne, belopolte Khadidje, potem pa se je obesil pod stopnicami.

— — — — —
Duša Lejlina je plavala v razkošju, katerega ni razumela niti ona sama.

»Čemu bi se žalostila? — svet leži pred mano, da ga vzamem . . . Moj obraz je bel in lep, kakor nekdam in moje teló je vredno polne sreče . . .«

Vrgla je obleko na preprogo in stopila pred ogledalo, ki je segalo od stropa do tal. Kakor sanjaje so se zibali v

lahnih valovih njeni bleščeči, mehki udje in temni lasje so padali globoko čez ledja. Nagnila je glavo nazaj, zatisnila nekoliko oči ter se nasmehljala s tihim, prikrito hrepenečim nasmehom.

»Glej, Rado, to je tvoja ljubica! . . .«

Oj tepec, Milovanović! . . . Kod te vrag nosi? . . .

»Ti nečeš k meni, Rado, a jaz pridem k tebi . . . Jaz pridem k tebi, da me vidiš in da zatrepeče tvoje srce od ljubezni . . .«

Oblekla se je v dragoceno obleko, zagrnila svoj obraz s črnim pajčolanom ter se napotila v dučan žida Nahmijasa.

Nahmijas Gavra je stal na pragu, priklonil se pred milostivo do pasa ter jo spremil z uslužnim nasmehom na debelih ustnih v visoke, polmračne prostore svoje prodajalne . . .

Kakšna bogastva, — o Bog, kakšne krasote! Potopil bi se z rokami in obrazom v te duhteče tančice, v te mehke preproge; sesajo se v trepetajoče živce te polne, čudovite barve; pijani in motni od poželenja begajo pogledi po teh bleščečih, razkošno šumečih valovih . . .

Lejla je hodila po dučanu, tipala in prevračala z nemirnimi, tresočimi rokami židove dragocenosti, a njene oči so bile zastrte z lahno meglo in smehljaj na njenem obrazu je bil negotov in skoro brezizrazen.

Rado Milovanović je stal poleg nje z zardelmi obrazom in potnimi sencami. Ozrla se je nanj z velikim, polnim pogledom in dvignila roko, da je zdrsnil široki, beli rokav globoko do mramorne rame; skinila je z vratú koljé od dukatov ter ga vrgla na perzijsko preprogo.

»Rado . . . !«

Milovanovic je obstal s sklonjeno glavo in trepetajočimi ustni; Lejla pa se je nasmehnila ter okrenila k Nahmijasu, ki je bil zakopan do vratú v svojem bogastvu.

»Jutri, Gavra, vam pošljem svoje sluge . . . «

Priklonil se je, da je izginil popolnoma v nakopičenih tančicah in Lejla je stopila na cesto . . . Hodila je do večera po svoji sobi z rokami prekrížammi na prsih in s polzatisnjenimi očmi.

Prišla je služkinja Merkada, da bi prižgala svetilko, a Lejla je zamahnila z glavo, in soba je ostala temna. Za hip ji je prišlo na misel, da bi se oblekla v belo obleko, vtaknila rožo v lase, da bi igrala na mandolino in plesala od razkošnosti; a trenotek potem je hotela leči na divan, da bi skrila obraz v blazino in zaplakala.

O poznem mraku se je naslonila na okno. Noč je prihajala duhteča in jasna; na vzhodu se je dvigal svetli polumesec . . . Pod oknom je hodil Rado.

In Rado Milovanović se je ozrl k Lejli; a ona je stopila za korak nazaj, vzela v roko svoje okroglo ogledalo ter mu je pokazala obratno stran od črne ebenovine . . .

Rado je stal pred oknom s povešenimi rokami in velikimi, napetimi očmi . . .

Odložila je ogledalo, obrnila od njega beli obraz in globoko ob oknu sta zdrsnili za hip debeli temni kiti njenih las . . .

In Milovanović je hodil po ulicah z nerodnimi koraki in težko glavo . . .

»Kaj hoče od mene lepa žena Pere Josimovića? . . . O Bog, zdi se mi, da hodijo previsoko moje misli!«

Po dolgih, ozkih stezah je došel pred stanovanje svojega varuha in svetovalca, modrega žida Zebulona. Zebulon Mandel je prodajal stare knjige v nizki, razdrapani koči, ki je stala daleč zunaj v umazanem predmestju. Rado je sèl na zaboj obrabljenih nemških brošur, stisnil glavo v dlani in molčal. Zebulon pa ga je potrkal po rami.

»He, Rado . . . pripoveduj mi!« . . .

»»Otec Zebulon, kaj naj vam pripovedujem? . . . Prišla je žena Pere Josimovića v Gavrov dučan ter mi podarila koljé od dukatov . . . In ko sem stal v poznem mraku pod njenim oknom, pokazala mi je svojega ogledala obratno stran od črne ebenovine in temni kiti svojih las . . . Povej mi, otec Zebulon, kaj naj storim?««

Mandel se je zavrtil na desni nogi, da je zaplapolal po sobi odpeti kaftan, in njegove drobne vodene oči so zažigale pod sivimi obrvmi.

»In ti Rado, jo ljubiš . . . Ne laži, kristjan!«

»»Kakó bi tajil, otec Zebulon? Meni ugaja lepa žena Pere Josimovića . . .««

»Torej stori, kar ti je naročila! Pokazala ti je črno ebe-
novino svojega ogledala: — pridi o temni noči, — pol-
noči; pokazala ti je svoji spleteni kiti: — vrže ti skozi
okno lestvo iz vrvi, da prideš varno v njeno sobo . . .«

In kakor je govoril modri Zebulon, tako se je zgodi-
lo . . . Stala je pred njim s trepetajočim telesom in vlaž-
nimi očmi; Radu so se napele žile na čelu in njegova
suha ustna so zadrhtela . . .

— — — — —
Na vrtu je postalo hladno in zdaj pa zdaj je zapihal ve-
ter skozi drevje, ki se je lahko šepetaje priklanjalo. Mar-
ko je govoril tišje, kakor da pripoveduje nekaj skrivnost-
nega in temnega. A hipoma se je vzdramil, pogladil si
brke in se ozrl naokoli.

Mislite si, — a v tistem trenutku se oglasé na stopni-
cah koraki, kakor da se je bil nekdo spotaknil. Lejla pla-
ne kvišku, prime se za glavo in stopi dvakrat, trikrat po
sobi.

»Prokleti Pera! . . .«

Vrata se stresejo.

»Lejla!«

Lejla postoji s sklonjenim telesom.

»Kaj želiš, Pera? . . .«

»»Lejla!««

Njegov glas je bil visok in ubit.

»Za Boga, Rado, — stopi v šifonér . . . skrij se med obleke . . . samo za hip . . .«

Zaklenila je za njim in vtaknila ključe v nedrije. Nató Odpre vrata in Pera stoji pred njo . . . Na okrogli mizici pod sliko zapuščene devojke v beli halji je gorelo dišeče olje z dolgim plavkastim plamenom . . . Perin obraz je bil bled, kakor vosek in obrvi so se mu tresle. A kljub temu je ležalo na teh razritih, globokih črtah nekaj smešnega in otročjega.

»Kam si ga skrila?«

»»Pera, ti praviš?««

Vprašala je takó sladko in mehko, da je Pera dvomil za hip nad svojo težko slutnjo.

»Kurtović ga je videl, da je plezal k tebi . . . Lejla!«

Nenadno ga je ovladal strašen čut, pol blazne ljubo-sumnosti, izdane ljubezni in osvetoželjnosti . . . in izlil se je z vso svojo silo v ta divji, bolesten, proseči krik.

Lejla je ostala mirna in iztegnila je obe roki.

»Tu je moja soba . . . oglej se!«

Stal je nekaj časa neodločno, potem pa je vzel luč in premetaval po sobi, ne da bi se ozrl na svojo ženo; njegova tenka ustna so bila stisnjena in oči so pale globoko pod obrvi. Odgrnil je zástor pred posteljo, a hipoma ga je izpustil ter postavil svetilko na svoje mesto. Ko se

je obrnil k svoji soprogi, je bil njegov obraz takó spremenjen in upal od besnosti, da se mu je Lejla prestrašena umaknila.

»Ti nočeš . . . ti nočeš . . . ? Govori, duša . . .«

Ona je segla v nedrije.

»Tu imaš ključe . . . on je v šifonérju . . .«

Kakšen prešeren, zmagoslaven smeh je zazvenel iz njenega grla v tistem trenutku, ko so zarožljali s ključi koščeni prsti Perini! Nagnila je glavo nazaj in pritisnila roke na prsa . . . a na vsem belem, jasnem obrazu prekrasna otroška nedolžnost . . .

»Jadac!! . . . Pera, vila Bukićeva je moja . . . o . . . o . . . o . . . !«

Pera je obstal in gledal nanjo s širokim, neumnim pogledom; nató pa je nakremžil obraz v troje dolgih gub in zalučil ključe po tleh.

»Bog te ubij!«

In zaloputnil je vrata za sabo . . .

Ko se je vrnil v kavarno, planil je nad Kurtovića ter ga dvignil za lase izza mize. Natarakar je stal ob steni, strelsal z glavo in jecljal v topem začudenju:

»Kakó izvolite . . . gospod Josimović . . .«

In Lejla se je sprehajala po tihih, sanjajočih alejah vile Bukićeve. Platane so šumele in kakor iz dragocenih vaz so plavali opojni duhovi iz kelihov tisočerih rož . . .

Nekdaj, v tistih lepih časih Mathissona in Höltyja, pripovedovale so rože čudovite pravljice in listje je šepetal o zaljubljenih skrivnostih . . . O Hölty, duša sentimentalna, kaj bi ti dejal, da bi slišal ono platano, ki stoji na najtišjem kraju Lejlinega vrta?! . . . tvoj obraz bi zaradel in od hrepenenja bi padale solze iz tvojih oči . . .«

Marko je umolknil. Gospa Koprivnikova je vzdihnila in njen obrazek se je zdel še bledejši in pozornejši kakor prej.

Ti sam si kriv

Advokata dr. Krajnika soproga je bila izvanredna ženska. Časih srečate na cesti damo, o katere poštenosti bi lahko dvomili, ali kljub temu dobite v istem trenutku rešpekt pred njó, — iz nerazumljivega vzroka, ki ne leži morda v kakšni zunanji posebnosti. »Jaz nisem veliko vredna; ali vi drugi ste še slabši od mene, še mnogo slabši!« — In čutite se nizkega pred polzakrito, ponosno ironijo njenega obraza.

Očitati ji niso vedeli ničesar jasnega; a prepričan je bil vsakdo, da ležé v nji vsi pogoji pregrehe, četudi v resnici morda še ni grešila. Kdor je govoril o nji, prišel je v zadrego, kam bi jo dejal; na tihem pa je imel svojo sodbo utrjeno, ne da bi se jo upal izreči: — kakor bi stal pred človekom, kateremu se pozná blaznost na očéh, ki pa se vede, kakor drugi ljudjé in govori trezno in pametno . . .

Zagnila je okna; en sam žarek je prihajal iz ozke razpoke preko gardín in počival na preprogi, ravno na kroni krvavordeče rože. Od pohištva so padale široke sence po tleh in po tapetah, — tuje postave v velikih črnih plaščih.

Doktorica je sedela na nizkem stolu ob kaminu, roké na kolenih in glavo na zid naslonjeno. Obrvi so se zraščale nad velikimi, sivimi očmi, trdimi in svetlimi, kakor rosno jeklo. Na leno vzbočenih ustnih, na mirnih rokah, na vsem počivajočem telesu je ležala utrujenost.

Zapovedala je bila hišni, da naj ne pusti nikogar v sobo. In hodila je ves dan od stene do stene, kakor v železni kletki. Sedla je za trenotek, zmučena in oslabela, a kakor da jo je kdo pozval, dvignila se je v istem hipu in hodila po sobi s povešenimi rokami in sklonjeno glavo.

Čutila se je polito po vseh udih s smradljivo vodó; zoprna gniloba se je razlivala počasi po mozgu in krvi. Spominjala se je natanko, kakó je vleklo polagoma navzdol, nezavedno in neopazljivo, — od prvega nedolžnega pogleda in pošaljivega nasmeha, pa do tiste čudovite ure, polne strasti in pijanosti. In ves dolgi čas se ni hotela ozreti, kakor bi se bala, da vstaja za njó pod vsakim korakom nekaj neznanega in groznega. Opojna vročina ji je dihala v lica in oči so se zastrle s toplo mokroto; — a malo pozneje je vztrepetala v mrazu, trepalnice so se široko odprle in noga je obstala.

Kadar je nanesel v prejšnjih časih razgovor na zakonsko nezvestobo, ni se čutila gospá Krajnikova niti najmanj ogorčene ali celó poklicane, da bi kóga preklinjala, kakor so delale druge častivredne dame. Nikdar ni veliko premišljevala o podobnih dogodkih; zdeli so se ji

vsakdanji in brezpomembni, — osorne »besede in zoprni domači prepiri«, — drugega nič. Da bi bilo na vsem kaj strašnega in temnega, tega si ni mogla predstavljati. In da bi ji takrat kdo pokazal mlado ženo, zleknjeno na zofi v sramoti in strahú, s šklepetajočimi zobmi in upalim obrazom, — nasmejala bi se in skomizgnila z rameni . . .

»Končati se mora . . . Kakó se bo to zgodilo?«

Zdelo se ji je, da nosi na ramah mrtvo truplo, ki se je drži z ledenimi rokami krčevito krog vratú. Kamor je stopila, zgrnila se je noč pred njó; česar se je dotaknila, postalo je pod njenimi prsti ostudno in brezčastno . . .

Otresti je hotela mrliča raz sebe, oprati svoje teló, ki ga je bila sama oblatila. Čakala je dan za dném, kedaj stopi njen mož pred njó, — z bleščečimi očmi in stisnjenimi ustni, da ji vrže pod noge onečaščeno ljubezen. A to se ni hotelo zgoditi. Na njeno začudenje so govorili z njó vsi mirno in vsakdanje, kakor prej, mož ji je stiskal roko in jo poljubljal na ustna, kot da je ostalo vse pri starem. Kadar je čutila na svojem obrazu njegov ljubeznipolni pogled, zdelo se ji je, da greši brezsrdneje, kot oni prvi trenotek . . .

Doktor Krajnik je stopil v sobo z nerodnimi, negotovimi koraki. Obstal je pri okrogli mizici ob oknu, ne da bi se ozrl na svojo ženo. Dotaknil se je s prsti porcela-

naste vaze, a roka se mu je tresla in rože so se razsule po tleh.

»Kaj si mi storila?«

Njegov vsakdanji obraz z redkimi rumenimi brki in v sive gube nabrano kožo je kazal neodločno, plitvo žalost; podoben je bil objokanemu otroku, ki je izgubil medeno punco.

»Jaz sem te ljubil iz vsega srca, izpolnil sem ti najmanjšo željo, nosil sem te na rokah, — a kakó si me ti plačala za vse to! . . . Ne smem si niti misliti! . . .«

Govoril je tiho in hripavo in izogibal se njenih pogledov. Svojim resničnim mislim ni mogel najti nikakih besed, zato je iskal obrabljenih fraz in običajnih izrazov, kakor so se mu zdeli v navadi ob podobnih slučajih. Svojega položaja si ni bil v stanu jasno predstavljati; prišlo je nadenj takó hitro in čudovito, da so zastali vsi čuti v njem, kakor bi za trenotek prenehal živeti. Kolikor je slišal dotlej o enakih dogodkih, vsi se niso dali niti v najmanjši potezi primerjati z njegovim, četudi se niso razlikovali v zunanostih. A kar se mu je zdelo najbolj nenaravno in izvanredno — čutil se ni nesrečnega in obupanega; obšlo ga je samó nekaj neprijetnega in zoprnega, kakor da se je napolnil zrak okrog njega s težkimi, zaduhlimi parfumi.

»Povej mi, kaj more biti iz tega? Kaj si mislila, ko si vrgla raz sebe svojo in mojo čast? . . . Če bi hotel delati,

kakor delajo drugi, ne pogledal bi te več in dal bi ti popolno svobodo, da počneš, kar hočeš, — ali pa bi te pretepel do krvi . . . Toda kakor vidiš, ne pride mi kaj takega na misel . . . Edino kar zahtevam od tebe, je to, da mi razložiš natančno in po resnici, kedaj in iz kakega vzroka si se spozabila takó daleč . . .«

Ona je pričakovala strastnega izbruha, polnega besnosti in sovraštva in izdane ljubezni; pričakovala je, da jo zadene morda en sam hladen pogled poln mrzlega zaničevanja; in na kolenih bi bila prosila odpuščanja in jokala in sklepala rokó. A prišlo ni ničesar podobnega. Govoril je z njo, kakor s svojim solicatorjem, trezno in pravilno, kot se spodobi govoriti v dobro vzgojeni družbi.

Sama sebi se je zdela otročja in sramovala se je svojega obupa. Spominjala se je sredi njegovih besed, da so ji očitale nekdej součenke sentimentalnost in romantičnega duhá.

Dvignila se je hitro in zamahnila z rokó.

»Ne ljubi se mi! . . . Sploh pa pusti te komedije, — in če hočeš zvedeti kakšno posebno novost, obrni se na koga drugega; jaz ti nisem na razpolago . . .«

Zazdela se mu je, da raste pred njim visoko . . . visoko, ponosna in nedolžna . . . Obrnila se je od njega in odšla iz sobe s hladnim obrazom, kot da se ni pripetilo ničesar važnega, nad čimer bi se bilo treba vznemirjati.

Krajnik je bil eksemplar tistih ljudi, katerih notranje življenje se navadno ne sklada z zunanjimi dejanji. Roké se gibljejo mehanično in jezik govori brezpomembnosti, a ob istem času doživlja srce tragedije.

Od onega večera se ni spremenil v svojem vedenju, teló pa se mu je upogibalo in obraz je lezel v gube. Na tihem je vedel, da je njegovo strašno stanje nepotrebno, da ga lahko razbije v enem samem trenutku. Toda čutil je, kakor da je njegova duša nekje daleč in nima nikakršnega vpliva na brezposelno truplo. Molčé in vdano je gledal uporno frivolnost svoje žene, ki ga je postavila malomarno v stran, kakor bi položila pahljačo iz roke . . .

Ni se več strašila ne sramovala svojega življenja. Po zadnjih besedah soprogovih se ji je zazdelo vse nenavadno nizko in malenkostno. Čemú je treba misliti in čemú se razburjati? Kakor se vidi, so vsi koraki také majhni, neznatni in brez vsakih posebnih posledic, da je napósled pač vseeno, če jih stopa kdo naravnost ali v stran . . .

Samó časih je hušknilo mimo njenih oči, kakor velika temna senca, in misli so zastale in srce se je stisnilo . . .

Doktor Slavec, — eleganten človek z lepimi črnimi brki — je srečal na stopnicah njenega soproga, pozdra-

vil ga toplo in vljudno in izginil na cesto. Krajnik se je ozrl za njim, pogladil se po čelu in stopil v sobo svoje žene. Prsti na rokah so se mu krčili in oči so mežikale. Izza stisnjenih zob je prihajal nenavadno tenak in pol udušen glas.

»Zakaj mi delaš to? Odgovori . . . odgovori! Kje je tvoje srce? . . .«

Slonela je ob oknu, a o njegovem prihodu se je obrnila v sobo, da je zakrila senca njen obraz.

»In takó pozno prihajaš?«

Ustna so se hotela nasmehniti, toda v istem hipu so se zategnila v bolesti in sovraštvu.

»Tu me imaš, — ubij me! Strgaj mi obleko s telesa in izženi me iz hiše, — da te ljubim! — Ti sam si kriv! Ti sam si kriv! Kod si hodil takrat, ko sem te klicala, da se maščuješ? Vsako uro sem te pričakovala in ti nisi hotel priti! Kdo je brez srca, brez usmiljenja? Ti nočeš, da se konča to proketo življenje! Kakor pes si se plazil pred mano, — zató môlči, ne očitaj mi! Ti sam si kriv!«

Njeno teló se je treslo in oči so se široko odprle. On je stal ob mizi; jezik mu je bil težak in okoren, — hotel je spregovoriti, a sline so mu prišle na ustna . . . Obrnila se je k oknu in drsala s prsti po šipah.

»Torej naj ostane . . . Kakó se ti zdi?«

Krajnik je molčal. Na udih mu je ležalo težko in trdo, kakor bi ga bili zagrebli do vratú v mrzlo zemljo. Ob is-

tem času mu je prišel na misel zabuhli, penasti obraz nekega neznanega človeka, ki so ga bili pred par dnevi pol gnilega privlekli iz vode.

Človek

Ali te vznemirja to učeno govorjenje, dragi moj? Ali se ne počutiš dobro?»

Negotov, otroški smehlaj se je prikazal na njegovem obrazu; zavrtil je v roki kozarec in odgovoril jecljaje in v zadregi:

»Ne . . . hvala . . . godí se mi še dosti dobro . . . A kljub temu . . . zdi se mi, da me glava boli; čutim se neumnega . . .«

Obslo me je sočutje in hotel sem ga potolažiti s kako ljubeznivo besedo; toda ni mi prišlo nič pripravnega na jezik. Kdo vruga mi je vdahnil nesrečno misel, da sem ga vzel s seboj v to čudno družbo!? — Očitno je, da se dolgočasi do smrti. In to je jako razumljivo. Njegove oči so nemirne in gledajo nekako prestrašeno; z rokami ne vé, kaj bi počel, — devlje jih na mizo, sklepa na prsih, polaga jih na kolena; — skratka, vidi se, da nikakor ni na svojem mestu.

Vsenaokoli sami ženialni ljudjé, vstajajoči talenti, ponosni duhovi. Iz večine obrazov ne sije duhovitost, a to je dandanes vseeno. Poznam jih mnogo, ki izgledajo

naravnost bédasto in ki so se kljub temu dokopali do nekake slave. To sem opomnil samo mimogredé.

Največ in najglasneje je govoril dolg, suh človek s koščenimi rokami, bledim obrazom in izbuljenimi megle-nimi očim. Poudarjal je vsako besedo krepko in natančno; videlo se je, da je ponosen na svojo pravilno slovenščino; toda časih se mu je zataknilo in iskal je izrazov . . . Čudovito: nekateri ljudjé vam vijó prekrasne periode, ki vam božajo ušesa, kakor pomladanski zefir, in vi poslušate . . . Ničesar! Najmanjše misli ne izkopljete iz teh srebrnih period; glasovi se izgublajo v daljavi in zdi se vam, da ste sanjali, — da sploh nihče govoril ni. In vaše srce objame tiha žalost . . .

Navduševal se je za »narodno dušo« in imenoval se je nacionalista. »Nacionalizem v umetnosti in znanstvu, — to bodi vaša parola. Kar ni vzknilo naravnost iz narodove duše, to ni naše, do tega nimamo nikake pravice. Tuja umetnost, to je prijateljev frak; pretesna nam je ali preširoka. Če nimamo svoje, — rajši nobene. Narod, ki ne živi svojega življenja, ni vreden, da eksistira . . .«

Ugovarjal mu je slabo oblečen študent z jako dolgim, nekoliko na stran zavitmi nosom in rdečimi, zaspanimi očmi. Delal je okorne kretnje ter se zibal neprestano na svojem stolu, ki je škripal v enakomernem taktu.

»Ali živí svoje življenje ali tuje, — to je postranska stvar. Glavno je, da sploh živi. Ako nima narod toliko

moči, da bi rodil iz sebe, kar se je razvilo drugod tekom dolgih stoletij, — tedaj naj jemlje duševno bogastvo, kjer se mu ponuja. Zakaj drugače pride lahko v nevarnost, da zaostane in ovira napredek. Narod pa, ki ovira vseobči napredek, ni vreden, da eksistira . . . »«

Razvijal je svoje nazore še dalje, a kakor se je zdelo, zapletel se je nekoliko v nerazumljive pojme. Prisegal je na zastavo materializma, v umetnosti pa je bil anražiran realist. Poleg njega je sedel debel človek, ki je izgovoril samó zdaj pa zdaj polovico stavka. Predno je dospel do pike, zamahnil je z rokó, stresel z glavo ter umolknil. Njegov potni obraz se je svetil v temno rdečih žarkih in oči so mežikale, kakor bi se jim bleščalo. Povedali so mi, da je ta človek simbolist in da sanja o eterični filozofiji Maeterlinckovi.

»Narod . . . kakšen pojem je to? . . . Narod! . . . Glavno . . . to je duša . . . vesoljna duša . . . Napredek? Kakšen pojem je to? . . . Napredek! Kar eksistira, — to je individuum, to sem jaz! Drugega ne poznam . . . jaz poslušam . . . tajne glasove svoje duše . . . En sam pojav te duše . . . je vreden več . . . kakor ta naš narod . . . Narod? . . . Če ostane ta skupina ljudi v materialnih okovih . . . Če hrepení po surovih smotrih . . . tedaj ni vreden ta narod, da eksistira . . . tedaj sploh ne eksistira ne . . . »«

Zadnji stavek mu je prišel na jezik takó nepričakovano, da je zakašljajal ter se ozrl začuden krog sebe . . .

V kavarni je postalo zaduhlo. Oblaki tobakovega dima so plavali nad nami; obrazi so rdeli, oči so bile motne in brezbarvne. Moj prijatelj je sedel na svojem mestu tiho in nepremično, kakor prikovan. Zinil ni ves čas niti besedice . . . Opolnoči sem ga stresel za rame, da se je prestrašen zganil.

»Damijan . . . domú!«

Mrzel nočni zrak nama je zapihal v lica, ko sva stopila na cesto.

»Kakó ti ugaja ta družba, prijatelj Damijan?«

Pomislil je nekoliko in zakašljajal.

»Vrtilo se mi je v glavi . . . ti ljudje vedó grozno veliko . . .«

»Damijan, ti jim nisi dal pravega imena. To niso ljudjé. Ti, — ti si človek. Dobra duša, imenitno srce in drugega nič. A glej, tam ni bilo niti enega človeka; par simbolistov, par realistov, par idealistov in tako dalje. Človeka nobenega. To so samó še suhe rubrike, napisani programi . . . Prijatelj, ogiblji se takih družb; varuj se, da se jih ne privadiš; izsesajo ti dušo, da sam ne boš vedel kedaj . . .«

Na cesti je bilo temno in tiho; iz megle so se bleščala visoka okna kavarne.

Original

Danes zjutraj sem bil jako slabe volje, kakor bi me bil kdo ravnokar s popolno pravico pred vsem svetom osmešil . . . »To so bile samó sanje —!« — in kljub temu je ostalo nekaj grenkega na dnu srcá . . .

Sprehajal sem se po mestu brez misli in posebnih opravkov. Čital sem nove plakate, postajal pred izložbami in opazoval ljudi, ki so prihajali mimo. Da, v prvi vrsti: — opazoval sem ljudi. Njihove različne kretnje: nerodne, nestrpne, počasne, lene, brezskrbne, afektirane, — njihove obraze s čudovitimi nosovi, — njihove oči: svetle kot biseri, megleno zastrte, vzbočene, upale, mrtve od utrujenosti in polne življenja . . . Ah, to je v teh žalostnih dneh moja najkrasnejša zabava! Ves svet mi je na uslugo, tisoč modelov se mi klanja. In jaz izbiram in se veselim nad posebno imenitnim eksemplarom človeškega rodú, kakor se veseli otrok, kadar dobi v roke davno zaželjeno igračo. Kakó ga ogledujem od vseh strani, odprem mu usta in mu preštejem zobé, privzdignem mu trepalnice, brskam mu po brkih, sončim se v njegovi pleši, pretipljem mu jetra in obisti! S kakim razkošjem preštevam gumbe na njegovi suknji, ugibam o

ceni in solidnosti njegovega klobuka in njegovih hlač, razmotrivam barvo kravate in obliko ovratnika! Kakó gazim do nad kolen po najtemnejših skrivnostih njegovega privatnega in javnega življenja, posédam po stolih njegovega kabineta in listam po njegovih aktih! In jaz zahtevam več in še vedno več; — kakor cestnar prevračam koše in zaboje ter drezam z iglo po sumljivih kotih, dokler ne stoji pred mano v vseh svojih napakah in pregrehah, — gol in nag . . .

Ugledal sem nedaleč pred nekim plakatom nenavadnega človeka. Njegovega obraza nisem mogel videti; zdelo se mi je, da mi ga nalašč prikriva. Klobuk mu je čepel na glavi nerodno in prisiljeno, kakor da ga je zanesel veter slučajno na oni šop razritih las. Tudi suknji se je videlo, da nekako ni na svojem mestu, — da se dolgočasi; podobna je bila človeku, ki pride bogvé kakó v popolnoma neznanu družbo in ne vé, na kak način bi se je iznebil . . . Vedenje mojega modela je bilo izvanredno; vsak hip se je kretal docela drugače, kot da hoče oponašati vse svoje prijatelje in znance po vrsti; sunil je klobuk nazaj, porinil ga zopet naprej ali zasukal v stran; tu se je pokazala roka nekje zadaj in zamahnila s suknjo naokrog, potem pa jo je zopet tesno privila k sebi. Hodil je počasi, resno in solidno, s privzdignjeno glavo in ravnim hrbtom; a hipoma se je sklonil in sključil, ušesa so se pomaknila nazaj in suknja je zavihrala: — tu beži

po prašni cesti med ljudmi, kakor trojka po širni stepi, in občinstvo stoji prikovano in strmí za njim z odprtimi usti in stresajočo glavo . . .

Hitel sem za njim, da bi ga gledal iz obličja v obličje. Ali umikal se mi je jako spretno; postal je pred izložbo, da se je skoro zadeval šipe z nosom, — a ko sem stal od njega samó še par korakov, zdrznil se je in odhitel na drugo stran, — zaletel se tu pa tam v kakega pasanta, zavil za tem ali onim oglom v drugo ulico, — vedno neprestano dalje, kot da beží pred mano. Začel je hoditi počasi, zvijal glavo na vse strani in zamahoval za kratek čas z rokami . . . Zdelo se je, da nekoga zalezuje . . . Kjer se je sestala gruča ljudi, vrinil se je mednje, privzdignil ramena in stezal vrat; toda vsekakor se je domislil nečesa važnega, zakaj v istem trenutku je na občno vznemirjenost planil kvišku, pritrdil z obema rokama klobuk na glavo ter izginil . . .

In jaz sem se potil deset korakov za njegovimi petami. Kdo je to čudovito bitje? Česa išče po ulicah? Odkod izvira. Njegovo izvanredno vedenje?

Slikal sem si različne novele, polne skrivnostnih dogodkov in v temo zavitih dejanj . . . a obenem sem pazil, da se mi ne izgubi. Sledil sem mu po stoterih ulicah, stezah, nasipih in mostovih. Toda ni mi bilo dano, da bi se dokopal do njegove neposredne bližine in občudoval njegov obraz.

Napósled, — zdi se mi, da prav pred mojim stanovanjem, — obrne se nenadoma k meni, pozdravi me jako vljudno ter se mi predstavi: —

»Dovolite, — zdite se mi, nekako znani . . . Moje ime je Ivan Cankar — — —«

In zategadelj sem bil danes zjutraj jako slabe volje, kakor bi me bil kdo ravnokar krvavo osmešil, — s popolno pravico in pred vsem svetom . . .

Moja miznica

Odppravljam se, da odidem odtod. V meni je nekoliko krvi Ahasverove. Listje je pričelo rumeneti, v mraku lega na mesto mrzličen hlad, v jutru je dolgočasno in oblačno. Kadar pogledam na morje, tja daleč v tiho daljavo, obide me neko posebno, otožno hrepeneje po lepših, sončnih krajinah, po davno znanih, ljubih obrazih, po zelenem drevju in šumečih parkih.

Treba je, da uredim svoje svari. Na mizi gori svetilka in po stropu in po stenah se raztezajo dolge sence. Okno je ostalo na pol odprto, in zdaj pa zdaj zafrfota zagriinjalo. Pred mano leže pisma iz poslednjih časov, različni drobno popisani papirji, pričete novele, pesmi, — nekatere brez zadnjih kitic; tu pa tam kak spominek, — od bogvé kedaj in na bogvé koga; uvenela roža, na kateri je še ostal lahen duh prejšnjega vonja. Tako je pred mano razstrt oddelek mojega življenja in začutil sem hrepeneje, da položim predse račun o samem sebi.

Kakó naj bi sodil svoje misli in svoja dela? Če hočem gledati v svojo dušo z očmi strogega idealista, ki ne pozna nobenih kompromisov, nobenih koncesij na slabotno in k slabemu nagnjeno človeštvo, — tedaj moram

resnično priznati, da sem čisto navaden lopov. Rekel je že Montaigne, da zasluži vsak človek vsaj parkrat, da ga obesijo; Machiavelli trdi, da so ljudje zli po naravi in da ravnajo dobro samo, kadar so prisiljeni; Hamlet ne razume, čemu bi lazili med nebom in zemljo taki zanikrneži, kakor smo mi: sam pravi, da je še precej pošten, a da bi se lahko obdolžil stvari, zaradi katerih bi bilo boljše, da bi ga mati nikdar ne bila porodila. — Kaj sledi iz tega? Ako se postavimo na visoko stališče absolutno dobrega, tedaj nismo vredni vsi skupaj orehove lupine; naše duše so umazane in vsa naša dela so malenkostna in smešna.

Prišel sem do tega krasnega sklepa na svojo veliko tolažbo in pri srcu mi je bilo lahko in prijetno. Koliko stojim nižje od drugih ljudi? Zdi se mi, da niti za palec. Ali ne grešim samo v največji sili in brez posebnega veselja? Ali ne čutim po grehu, — če sem ga bil napravil radovoljno in z užitkom, — nekako vrsto kesanja? . . . In naposled . . . resnično . . . kje so ti moji grehi? Če se premisli vsa stvar dobro in natančno, — ali ni bilo v nagonu k mojim prestopkom celo nekaj blagega in vzvišenega? . . . Trdno stoji, da mi greh sam na sebi nikdar ni bil namen in da sem se posluževal greha kot sredstva le obotavlja in z obžalovanjem.

Iz nekaterih pisem mi je dihal v obraz nedoločen parfum . . . Da . . . to so pisma Matilde. Čemu bi se ob-

toževal; ali ne delajo tako tudi drugi? Soditi je treba z občečloveškega stališča. Napósled, — kaj ni bila toliko pametna, da bi razumela to slučajno, površno ljubezen? Zakaj se me drži za suknjo? Kaj nima v resnici nikogar drugega na vsem božjem svetu? — Premisliti je treba, če ni vse to le njena sebičnost — če nima bogvé kakšnih postranskih namenov . . . Da, če se takole spominjam, — kakšni so bili tisti večeri! Ona s svojimi sentimentalnimi, nedolžnimi očmí, s svojim lepim, boječim smehljajem . . . To je tista roža, — polovica listov je že odpala in drugi so dobili polagoma zoprno rjavo barvo . . . Ne, nikakor ne, — jaz ne čutim, da bi bil napravil kaj slabega . . . Če niso bile moje prisege resnične, to ni nič pregrešnega in nenavadnega; take prisege že od nekdej ne prihajajo iz srca . . .

Tu so listi mojih prijateljev . . . Nekateri so pisani mojstrsko; človek bi mislil, da so odkrili pred mano vso svojo dušo. Jaz tega ne verjamem. A jako prijetno je opazovati, kako mislijo ti ljudje o meni . . . Jaz se jim nisem lagal, — Bog čuvaj! A znal sem razrediti svetlobo in temo tako fino, da je zasijal moj obraz v nekaki idealni luči . . . Koliko sem zaradi tega podlejši od drugih? Ali se ne trudi vsakdo, da se kaže ljudem od najugodnejših strani? Napósled bi niti treba ne bilo, da bi prikri-val svoje pege, ako bi bil svet malo bolj pošten. Toda če lahkoverno ali neprevidno odkrijem svojo nagoto, —

takoj pridejo farizeji s svojim hinavskim zgražanjem. Škodoval bi samó sebi in ne koristil nikomur; — čemu bi se kapriciral torej ravno jaz na takozvano resnicoljubnost?

Včasih pridejo celó trenotki, da se dvignem nad vsakdanjost. Ne morem reči, da je to moja posebna zasluga. Vsakogar obide časih hrepenenje po onostranskem, breztelesnem. Razložek je samó ta, da se drugi ne zavedo jasno tega svojega hrepenenja in da se jim torej ne zdi bogvé kakó pomembno in zaslužno. Jaz medtem ne morem drugače, kot da oblečem vsak svoj čut, ki diši nekoliko po »vzvišenosti«, — v pisano haljo filozofičnih in poetičnih fraz ter ga predajem vsesplošnemu občudovanju kot nekaj novega in nenavadnega. Takó dela ves svet; treba je porabiti svojo zmožnost in spretnost, da donese kaj dobička.

Ako se ogledam tedaj natanko v zrcalu svojih vrstnikov, ne zapazim na sebi ničesar, kar bi me moglo poniževati. In drugega ne zahtevam od sebe. Koder gazim jaz, tod gazijo tudi drugi, in kakor se vidi, počutimo se dobro . . .

Izpraznil sem bil skoro vso miznico. Na stolu poleg mene in na tleh je ležalo polno papirja. Nasmehnil sem se nehoté, kadar sem naletel na posebno krepek dokument svojega »povprečnega« življenja. Takó mi je prišla v roko številka nekega časnika, kjer sem se navduševal

z vsem svojim ognjem za neko neumnost, ki me v resnici ni zanimala niti najmanj; a s svojo sveto srditostjo sem se hotel napraviti interesantnega, in posrečilo se mi je.

Vse dno predala je pokrivala pola papirja, že orumelega in zamazanega . . . Razgrnil sem ga pred sabo. Obraz mrliča, — koščene poteze, polne utrujenosti in prestanega trpljenja; oči zatisnjene, lica upala in udrta; med sklenjenimi prsti rožni venec in sveče ob mrtvaškem odru.

To je bila moja mati . . . Papirji so mi zdrsnili iz rok in ugasnil sem svetilko . . . Zgrnite okrog mene globoke, nepredorne sence, da ne vidim in ne čutim več samega sebe, — da ne vidim strašne poti, po kateri sem dospel s ponosnimi koraki v ta zaduhli prepad! . . .

V pozni jeseni

Z avil sem se tesno v suktnjo, da mi je segal ovratnik skoro do oči. Kdor me je srečal, ozrl se je za mano. Ni bilo čudno; od mojega telesa je ostal samó še okostnik, moje oči leže globoko v temnih jamah, moja lica so ohlapna in upala. To je moj zadnji izprehod; jutri ostanem v postelji, — zdi se mi, da za zmerom. Bal sem se, da ne pade to čustvo bridkeje in težje na moje srce; a niti ena sama solza me ni zaskolela na licih. Neprijeten mraz mi je stresal teló in stiskal sem ustna.

Mesto je bilo zavito v mokro meglo; od nikoder ni bilo najmanjšega vetra. Ljudje so hodili po cestah z dolgočasnimi obrazi in motnimi očmi. Sprva sem pričakoval, da omahnem nenadoma sredi ulice; noge so se mi tresle in zdaj pa zdaj se mi je zvrtilo v glavi. A sčasoma sem se nekoliko privadil hoji in stopal sem še precej trdno.

V drevoredu je bilo tiho in pusto. Rumeno, rosno listje je ležalo na tleh; visoko v zrak je strmelo črno, golo vejevje. Začutil sem utrujenost, a klopí so bile pokrite z zoprno tomno mokroto . . .

Nekdaj sem pisal o umirajočem človeku; pozdravljal je zemljo s solznimi očmi, v njegovem srcu pa je trepetalo radostno hrepenenje. Moje oči niso solzne, a moje srce je težko, kakor bi mi ležal kamen v prsih . . .

Jaz nisem živel; nobenih spominov ni za mano. Vse moje življenje je bilo v mojih sanjah; a uresničil se ni atom teh sanj. Leno in monotono so hodili mimo mene dolgočasni dnevi; niti trenotka sončne sreče, niti ene same velike žalosti.

Visoka debla so se zazibala pred mano; naslonil sem se na nizek plot ob parku; glava mi je bila težka in trepalnice so mi padale zaspano na oči . . . Kakó je bilo prej drugače; kakó je cvetelo drevje, kako je sijalo sonce . . . To ni bilo gozdno zelenje, to ni bila luč od neba: — moje sanje so sijale nad to duhtečo naravo, pod tem jasnim nebom. A zdaj plava siv pajčolan od obzorja do obzorja, na tleh leži uvelo listje in moje sanje so mrtve . . . mrtve . . . Noč prihaja od vzhoda . . .

Tod po tej poti sva hodila nekdam. To so bili časi sentimentalnih pesmi in duhtečih vijolic. Od tistih dni se je strašno spremenil moj obraz; nedavno sem jo srečal na cesti in ni me več spoznala. Nisem ji še vrnil pisem; na ovitek napišem njeno adresu, da jih dobí, kadar pride konec . . . Strah me je, da bi ne bila moja gomila pustina in s travo poraščena. Taki grobovi so žalostni in dolgočasni in ljudje hité molčé mimo njih.

Vse je uvelo in razpalo, — krog mene in v moji duši. Mojim svobodnim mislim so se stopile peroti; v prahu leže kakor to listje pod mojimi nogami. Ostala so samo še gola debla s preperelimi, črnimi vejami . . . Mrzlo je moje čelo; zdi se mi, da je ovito s hladnim železnim obročem. Pred očmi plava megla in bliža se in trepeče . . . Odkod ti bleščeči, sivi kristali? Vsipljejo se z neba, vstajajo iz zemlje, prihajajo od vseh strani . . . Moje noge so trudne; položil bi glavo na mehki mah in zaspal, da bi se ne prebudil več . . .

Vzdraml sem se na postelji. Ne spominjam se, kakó sem prišel na svoj dom. V kotu je sedela ženska in dremala. Naočniki so ji zdrsnili globoko na nos in ruta ji je padla čez čelo. V roki je držala rožni venec in palca sta se še vedno premikala.

Mrak je prihajal. V sobi je bilo tiho in široke sence so molčale po stropu in na stenah. Del sem počasi odejo raz sebe ter vstal. V prvem hipu sem se prijel postelje z obema rokama; v glavi mi je zašumelo in stene so se tresle in zibale pred menoj. Naslanjal sem se na mizo in prišel sem počasi do okna. Ob oknu je viselo majhno ogledalo. To sem jaz? — To je —? Videl nisem drugega, kakor sivo, nagubano kožo na ostrih, izbočenih kosteh. Lica so bila globoko vdrta in ustna tenka in brezbarvna . . .

Zunaj je postajalo temno in sneg je pričel naletavati . . . Spomnil sem se neke slike Féliciena Ropsa. Visoko nad črnimi mesti, nad šumečimi gozdovi prihaja smrt z velikimi koraki . . . temna in brezglasna. Tam nad plavnjavo plavajo sence njenih silnih peroti.

Epilog

Svoje dni smo prisegli po dunajskih kavarnah na zastavo skrajnega realizma. Spominjam se, kako smo rušili in stavili z največjo lahkoto vse mogoče estetične teorije. Prepričani smo bili, da smo prišli do skrajnega konca, — na jasni vrhunec lepoznanstvenih razmišljanj — do trdne točke, odkoder je nepotreben in brezmiseln vsak napredek. Dokazovali smo to krasno prepričanje z živahnimi gestami, z razgretimi obrazi, z jedrnatimi besedami. In naša moč je bila ironija . . . Gospoda, kadar se borite za kako stvar, o kateri veste, da ni vredna besede — primite se ironije! To je indirektno orožje, ki se da rabiti imenitno namesto resnih dokazov. Nasprotnik zardi, pride v zadrego, ženira se bedastih smejalcev — in vaša stvar je dobljena brez posebnega napora . . . Zapomnite si: — kadar veste, da ni vredna besede! — Z živahnimi gestami, z razgretimi obrazi in jedrnatimi besedami smo hoteli prepričati v prvi vrsti sami sebe. Zaželelo se nam je nemirnega življenja, novih dejanj, boja in viharja — in slučajno smo naleteli na realizem. Bogvé kako se je to zgodilo . . . Ko bi bil kdo o pravem trenutku vrgel med nas besedo simbolizem —

satanizem — misticizem, — dobro, lomili bi bili kopja za simbolizem, satanizem ali misticizem. Glavna stvar je bil boj, smoter samo neizogibno breme.

Naša dolžnost je bila v tistih časih, da smo gledali življenje s hladnimi očmi, — sivolasi filistejci brez duše. Naša dolžnost je bila, da smo vzeli to življenje, kakršno nam je prišlo ravno naproti, da smo vtikali svoje prste pod njegove najskrivnejše gube, da smo ga secirali z mrzlo krvjó ter polagali na sonce vse njegove dele, umažane in neumazane.

To se je godilo svoje dni po dunajskih kavarnah. Krog nas so plavali oblaki tobakovega dima, zaspani godci so svirali dolgočasne valčke in po dvorani so se lesketale obleke starikavih vlačug.

*

In pripetilo se je v mojem ateljeju nekaj čudovitega . . .

Zbral sem svoje modele, kakor sem jih bil pobral na cesti: — kos vsakdanjega življenja brez vsebine, brez »ideje«, brez vsake zveze z večnostjo, svetovno dušo in drugimi ropotijami, ki smo jih bili bacnili enkrat za vselej iz hrama umetnosti . . .

Pripetilo se je nekaj čudovitega v mojem ateljeju in v meni samem . . .

Moji modeli so oživali. Iz teh motnih oči je zasijala duša, — sončna luč izza megle . . . Znane osebe in

vsakdanje zgodbe so se spajale v dovršeno harmonijo; sedanost je stala pred mano v jasnem soglasju z davno minulimi časi in s krasno prihodnostjo, o kakršni je sanjalo moje srce v svojih najlepših urah; stal je pred mano ves kratki trenotek od Adama do Antikrista . . .

Videl sem ta kratki trenotek v pogledu umirajočih oči — v smehljaju ljubečih ust, — čul sem ga iz vzdihla izmučenih prs.

To ni bil več samó kos blatnega življenja, to ni bila samó pest mastne ilovice, pobrane na najbližji njivi . . . Vdal sem se s tiho razkošnostjo samemu sebi. K vragu vse teorije! Moje oči niso mrtev aparat; moje oči so pokoren organ moje duše, — moje duše in njene lepote, njenega sočutja, njene ljubezni in njenega sovrastva . . .

Zunaj je zima in noč, ali v moji sobi plava mehki pomladni vonj. S smehljajočimi očmi stopajo predme moje lepe mlade sanje . . . Moja ljubica je položila svoje mehke roke krog mojega vrata . . . kakor tihe sence, vstajajo krog mene moji žalostni dnevi . . . pred sabo vidim smehljaj na mrtvem obrazu svoje matere . . .

Moji modeli so oživel. Dahnil sem vanje svoje misli . . . svoje sanje . . . svoje življenje.

Jaz sem naravnost nesrečen, da sem se takó brezobzirno izneveril vsem teorijam. Moja vest trpí neizmerno pod težo te krivde. Profesor Funtek n. pr. — s

kakšnim ponosom kaže lahko na svoje verze; lepoto vsake posamezne besede vam izvaja brez težave iz Gottschallove poetike. Čital sem to poetiko, — in bratje, kako je takrat trpelo moje srce! Ni je bilo rubrike, da bi spravil vanjo vsaj za silo najmanjši svoj čut, — in kaj je poezija brez rubrik?! Celó romani Pavline Pajkove bi se dali vtakniti v poseben predal, takóle poleg Kodrovih novel, Medvedovih tragedij in Pohlinovih pesmi . . . Sinoči sem govoril v kavarni z neko gospodično, ki je dejala, da jo zanima slovenska literatura in da bi se rada nekoliko poučila o tej stvari. Gospodična je lepa in zato sem ji bil z veseljem na uslugo. Povedal sem ji, da smo mi Slovenci zelo navdušen narod. Ko smo imeli Prešerna, navduševali smo se za Koseskega, ko smo imeli Kersnika in Trdino, navduševali smo se za Vošnjaka in Pavlino Pajkovo, zdaj ko imamo Zupančiča in Ketteja, navdušujemo se za Medveda in Hribarja. Prašala me je s spoštljivo radovednostjo, če so Koseski, Pavlina Pajkova, Medved in Hribar v resnici nedosežni beletristi in poklicani vodniki našega milega naroda; temu sem slovesno pritr dil in sklicevaje se na Glaserjevo zgodovino slovenskega slovstva, pridejal vrsti naših ženijev še Virka, Vilharja, Funtka in Gangla. Tako je treba, da deluje človek povsod in vselej za slavo svoje domovine . . . Gospodična ima imeniten profil, sentimentalna ustna, čita

poljske žurnale in vrh tega kadi cigarete z nedosežno gracijo . . .

Kakor sem rekel: — globoko sem užaljen, da nimam nikakega opravka z rubrikami. Jaz nimani tiste moči, da bi uklepal samega sebe v kakršnekoli okove. Iz tega ne sledi, da bi ne poznal vseh mogočih pravil; ali v odločilnem hipu se razblini ta znanost in postane nejasna in meglena kot slovenska politika.

Uvažujé to svojo veliko slabost in v očigled svoji ne- navadni pohlevnosti se do danes nisem predrznil, da bi pisal veliki tekst. Narisal sem samo par ponižnih vinjet.

*

Ali ta veliki tekst je strašen.

Neprijetno je, če nima človek kruha, jaz vem to jako dobro . . . In že je obsenčil duh upornosti sestradane obraze in stiskajo se okrvavljene pesti; prišel bo čas, ko se bodo majali beli gradovi ob svitu krvave zore . . . Toda jaz za svojo osebo moram reči, da me vznemirja mnogo bolj to strašno duševno uboštvo, ki je razlito kot umazano morje po vsi naši mili domovini. Ne govorim o ljudeh, ki imajo slamo v glavi; teh smo se sčasoma privadili in nekaterim izmed njih polagamo celó lovorove vence na čelo. A pri nas ni nikjer ne duše ne srca; vse javno in privatno življenje je udušeno v konvencionalnih zunanostih, v smešnih malenkostih in obzirih.

To je tekst.

Kadar zasije kje slučajno žarek svete idealnosti, žarek čiste duše, — kakor smehlaj na spečih ustnih, — tedaj se vzdignejo glave korektnih filistejcev, vzdigne se vsa naša tradicionalna zabitost, vzdignejo se hripavi glasovi od vseh zeleno cvetočih pokrajin slovenskega nazadnjaštva, — in ubita je še komaj porojena svobodna beseda. Napósled jo blagoslovi in pokoplje naš največji filozof dr. Aleš Ušeničnik.

Težko je to življenje in za toliko temnih ur, za toliko žalosti in trpljenja je plačilo skoro premajhno. Kelih strupa in kaplja nektarja. Ali ta nektar je tako sladek, da bi izpil za eno samo kapljo tisoč strupenih čaš . . . O Minka, ljubica moja, vso mojo prihodnost za poljub na tvoja ustna! Privij se k meni v teh trudnih urah, da ti darujem v vročem objemu svojo ljubezen, edino, kar mi je ostalo na svetu jasnega in neomadeževanega. Da ti darujem svoje srce, tolikrat ranjeno in varano, polno neprelitih solzá in neizgovorjenih kletev. Da ti darujem svojo mladost, — pusto in neveselo, izgubljeno v brezplodnih sanjah in mrtvih upih . . . Privij se k meni, o Minka, ljubica moja; zdi se mi, da se bliža dolga noč in žalostno mi je pri srcu . . .

Na spomin mi prihajajo moji maloštevilni lepi dnevi. Ah, kako je sijalo sonce, kako so cvetele moje rože! Dol-

go je že od tega. Zdaj je nebó tiho in dolgočasno in na tleh leži rumeno listje.

Težko je to življenje in ne vedel bi, čemú naj ga prenašam, ko bi ne bilo na svetu toliko smešnih, bedastih in zlobnih ljudi. V njihovi blagoslovljeni družbi sem preživel svoje najkrasnejše ure in zato jim izrekam tem potom javno zahvalo. V prvi vrsti slavnim slovenskim estetikom in filozofom.

Na Dunaju, dne 1. maja 1899.